

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ, СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ, ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ЯК РУШІЙНІ СИЛИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ДЕРЖАВ ХХІ СТОЛІТТЯ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ | ВИДАННЯ 1

2020-2021

EUROPEAN
SCIENTIFIC
PLATFORM

КОЛЕКТИВНА НАУКОВА МОНОГРАФІЯ

**Державне управління та адміністрування,
сфера обслуговування, економіка та міжнародні
відносини як рушійні сили економічного
зростання держав ХХІ століття**

Видання 1

2021 | Вінниця

ГО «Європейська наукова платформа»

Головний редактор: Голденблат М.А.

Науковий редактор: Козятко І.В.

Технічна редактура та верстка: Казьміна Н.П. & Бондаренко І.В.

Автори колективної монографії:

Аксьонова І.В. – канд. екон. наук⁶

Антоненко В.М. - канд. екон. наук²

Баженова О. – д-р. екон. наук⁴

Бутенко О.П. - канд. екон. наук⁷

Дериховська В.І. - канд. екон. наук⁶

Жук І.І. - канд. екон. наук⁵

Маринчак Є.С. – канд. юрид. наук⁴

Сілантьєва В.Ю.³

Стеблюк Н.Ф. - канд. екон. наук³

Чорнодід І. – д-р. екон. наук¹

Шепель Т.В. - канд. екон. наук⁸

Наукові та навчальні заклади:

¹ Академія праці, соціальних відносин і туризму

² ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

³ Дніпровський державний технічний університет

⁴ Київський національний університет імені Тараса Шевченка

⁵ ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом»

⁶ Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

⁷ Харківський національний університет будівництва та архітектури

⁸ Херсонський політехнічний фаховий коледж ОНПУ

Д 36

**Державне управління та адміністрування, сфера
обслуговування, економіка та міжнародні відносини як
рушійні сили економічного зростання держав XXI століття:
колективна монографія (1-е вид.). / під ред. Козятко І.В. –
Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. 124 с.**

ISBN 978-617-7991-33-4

DOI 10.36074/paaaseirdfegcc.ed-1

У колективній науковій монографії дослідники розглядають питання впливу сучасних інтеграційних та децентралізаційних зрушень на розвиток системи економічної безпеки країни, аналізують процеси трудової міграції в Україні та фінансовий потенціал регіонів в умовах децентралізації влади, шляхи забезпечення зовнішньої стійкості економіки України; вивчають сутність правового явища «обов'язкові неподаткові платежі» та актуальність суміщення методів аналізу та формування портфелю продукції підприємства; здійснюють аналіз асортиментної політики підприємства за допомогою ABC і XYZ-аналізів; на прикладі Херсонської області розглядають експортний потенціал та можливості його реалізації на світовому ринку.

УДК 303:(33+35)

ISBN 978-617-7991-33-4

ISBN 978-617-7171-77-4 (PDF)

© ГО «Європейська наукова платформа», 2021

© Автори колективної монографії, 2021

ЗМІСТ

Розділ I.

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ 4
 © *Антоненко В.М.*

Розділ II.

СУМІЩЕННЯ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ ТА ФОРМУВАННЯ ПОРТФЕЛЮ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА 28
 © *Бутенко О.П.*

Розділ III.

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА СУТНІСТЬ ПРАВОВОГО ЯВИЩА «ОБОВ'ЯЗКОВІ НЕПОДАТКОВІ ПЛАТЕЖІ» 48
 © *Маринчак Є.С.*

Розділ IV.

ПРОЦЕСИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ 62
 © *Аксьонова І.В., Дериховська В.І.*

Розділ V.

ЗОВНІШНЯ СТІЙКІСТЬ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 80
 © *Баженова О.В., Чорнодід І.С.*

Розділ VI.

АНАЛІЗ АСОРТИМЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ДОПОМОГОЮ ABC і XYZ – АНАЛІЗІВ 89
 © *Стеблюк Н.Ф., Сілантьєва В.Ю.*

Розділ VII.

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ 98
 © *Шепель Т.В.*

Розділ VIII.

ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ 111
 © *Жук І.І.*

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

АНТОНЕНКО Валентина Миколаївна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри управління і фінансово-економічної безпеки
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
УКРАЇНА

Анотація: *Стаття присвячена актуальній темі – розвитку державної системи безпеки в умовах інтеграційних та дезінтеграційних процесів, що стрімко і активно відбуваються у сучасному світі. Досліджено історію становлення та наукового формування категорії «економічна безпека держави» та її економічної сутності. Зроблений ретроспективний контент-аналіз наукових позицій вчених у цій галузі досліджень. Означені певні особливості сучасного трактування цієї категорії. Проаналізовано систему економічної безпеки України як складову загальної системи міжнародної безпеки, а також як систему внутрішніх підсистем безпеки її регіонів. Досліджено взаємозв'язок зазначених систем; визначено основні перспективи, переваги та гальма України на шляху євроінтеграції; накреслені внутрішні проблеми у сенсі забезпечення безпеки держави на тлі розбіжностей між безпекою держави як цілісного утворення та безпекою її регіонів. Доведено історичність певного конфлікту у розвитку країни, який пов'язується із наявністю так званих відцентрових сил. У якості виходу з такого конфліктного стану запропоновано використання централізованого консенсусу та методу «гри на акордеоні», сутність яких зводиться до обґрунтовано виваженого проведення внутрішніх реформ в країні.*

ВСТУП.

Дослідження проблем економічної безпеки держави були й залишаються в центрі уваги вітчизняних і зарубіжних науковців та державних інституцій. Зважаючи на те, що проблематика безпеки традиційно має статус найвищого пріоритету в державній політиці, поняття економічної безпеки набуває виняткового значення як аргумент прийняття політичних рішень. У таких умовах створення надійної системи економічної безпеки держави є винятково важливим завданням як для самої держави, так і для її економічних суб'єктів.

Чинником виникнення та постійного посилення уваги до цих проблем є, у першу чергу, трансформаційна криза української економіки, яка охопила всі сфери і стала суттєвою перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства. Тому питання забезпечення безпеки України розглядається як один із найважливіших національних пріоритетів, який вимагає посиленої уваги представників владних структур, політичних партій, науковців, широкої громадськості. Метою цієї статті є дослідження історії та розвитку підходів щодо сутнісного тлумачення категорії економічної безпеки держави, визначення її основних системних зв'язків на світовому і регіональному рівнях, оцінка можливостей та умов здійснення позитивних реформ у напрямку вирішення системних проблем для забезпечення подальшого розвитку і зміцнення безпеки української держави.

ОСНОВНА ЧАСТИНА.

Поступовий перехід України до усталеного економічного розвитку, забезпечення їй гідного місця у світовому співтоваристві вимагає науково обґрунтованої розробки та здійснення цілеспрямованої політики захисту її національних економічних інтересів. Основним критерієм економічної безпеки країни є здатність її економіки зберігати або принаймні швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах будь-яких кризових ситуацій. Якщо основна мета економічної політики полягає у задоволенні різноманітних інтересів політичних суб'єктів у суспільстві через певні зміни в фінансово-економічній сфері, то наука про безпеку забезпечує формування відповідної політики щодо забезпечення економічної безпеки держави. Слід зазначити, що в останні роки на базі усвідомлення всього розмаїття критеріїв, чинників і загроз економічній безпеці держави відбувається процес систематизації та концептуалізації цього поняття як наукової категорії. Гносеологічно поняття «економічна безпека» виводиться вченими з поняття «національна безпека», і з нею об'єктивно пов'язується. Розглянемо історичні коріння та розвиток до часів сьогодення наукових тлумачень сутності економічної безпеки.

Як пише Л.М. Акімова, розуміння економічної безпеки фактично виникло з появою держави та входить до складової частини національних інтересів. Так, можна стверджувати, що перші згадки про

доцільність підтримки безпеки в економічному контексті наведені ще в основоположній праці Платона «Політея» [1]. Історію виникнення та становлення поняття економічної безпеки досліджувалося ще в роботах О.Ю. Чубукової і Т.Є. Воронкової [2], К.О. Утенкової [3]. Сьогоднішній стан та можливості розвитку систем безпеки напряду залежать від історичних витоків їх наукового дослідження. Про історію становлення та формування цього поняття та його дефініції свідчить табл. 1, на підставі якої в подальшому здійснено ретроспективний аналіз позицій вчених щодо досліджуваної теми. Сучасні нові досягнення науковців у галузі дослідження категорії економічної безпеки наведено у табл. 2.

Таблиця 1

**Історичний екскурс щодо формування поняття
«економічна безпека держави»**

Автор	Визначення
1	2
В.Н. Амітан [4]	Внутрішнім змістом поняття «економічна безпека» є модель, спрямована на створення умов для неперервного пристосування господарської діяльності або економічного функціонування до мінливих умов досягнення поставленої мети як у межах держави, так і її регіонів та господарюючих суб'єктів.
О.М. Бандурка [5]	Ознаки система економічної безпеки – стійкість системи, тобто можливість економічної системи захищати себе від небезпеки знищення чи руйнування з боку зовнішніх та внутрішніх чинників через здатність зберігати власний статус і структуру, адаптувати її до вимог середовища і власних інтересів, та дієвість системи, тобто здатність системи протистояти перешкодам розвитку і досягати поставлених цілей розвитку.
О. Білорус, Д. Лук'яненко [6]	Економічна безпека розглядається як наслідок глобалізації, як явище, що виникло у зв'язку з необхідністю забезпечення міжнародної безпеки.
В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько [7]	Економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави.
В.М. Геєць, О.І. Черняк, О.В. Баженова [8]	Економічна безпека – це характеристика, суть якої полягає в нормальному функціонуванні економічної системи взагалі, можливості нормальної роботи внутрішньої економічної системи та безболісного включення у світову.
З.С. Варналій [9]	Національна безпека – це стан національної економіки, за якого зберігається стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і задовольняються потреби особи, суспільства, держави.

Продовження табл. 1

1	2
О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов [10]	Економічна безпека держави є комплексною системою, яка включає в себе множину елементів і напрямків множину елементів і напрямків.
М.М. Єрмошенко [11]	Економічна безпека – це такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних інтересів стабільний і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери.
Х. Маховські [12]	Економічна безпека повинна забезпечувати досить високу міру незалежності від стратегічних партнерів, тобто тих, які потенційно можуть впливати на політичні рішення, які будуть неприйнятні з комерційної точки зору.
Я. Жаліло [13]	Економічна безпека країни – це складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання.
Г.В. Задорожний [14]	Економічна безпека – це наука, що вивчає економічні небезпеки і загрози та протидію їм у процесі забезпечення нормальних матеріальних і духовних умов соціально-економічного розвитку людини та інших суб'єктів суспільної діяльності.
В.І. Мунтіян [15]	Економічна безпека – це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний розвиток економіки держави, який включає механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам.
І.Г. Мішина [16; 17]	Економічна безпека – основа життєдіяльності суспільства, його соціально-політичної та національно-етнічної стійкості. ... економічні відносини, горизонтальні і вертикальні, між державою, регіонами, підприємствами й окремими індивідами з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів усіх суб'єктів економіки, навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.
Г.А. Пастернак- Таранушенко [18]	Економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців.

Продовження табл. 1

1	2
М.М. Пендюра [19]	Економічна безпека держави є не тільки однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, а й вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів.
А.І. Сухоруков, О.Д. Ладюк [20]	Економічна безпека держави – це здатність країни генерувати позитивні зрушення в національній економіці, протистояти зовнішнім загрозам і гідно презентувати себе на зовнішньому ринку.

/авторська розробка/

Таблиця 2

**Сучасні наукові позиції щодо формування поняття
«економічна безпека держави»**

Автор	Визначення
1	2
О.В. Скорук [21]	... до економічної безпеки держави варто віднести ті складові елементи, які характеризують лише економічні процеси та суміжні з ними явища, це: інвестиційно-інноваційна, фінансова, зовнішньоекономічна, продовольча та енергетична безпека.
Х.О. Мадзіновська [22]	Макроекономічна безпека – це стан економіки, при якому досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій.
Л.М. Акімова [23]	... економічну безпеку доцільно розглядати як стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та в зростанні добробуту в цілому.
Т.В. Сак [24], В.М. Малишко [25], Н.І. Кобзар, С.О. Геращенко, О.М. Кірієнко [26]	... економічна безпека – це свого роду забезпечення в довгостроковій перспективі таких систем показників як: економічна незалежність, економічна стійкість і стабільність, здатність до економічного розвитку і прогресу.
Т.В. Цвігун [27]	Економічна безпека передбачає спроможність національної економіки забезпечити свій незалежний розвиток, стабільність інститутів громадянського суспільства, достатній оборонний потенціал держави за різних несприятливих умов і подій, а також здатність країни захистити власні інтереси від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Продовження табл. 2

1	2
З.В. Гбур [28]	... економічна безпека держави - це особливий стан економіки, який забезпечується стійкими та обґрунтованими методами нівелювання впливу загроз внутрішнього та зовнішнього середовища, при якому створюються належні умови для розвитку стабільної соціально-економічної системи.
К.С. Колеснікова, І.А. Маліновська, В.О Чабаров [29]	... економічна безпека держави означає захищеність усіх рівнів економіки країни від небезпечних дій, що можуть бути як наслідком свідомого впливу будь-якого чинника, так і стихійним впливом ринкових сил.
Н.М. Попадинець [30], Л.М. Акімова [31]	... економічна безпека - це сукупність умов, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного відновлення і самовдосконалення, здатність економіки забезпечувати ефективно задоволення ендогенних та екзогенних суспільних потреб.

/авторська розробка/

Досліджуючи розглянуті історичні і сучасні наукові підходи до визначення сутності економічної безпеки, необхідно зазначити наступне:

- по-перше, поняття «економічна безпека» (тим більше на національному, державному рівні) охоплює цілий комплекс різноманітних за своєю спрямованістю та змістом її складових, які обумовлені, зокрема, функціями держави у суспільстві. Виконання державою певної сукупності функцій об'єктивно формує систему її економічних та інших інтересів. Тому при визначенні сутності економічної безпеки на рівні держави, вчені, виходячи з актуалізації цих інтересів, акцентують свою увагу на тому чи іншому напрямку діяльності держави, досліджуючи цю категорію з різних наукових позицій. Отже, існування в науці дещо різних точок зору стосовно визначення сутності досліджуваної економічної категорії має, на нашу думку, наукові підстави і взагалі не суперечить меті виявлення її вмісту;

- по-друге, зважаючи прийнятною попередню тезу про можливість існування в науці різних підходів до визначення сутності економічної безпеки держави, варто все ж таки зазначити, що деякі з них дещо звужують цю категорію. Так, наприклад, підхід, що базується на

визначенні економічної безпеки як механізму, системи або комплексу заходів державного регулювання (В.Н. Амітан, О.М. Бандурка, В.І. Мунтіян) зводить економічну безпеку до сукупності заходів, що її забезпечують, не концентруючись при цьому на самій безпеці. Тому можна вважати, що ця група вчених зосередилася на базових підходах не до самої економічної категорії як такої, а на її забезпеченні, що, до речі, у свою чергу є також досить важливою, але іншою, науковою проблемою;

- по-третє, стосовно ставлення до економічної безпеки як до окремої галузі науки (Г.В. Задорожний, Г.А. Пастернак-Таранушенко) треба підкреслити, що економічні категорії і є об'єктом наукового дослідження, але це ні в якому разі не розкриває її сутність; більш того, саме наукові пошуки забезпечують шлях до пізнання сутності будь-якої досліджуваної категорії. Тому можна погодитися з тим, що економічна безпека заслуговує на визнання її як самостійної галузі науки, що необхідно проводити її наукові дослідження і, зокрема, для виявлення її сутності і змісту;

- по-четверте, серед сучасних тверджень науковців привертає увагу формування комплексного підходу у визначенні сутності економічної безпеки, якого наразі дотримуються Т.В. Сак, В.М. Малишко, Н.І. Кобзар, С.О. Геращенко, О.М. Кірієнко, і до якого, на нашу думку, будуть долучатися і інші науковці. В цьому визначенні акцентується увага не тільки на статистиці, а й на динаміці (розвитку на майбутнє) безпекових аспектів, що треба визнати як науковий позитив. Але, на жаль, як видно з інших сучасних підходів дослідників, в їх твердженнях переважає статичність (тобто твердження про те, що безпека – це стан), що ми оцінюємо як дещо помилкове, з урахуванням прискорювання усіх економічних і інших процесів в світі і в нашій країні. На цій підставі наголосимо на тому, що статичного розгляду сутності безпеки явно не достатньо, і акцент необхідно робити саме на розвитку системи безпеки.

Окремо треба дати деякі коментарі стосовно точок зору О. Білоруса і Д. Лук'яненка, які стверджують, що економічна безпека є кількісною та якісною характеристикою властивостей системи, що відображає здатність до самовиживання та розвитку в умовах виникнення зовнішньої або внутрішньої економічної загрози. Стосовно врахування загроз у визначенні економічної безпеки не може бути жодних заперечень. Але виникають питання щодо ідентифікації і сутнісного

виокремлення кількісної та якісної характеристик: у чому, на думку авторів, різниця між ними, який зміст вони мають та т. і. Тому таке тлумачення досліджуваного явища вважаємо не зовсім вдалим або незавершеним.

Як видно, в усіх наведених визначеннях є сутнісні, змістовні елементи, які розкривають економічну безпеку як комплексне явище чи зосереджуються на деяких її основних складових.

Взагалі економічна безпека - це універсальна категорія, що відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відношень на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином. Тобто безпека є комплексною, системною категорією, на яку можна звертати увагу з багатьох позицій, досліджуючи при цьому тільки деякі (може, й найвагомші на момент дослідження) чинники чи складові.

Відомо, що будь-яка система являє собою сукупність взаємозалежних елементів, що утворюють деяку цілісність та єдність [15]. Теоретичною основою дослідження економічної безпеки є теорія економічних систем та застосовуваний до них системний підхід. Вагомі дослідження застосування системного підходу і теорії систем до синтезу систем економічної безпеки проведені у роботах Ю.Г. Лисенка, С.Г. Міщенко, Р.А. Руденського, А.А. Спірідонова [32], В.М. Гейця, М.О. Кизима, Т.С. Клебанової, О.І. Черняка [8], В.І. Мунтіяна [15], Н.Г. Чумаченка [33; 34]. Як інструментарій дослідження безпеки застосовується саме системний аналіз, який систему національної безпеки розглядає, по-перше, як елемент більшої за масштабами системи безпеки, - міжнародної безпеки, а, по-друге, як сукупність взаємопов'язаних підсистем економічної безпеки регіонів країни. У цьому контексті перший аспект проблеми пов'язаний із балансуванням національної безпеки у складі міжнародної, а другий - із її структуруванням на складові, якими є підсистеми регіональної безпеки.

Треба окремо і більш детально зупинитися на визначенні економічної безпеки як наявності будь-якої системи, що виражається у здатності предмета, явища чи процесу зберігати свої основні характеристики, сутнісні параметри під час патологічних, руйнівних впливів, що може привести до знищення самої системи (підхід А.Г. Шаваєва та А.Т. Багаутдинова). На нашу думку, в цьому визначенні перебільшено акцент системності та взагалі здійснено підміну

визначення категорії економічної безпеки терміном «система». Звісно, що до дослідження економічної безпеки необхідно застосовувати системний підхід, але безпеку не можна ототожнювати із системою взагалі. У цьому визначенні економічної безпеки також йдеться про основні характеристики і сутнісні параметри предмета, явища чи процесу, але науковці не пояснюють, які саме характеристики чи параметри вони мають на увазі. А застосування в цьому формулюванні понять предмета, явища чи процесу – взагалі відволікає увагу від її сприйняття і породжує нові запитання: про які предмети, явища чи процеси йде мова; як вони пов'язані із вказаною системою чи з економічною безпекою?

Враховуючи все вище викладене, можна сформулювати, що економічна безпека – це такий стан та можливості розвитку економічної системи, при якому забезпечується захист її економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз та формуються умови для досягнення цією системою економічних цілей у коротко- і довгостроковій перспективах.

Застосовуючи системний підхід, зазначимо, що будь-який суб'єкт, щодо якого досліджується стан та розвиток його безпеки, є досить складною відкритою системою, яка має внутрішні і зовнішні системні зв'язки, і тому, як наслідок, – його безпека також має ознаки системності, складності і взаємообумовленості. Відсутність збалансованості між централізацією або децентралізацією економічних взаємовідносин у середині системи безпеки та будь-який перекис у бік якихось її складників логічно сприятиме розвитку відцентрових сил, а, може, й розпаду самої системи.

Європейський шлях України та її поступовий цілеспрямований розвиток як європейської держави вимагають від державного керівництва та науковців урахування проблеми економічної безпеки та захисту національних інтересів країни в цілому. Тому необхідно розглядати економічну безпеку держави й враховувати при цьому зовнішні впливи на національну економіку. Більш того, це стосується не тільки і не стільки поточних переваг, що може отримати держава від інтеграції в Європу, а врахування потребують стратегічні перспективи, що має отримати або втратити наша країна [35]. Такої ж ідеї дотримується і Н. Е. Авансова [36]. Про наявність певних загроз національній безпеці в умовах глобалізаційних процесів вказують й інші вчені: «глобалізаційні процеси зачіпають усі складники економічної безпеки держави,

створюючи загрози для розвитку національної економіки» [29]. Досить слушною, з огляду на досліджувану проблему, є робота О.О. Глуценка та Д. М. Туленінової, які, застосовуючи метод сценаріїв, з відповідною логікою і доказовістю прогнозують наслідки євроінтеграції України; причому вони вказують на те, що на тлі українських сучасних реалій зазначена євроінтеграція може принести більше негативу, ніж перспектив, українській державі [37]. Зауважимо, що з їх висновками важко не погодитися.

Тому, на наш погляд, досліджуючи з цих позицій проблему економічної безпеки на макрорівні, доцільно, до існуючих в спеціальній літературі і в діючому законодавстві визначень безпеки держави, додати концептуальний підхід, що базується на співіснуванні макроекономічної системи окремої держави, яка інтегрує у економічне товариство, і цього товариства як більш глобальної системи (мегасистеми), до якої ця країна інтегрує. Сутність цього підходу полягає у наступному і описується нижче.

Взагалі економічну безпеку країни можна розглядати як досягнення динамічного збалансування між розвитком цієї країни та її зовнішньоекономічної сфери (наприклад, європейського економічного простору). Підкреслимо, що динамічне збалансування, на наш погляд, – це досягнення на будь-який момент часу взаємовигідного балансу між національною економікою та зовнішньоекономічним оточенням. Продовжуючи цю тезу, слід наголосити на тому, що динамічний збалансований розвиток України в європейському просторі буде можливим тільки за умови отримання економічних вигод усіма контрагентами цього співробітництва. Тільки у такому випадку зважені процеси децентралізації у системі не трансформуються у відцентрові руйнівні сили.

Міжнародна економічна безпека (МЕБ) є таким комплексом міжнародних умов співіснування домовленостей і інституційних структур, при якому кожній державі - членові світової спільноти забезпечується можливість вільно обирати і здійснювати свою стратегію соціального і економічного розвитку без зовнішнього тиску і втручання, в обстановці взаєморозуміння і співпраці. Шлях до її здійснення лежить через відмову від нав'язування моделей розвитку, від економічного і політичного примусу. Необхідне розуміння того, що всі країни в

довгостроковому плані більше виграють від прогресу інших країн, чим від їх пограбування. Правові гарантії МЕБ – у визнанні принципів рівноправ'я держав незалежно від їх соціального і політичного устрою. МЕБ повинна забезпечити співпрацю держав в рішенні як їх національних, так і глобальних проблем всього світу.

Розглядаючи зовнішньополітичний вплив окремих держав та організацій, необхідно розуміння того, які наявні та приховані цілі вони переслідують, впливаючи на іншу систему, та яких бажаних і реальних результатів від цих дій очікують. Держава, на яку впливають ззовні, і яка зтягнута в орбіту інтересів інших країн, має дбати про збереження власної суверенності та захист своїх національних інтересів і безпеки.

На сучасному етапі, що характеризується вченими як епоха глобалізації, питання безпеки кожної окремої країни ще більше актуалізувалося. Це зумовлено діалектичною суперечністю, яка проявляється, з одного боку, у стрімкому розвитку процесів лібералізації та інтеграції, що призводять до відкритості та взаємозалежності національних економік, розвитку глобального ринку, в умовах якого політична замкнутість та економічний ізоляціонізм окремих держав не мають змісту; а, з іншого, – постає проблема самозбереження та розвитку окремих суверенних держав, їх політичного та економічного самоутвердження на міжнародній арені. На початку ХХІ ст. глобалізація фінансової сфери, що проявляється у розвитку ринку євровалют, системі транснаціональних банків, формуванні розгалуженої мережі офшорів і глобальних комп'ютерних мереж, які забезпечують миттєві переміщення капіталів, створює можливість руйнування навіть стійких економічних систем, зумовлюючи адекватні політичні зміни. Передчуття негативних наслідків глобалізації привело до розробки у багатьох країнах світу концепцій національної безпеки, базовими елементами яких стали економічна та фінансова безпека.

Національна економічна безпека (НЕБ) – це такий стан та розвиток економіки і інститутів влади, при яких забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально направлений розвиток країни в цілому, достатній економічний і оборонний потенціал. НЕБ має: внутрішню матеріально-речову основу; досить високий рівень розвитку продуктивних сил, здатний забезпечити істотно важливу частку натуральних і вартісних елементів розширеного відтворення

національного продукту; внутрішню соціально-політичну основу економічної безпеки; досить високий рівень суспільної згоди відносно довгострокових національних цілей, що робить можливими вироблення і прийняття стратегії соціального і економічного розвитку, втілюваний в життя через державну політику, стійко підтримуваний більшістю народу. У міру інтернаціоналізації виробництва національна економічна безпека усе більш тісно зв'язується з міжнародною економічною безпекою. Це обумовлює необхідний паритет між централізацією та децентралізацією в системі НЕБ.

Про факт недобросовісного поведіння деяких країн в інтеграційних міждержавних процесах свідчить приклад недружніх імперських дій Російської Федерації до інших сучасних суверенних держав. Ба більше, така поведінка РФ має своє історичне підґрунтя, яке формувалося завдяки, між іншим, науковим розробкам російських дослідників системи державної безпеки.

На нашу думку, з огляду сучасного протистояння національних систем безпеки України і Російської Федерації, доречним було б звернути увагу на позиції російських вчених щодо цієї теми, бо їх дослідження формують, як зазначалося, те саме підґрунтя російської поведінки в системі МЕБ.

Свого часу розпад Радянського Союзу відбувся з причини дії у той період сильних відцентрових сил, які спонукали дистанціювання, а потім і відокремлення колишніх радянських республік від Москви. На нашу думку, цей процес міг бути значно глибшим і зачепити й інші регіони Російської федерації, що російську влад, безумовно, не надихало. Тому стало актуальним обґрунтування ролі регіонів у складі держави як цілісної єдиної системи, що викликало певний інтерес до таких ідей і в наукових колах.

Історія російського доробку у цьому напрямку започаткована, зокрема, роботами [39-40]. Так, В.С. Гусев [39] відстоює позицію, за якої економічна безпека регіону розглядається як система заходів по обгороджуванню економічного простору регіону від зовнішніх і внутрішніх погроз, ефективному функціонуванню складових регіональної економіки: інституційної інфраструктури (органів адміністративно-територіального управління і фінансово-кредитних інститутів); власне сфери виробництва (підприємств); об'єктів

транспорту і зв'язку; науки і наукових установ; систем життєзабезпечення; соціальної сфери. В такому викладенні сутності регіональної економічної безпеки: по-перше, дивним є застосований автором термін «обгороджування»; по-друге, виникає питання, що саме відноситься до зовнішніх загроз економічній безпеці регіону, чи включаються до таких загроз національні пріоритети, стратегії, програми тощо, якщо вони дещо суперечать регіональним цілям того самого «обгороджування».

Колектив російських науковців А. Татаркін, О. Романова, А. Куклін, В. Яковлев [40] має свою точку зору, згідно з якою економічна безпека регіону – це сукупність властивостей економічної системи регіону, що забезпечують стабільність, стійкість та поступальний характер розвитку регіону, певну незалежність і водночас інтеграцію з економікою держави в умовах дестабілізуючого впливу загроз різного виду. Така позиція щодо сутності регіональної економічної безпеки, є досить слушною, тому що відповідає цільовій спрямованості її на інтеграцію з економікою держави.

В подальшому забезпечення існування РФ як цілісної держави дещо відвернуло російських науковців від теми співіснування держави та її регіонів, а привернуло увагу до іншої – дослідження безпеки РФ та її ролі в системі МЄБ.

Основи російської науки про економічну безпеку держави продовжувалися далі в роботах, наприклад, [41-47].

На нашу думку, російський історик А.М. Фомін досить відверто пише про позицію російської влади щодо забезпечення економічної безпеки РФ: по-перше, проголошується імператив верховного контролю держави над економікою країни, і, по-друге, фіксується залежність російської безпеки від сировинних галузей, до яких, до речі, відноситься видобуток газу і нафти Російською федерацією: «Российские власти с начала XXI века руководствовались в своей политике собственными представлениями об экономической безопасности, центральное место в которых занимает экономический суверенитет, понимаемый как верховный контроль государства над главнейшими отраслями экономики (прежде всего – сырьевыми) и снижение зависимости страны от мировых экономических катаклизмов» [41]. Саме тому бюджет РФ і її економічна безпека напрямку залежить від державного ручного

управління та світових цін на енергоносії. При цьому перше (державне втручання в економіку) гальмує і навіть спотворює розвиток цивілізованого ринку в країні, а друге (залежність від світових цін на газ і нафту) робить економіку РФ повністю залежною від коливань та кон'юнктури світового ринку цих товарів, а, отже, – від дій конкурентів та економічної поведінки покупців (останнє, за умови запровадження ними стратегій енергозбереження, стає досить негативним чинником впливу на російську економічну безпеку). Тому таку парадигму економічної безпеки РФ не можна вважати вдалою чи ефективною.

Але подібні пошуки національної безпеки РФ продовжувалися у цьому напрямку: в роботах [42-43] запропоновано використання державно-приватного партнерства заради безпеки держави та висловлюється зайва ейфорія з цього приводу. Варто зазначити, що ще в 1998 році відомий російський політик і економіст, зараз – більш відомий старший науковий співробітник Центру глобальної свободи та процвітання Інституту Катона (Вашингтон, США) Андрій Ілларіонов попереджував тодішню російську владу про хибність державного втручання в економіку та доводив, що підвищення рівня економічної безпеки вимагає скорочення масштабів державного втручання в економіку [44]. Песимістичні прогнози А. Ілларіонова збуваються – саме це і відбувається зараз в російській економіці. Як пише Т.В. Ускова, «главными угрозами страны в области экономики являются сохранение экспортно-сырьевой модели развития и высокая зависимость от внешнеэкономической конъюнктуры. Длительный период их негативного влияния существенно снижает роль Российской Федерации в мировом пространстве, делает российскую экономику все более уязвимой перед внешними вызовами» [45]. Так само оцінюють стан системи безпеки РФ і інші російські науковці [46, 47]. Так, наприклад, Е.С. Кутукова наголошує: «Прямая зависимость экономики России от мировых цен на нефтепродукты существенно подрывает наш авторитет в экономическом мире, а так же не способствует развитию экономики страны» [47].

Вважаємо, що ці процеси, які відбуваються в РФ, потроху руйнуючи її імперські позиції та стримуючи її амбіції щодо України, наразі формують більш сприятливі зовнішні умови для системи безпеки нашої держави. Але покращення зовнішніх умов забезпечення державної

безпеки вимагає від української влади більшої уваги на вирішення внутрішніх безпекових проблем.

Крім того, система НЕБ є сукупністю взаємопов'язаних внутрішніх складових підсистем економічної безпеки регіонів країни. Застосовуючи системний підхід до дослідження економічної безпеки держави, необхідно дослідити її на регіональному рівні, виявити регіональні ознаки, особливості та проблеми.

Як вже зазначалося, НЕБ характеризується сукупністю підсистем безпеки регіонів, вивченню якої, на жаль, наукова література приділяє не достатньо уваги. Наукова нерозвиненість цього питання, на нашу думку, обумовлена, зокрема, і нерішучістю та квалістю влади щодо його практичного вирішення.

В контексті сучасних українських проблем, пов'язаних із сепаратистським конфліктом на Сході України, та вимог щодо державних децентралізаційних перетворень вельми актуальним і потребуючим негайного вирішення є питання реформування ієрархії (децентралізація) влади в Україні.

Перш за все, доцільно було б стисло згадати про витоки цієї проблеми.

З урахуванням історичного шляху створення української держави, вони (витоки) є логічно сформованими і об'єктивно існуючими: протягом своєї історії Україна вишукувала своє місце у світі та з великими складностями і протиріччями створювала свою державність, про що свідчать історичні факти та наукові дослідження (не занурюючись надто глибоко у цю загально визнану тезу, можна, наприклад, згадати історію України О. Субтельного [48]).

Дві відцентрові, протилежні одна одній тенденції, існували і розвивалися в Україні майже за всю її історію. Хочеться висловити дискусійну думку про те, що колишня (не сучасна) влада була в цьому навіть зацікавлена, певним чином використовуючи внутрішні протиріччя українського суспільства задля того, щоб «успішно» їх долати та забезпечувати «прогресивний розвиток» цього суспільства, а довго терпляче суспільство це терпіло. Зухвалий поворот у цій справі відбувся у 2004-2005 роках, коли країну майже роздирило на дві частини, при цьому влада вдалася до досить рішучих кроків щодо вирішення цього історичного протиріччя, насаджуючи певні погляди однієї половини

суспільства усім без винятку, і, що є принциповою помилкою тодішньої влади, – почала тиснути на іншу половину єдиної тоді країни. Цей абсолютно помилковий вибір влади спровокував відродження й поживлення відцентрових сил в суспільстві, які й почали розхитувати єдину країну, і з часом стали заважати внутрішнім інтеграційним процесам. Суспільство в усіх його проявах: політики, журналісти, історики та ін. – почали вдаватися до обговорення та навіть пересмикування зазначеної теми, все більше й більше розпалюючи відцентровий конфлікт в Україні. Звісно, що ці політичні помилки мали досить негативний вплив на НЕБ.

Тут як раз доречно було б згадати про відомий філософський закон про єдність та боротьбу протилежностей: якщо вмiло ними (протилежностями) управляти, то ситуацію можна владнати і уникнути переростання боротьби протилежностей у непримиренний конфлікт. На жаль, цього не сталося, недалекоглядна позиція колишньої влади як раз загнала вирішення конфлікту в глухий кут, і тому цей конфлікт, одного разу розбурханий, почав свою деструктивну дію у напрямку внутрішньої деінтеграції країни. Проблем сучасності додає те, що цим скористалися певні зовнішні сили; маючи свої «геополітичні інтереси», вони із досить енергійною активністю ще більше розбуркують ці деінтеграційні процеси, а ситуація в цілому вийшла із-під контролю української влади.

Отже, необґрунтоване перевищення необхідних на той час масштабів і швидкості процесів децентралізації призвели до активізації відцентрових сил в країні, які саме і сформували досить серйозні загрози її національній безпеці.

Необхідно віддати належне тому факту, що, попри втрату єдності у системі національної безпеки української держави, вона отримала більш надійне місце і зв'язки у системі міжнародної безпеки. Але необхідно додати, що це зовсім не зменшує вагомості проблеми забезпечення національної безпеки в середині самої країни і не знімає національної відповідальності кожної країни за самостійне вирішення цієї проблеми.

Досить цікавим у цьому сенсі є американський метод управління колективом чи суспільством, який отримав назву «гри на акордеоні», класично відомий у теорії стратегічного менеджменту як ефективний метод управління стратегічним спротивом [49]. Уперше цей метод був детально описаний у роботах І. Ансоффа як дієвий інструмент

проведення корпоративних реформ на підприємствах і у компаніях; його активно використовують американські спеціалісти з управління опором. Сутність «гри на акордеоні» зводиться до того, що:

- опір реформам з боку колективу (чи суспільства) залежить від двох факторів: від масштабів реформ і від проміжку часу, який є у розпорядженні менеджера-реформатора;

- сила опору знаходиться у прямій залежності від масштабу змін, тобто із збільшенням масштабності реформ збільшується і тиск спротиву персоналу (суспільства);

- опір зменшується при збільшенні часу, відведеного на проведення реформ, – величина спротиву обернено залежна до терміну проведення реформ;

- враховуючи вище вказане, «гра на акордеоні» передбачає раціональну адекватність у проведенні реформ: активізація реформатських дій при заспокоєнні супротивних настроїв у колективі (суспільстві) та певне їх гальмування при нарощуванні опірною тиску – такий варіант проведення реформ дійсно нагадує реальний варіант гри музики на справжньому акордеоні [50].

Логічно виникає питання: якщо теорія менеджменту вже давно розроблена і відома у колі корпоративних менеджерів та застосовується у практиці ефективно працюючих корпорацій, то чому наші урядовці не могли б цей метод застосовувати, наприклад, для проведення своїх реформ в країні? Практика української влади, навпаки, налічує багато прикладів, коли влада, всупереч описаній вище теорії управління спротивом, збільшувала реформатський тиск на суспільство в ті періоди, коли він і так був вельми великим і з суб'єктивних причин – нераціонального державного управління реформами – ще збільшувався.

На сьогодні, на тлі цих конфліктних явищ, активно піднімається питання децентралізації влади; причому ставлення до цього питання у суспільстві явно болюче: є досить багато поглядів, точок зору, ризиків. Ризики, до речі, пов'язані також із тим, що сприйняття суспільством реформ, які проводяться під час напруги і зростання опору, є не адекватним і навіть деструктивним: в період внутрішнього напруження не варто робити кардинальні кроки та прискорювати реформи, бо це, за методом «гри на акордеоні», може завдати новий імпульс до ще більшого підвищення цього опору.

Враховуючи наявність вище згаданих відцентрових сил в Україні, доречно було б накреслити контури та умови інших, протилежних їм, – доцентрових сил. На жаль, наразі таких доцентрових сил в українській дійсності досить замало, бо переважають внутрішньо і зовнішньо розкручені відцентрові процеси.

В політичній площині поволі й обережно зароджуються паростки іншого компромісного підходу, якому можна було надати конструктивну назву «центристський консенсус». Цей підхід поки що не є загально відомим, але, на нашу думку, заслуговує на професійний інтерес з боку сучасної української влади. Для сучасної України такий консенсус є реальним виходом з кризи.

Тлумачення консенсусу, з юридичної точки зору, надається в українському законодавстві (що цікаво, – з питань стандартизації), зокрема: «консенсус – загальна згода, яка характеризується відсутністю серйозних заперечень з суттєвих питань у більшості заінтересованих сторін та досягається в результаті процедури, спрямованої на врахування думки всіх сторін та зближення розбіжних поглядів. Консенсус не обов'язково є одностайним» [51]. Такий підхід виявляється доречним і до політичного консенсусу в умовах державної кризи.

Необхідно визначитися із сутністю поняття «центристський консенсус», базуючись на наведеній вище нормі цитованого законодавства. Це, на нашу думку, є така загальна згода, яка характеризується деякими взаємними поступками з боку заінтересованих сторін та досягається в результаті процедури, спрямованої на врахування думки всіх сторін та зближення розбіжних поглядів за умови дотримання превалювання єдиних системних (у даному розумінні – державних) інтересів над інтересами окремих заінтересованих сторін (цей доданок є пропонованим). Остання уточнююча умова, а саме превалювання загальнодержавних інтересів над відцентрованими, мала б забезпечувати відродження єдності української держави і зміцнення її захищеності.

На жаль, діюча редакція Конституції країни не має чіткості у цьому питанні; так, ст. 132 Конституції проголошує: «Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з

урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій» [52]. З приводу цього, вважаємо, що доречним було б, після слів «... культурних традицій» додати таке: «..., за умови превалювання інтересів єдиної і цілісної держави над специфічними інтересами окремих регіонів». Вважаємо, що це практично забезпечувало б задекларовану єдність і цілісність, до яких наша країна йде важким і суперечливим шляхом та є обов'язковою умовою очікуваної децентралізації [48].

Дослідження регіональної безпеки не може проводитися у відриві від національної безпеки, а тільки на підставі системного зв'язку економічної безпеки держави й економічної безпеки її регіонів. На жаль, багато вчених не приділяють належної уваги економічній безпеці на регіональному рівні як чиннику забезпечення національної безпеки і не виокремлюють її специфічну сутність саме у цьому контексті. Це, зокрема, пояснює той факт, що спеціальних наукових досліджень, присвячених визначенню сутності саме економічної безпеки регіону, ще недостатньо.

Власне кажучи, виокремлення регіональної економічної безпеки і її розгляд окремо від національної економічної безпеки та акцентування наукової думки на регіональному захисті може мати серйозні й головне – негативні – політичні наслідки [53]. Перенесення акцентів з національної на регіональну безпеку об'єктивно призводить до так званих відцентрових сил, які можуть підривати державний унітарний устрій таких країн, до яких відноситься, зокрема, й Україна. За певних обставин це може спричинити навіть руйнування цілісної економічної системи країни, якщо, наприклад, умови забезпечення економічної безпеки деякого регіону чи декількох регіонів суперечать реальностям забезпечення національної економічної безпеки. Саме так це відбулося при розпаді економічної системи колишнього Радянського Союзу, коли пріоритети у сфері безпеки змістилися з союзного рівня до рівня його окремих союзних республік.

Тому при здійсненні будь-яких теоретичних досліджень чи впровадженні якихось програм, заходів, експериментів тощо у сфері економічної безпеки окремих регіонів України (будь-то центр, захід, схід, АР Крим) необхідно ставитися до цього дуже ретельно й зважено і, перш за все, дотримуватися системної субординації безпеки регіонів з національною безпекою. Продовжуючи цю тезу, треба наголосити на

тому, що в умовах економічного сьогодення набагато важливішим стає питання захисту глобальних національних інтересів України як цілісної суверенної держави на її шляху до євроінтеграції; тим більше, що цей шлях, як показує наявний досвід, для української держави не є абсолютно небезпечним. Отже, на наше переконання, ставлення науки до дослідження регіональної безпеки повинно бути підпорядковано загальним пріоритетам національної безпеки, а дослідження регіональної безпеки можливе тільки у рамках безпеки держави. Тобто захищеність регіонів має у якості певних обмежень глобальні цілі забезпечення національної безпеки як системи вищого рівня.

Розвиваючи ідею інтегрованості економічної безпеки регіонів з національною безпекою, можна продовжити це у такому сенсі. По-перше, безпека, як відомо, потрібна при наявності загроз; по-друге, будь-які загрози негативно впливають на діяльність системи, у даному випадку – економічної системи держави, і призводять до негативних руйнівних наслідків; по-третє, при негативному впливі цих загроз глобальній системі необхідно сконцентрувати свої зусилля, у тому числі й своїх системних елементів, задля відповідного захисту від цих загроз; і, як висновок, – в умовах дії загроз посилюється актуальність інтеграційних зв'язків між регіональними складовими національної економіки.

Проблеми, що вирішуються в кожному регіоні, значною мірою повинні відповідати загальноукраїнським цілям і завданням. Але при цьому, якщо це не суперечить загальнодержавним інтересам, необхідно враховувати також і деякі місцеві особливості. Зокрема, це передбачає: формування регіонального господарського механізму, що регулює соціально-економічний розвиток регіону; реконструкцію регіональної промислової системи з урахуванням господарської ємкості локальних екосистем; розробку комплексних міжрегіональних схем, які охоплюють території декількох регіонів України. Програмні та прогностичні документи загальнонаціонального рівня повинні слугувати орієнтирами для розробки регіональних програм економічного розвитку і разом з відповідними правовими актами та нормативами визначати економічні умови їх реалізації. Бо тільки за умови системності економічної безпеки можна захистити Україну від будь-яких посягань на її економічні інтереси з боку будь-яких суб'єктів, забезпечуючи тим самим єдність та захищеність нашої суверенної держави.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Проведене дослідження показало поступовий і доволі стрімкий розвиток наукових поглядів на сутність категорії економічної безпеки держави, різні науковці по-різному висловлюються стосовно її змісту, ознак, особливостей тощо; зважаючи на актуальність цієї проблеми, можна прогнозувати і подальший інтерес дослідників до цієї проблеми. Але, в будь-якому випадку, економічну безпеку держави необхідно розглядати з наступних позицій: по-перше, не тільки у статичному аспекті, як це зазвичай робиться багатьма вченими, скільки у динаміці цього явища, бо цього вимагають швидко змінювані середовище і умови її забезпечення; по-друге, в перебігу подій і процесів інтеграційного чи глобалізаційного характеру необхідно виходити з національних інтересів України задля забезпечення захисту її національних інтересів; по-третє, вкрай необхідно забезпечити застосування системного підходу до дослідження і практичного створення системи економічного захисту держави, з урахуванням паритету інтересів держави і її регіонів, але при цьому пріоритетом має бути загальнодержавні інтереси; по-четверте, для вирішення проблем у проведенні системних реформ владі доцільно було б застосовувати центристський консенсус та так званий метод «акордеону», які б забезпечили необхідну управлінську гнучкість і зменшення спротиву проведенню реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Акімова, Л.М. (2018). Становлення системи економічної безпеки держави в Україні: сутність, рівні, складники. *Публічне адміністрування: теорія та практика*, (1). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01\(19\)/3.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01(19)/3.pdf)
- [2] Чубукова, О.Ю. & Воронкова, Т.Є. (2014). Система економічної безпеки (екосистейт): сутність, структура. *Ефективна економіка*, (2). URL: https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Chubukova2015052803.pdf
- [3] Утенкова, К.О. (2019). Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*, (9), 133-144. DOI: 10.26565/2310B9513B2019B9B17
- [4] Амитан, В.Н. (2000). Экономическая безопасность: концепция и основные модели. *Економічна кібернетика*, (3-4), 13-20.
- [5] Бандурка, О.М., Духо, В.Є., Петрова, К.Я. & Черв'яков, І.М. (2003). *Основи економічної безпеки*. Харків: видавництво Національного університету внутрішніх справ.
- [6] Білорус, О.Г. & Лук'яненко, Д.Г. (2001). *Глобалізація і безпека розвитку*. Київ: КНЕУ.
- [7] Шлемко, В.Т. & Бінько, І.Ф. (1997). *Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення*. Київ: НІСД.

- [8] Геєць, В.М., Кизим, М.О., Клебанова, Т.С. & Черняк, О.І. (2006). *Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство*. Харків: Інжек.
- [9] Чальцева, О.М. (2010). Українська євроінтеграція: шлях в нікуди чи реальний зовнішньополітичний вектор? *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія*, (Т. 131:118), 102-106.
- [10] Данільян, О.Г., Дзьобань, О.П. & Панов, М.І. (2002). *Національна безпека України: структура та напрямки реалізації*. Харків: Фоліо.
- [11] Ермошенко, М.М. (2001). *Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення*. Київ: КНТЕУ.
- [12] Machovski, H. (1985). Ost-West Handel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichten. *Aus Politik u Zeitgeschichte*, (5), 39-44.
- [13] Жаліло, Я.А. (2001). Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації. *Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти*. Київ: Сатсанга.
- [14] Задорожний, Г.В. (1999). *Экономическая безопасность и теневая экономика*. Харків: ХИБМ.
- [15] Мунтіян, В.І. (1999). *Економічна безпека України*. Київ: КВІЦ.
- [16] Мішина, І.Г. (2007). *Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій* (дис. ... канд. ек. наук). Донецький національний університет економіки і торгівлі. Донецьк, Україна.
- [17] Мішина, І.Г. (2004). Проблема формування теоретичних основ економічної безпеки суспільства. *Торгівля і ринок України*, (Вип. 16 : Т. 1). Донецьк: ДонДУЕТ.
- [18] Пастернак-Таранушенко, Г.А. (2002). *Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення*. Київ: Кондор.
- [19] Пендюра, М.М. (2005). *Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій* (дис. ... канд. юрид. наук). Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, Україна.
- [20] Сухоруков, А.І. & Ладюк, О.Д. (2007). *Фінансова безпека держави*. Київ: Центр учбової літератури.
- [21] Скорук, О.В. (2016). Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, (3), 39-42.
- [22] Мандзіновська, Х.О. (2016). Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Економічні науки. Наукові записки Української Академії друкарства*, (2), 159-166.
- [23] Акімова, Л.М. (2016). Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, (10). URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>
- [24] Сак, Т.В. (2013). Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. *Інноваційна економіка*, (6), 336-340. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2013_6_81
- [25] Малишко, В.М. (2015). Актуальні проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки України. *Юридичний вісник*, (4), 129-133.
- [26] Кобзар, Н.І., Геращенко, С.О. & Кірієнко, О.М. (2016). Економічна безпека України: аналіз стану в сучасних умовах. *Економічний вісник*, (2), 49-56.
- [27] Цвігун, Т.В. (2017). Економічна безпека в системі національної безпеки України. *Економіка і суспільство*, (11), 150-156.
- [28] Гбур, З.В. (2018). Економічна безпека України в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*, (2), 97-101.

- [29] Колеснікова, К.С., Маліновська, І.А. & Чабаров, В.О. (2018). Економічна безпека України в контексті глобалізаційних викликів. *Молодий вчений*, (3), 351-354.
- [30] Попадинець, Н.М. (2016). Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. *Економіка та управління національним господарством*, (2), 20-23.
- [31] Акімова, Л.М. (2018). Механізми державного управління економічною безпекою України: аналіз чинників впливу, систематизованих за окремими сферами її розвитку. *Аспекти публічного правління*, (6-7), 5-13. DOI : 10.15421/151833
- [32] Лысенко, Ю.Г., Мищенко, С.Г., Руденский, Р.А. & Спиридонова, А.А. (2002). *Механизмы управления экономической безопасностью*. Донецьк: ДонНУ.
- [33] Чумаченко, Н.Г., Червова, Л.Г., Кузьменко, Л.М., Дубинина, М.В. & Солдак, М.А. (2007). *Развитие производственной сферы региона: теоретические и практические аспекты государственного регулирования*. Донецк: ИЭП НАНУ.
- [34] Чумаченко, Н.Г., Червова, Л.Г., Кузьменко, Л.М., Медведев, Д.Н. & Васильченко, Е.Р. (2010). *Регион в условиях роста открытости национальной экономики*. Донецк: ИЭП НАНУ.
- [35] Антоненко, В.Н., Портнова, Г.А. & Бурлуцкий, Б.В. (2014). *Концептуальный подход к исследованию экономической безопасности регионов Украины в аспекте современной интеграционной парадигмы*. *Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки*, (Т. 1, с. 344-353). Дніпропетровськ: ФОП Дробязко С.І.
- [36] Авансова, Н.Е. (2016). Економічна безпека України в системі економічної безпеки Європейського Союзу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, (56), 74-82.
- [37] Глущенко, О.О. & Туленінова, Д.М. (2016). Вплив євроінтеграції на економічну безпеку вітчизняних підприємств. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. *Серія: Економіка*, (1), 112-119.
- [38] Шнипко, О.С. (2006). *Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект*. Київ: Генеза.
- [39] Гусев, В.С. (1992). О некоторых подходах к разработке концепции экономической безопасности региона. *Сборник трудов Высших курсов ФСК РФ*. СПб.
- [40] Татаркин, А.И., Романова, О.А., Куклин, А.А. & Яковлев, В.И. (1996). Экономическая безопасность как объект регионального исследования. *Вопросы экономики*, (5), 78-89.
- [41] Фомин, А.М. (2010). Экономическая безопасность государства. *Международные процессы*, (Т. 8, 3), 118-133. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=18874126>
- [42] Фесик, С.В. (2019). *Обеспечение экономической безопасности в сфере реализации государственных программ с привлечением государственно-частного партнерства*. (дис. ... канд. екон. наук). Сургутский государственный университет. Сургут, РФ.
- [43] Березин, А.Э. (2016). Государственно-частное партнерство: проблема энергоэффективности инфраструктурных проектов. *Международный научно-исследовательский журнал*, (5, част. 1), 32-35. DOI: 10.18454/IRJ.2016.47.177
- [44] Илларионов, А. (1998). Критерии экономической безопасности. *Вопросы экономики*, (10), 35-58.
- [45] Ускова, Т.В. (2019). Ключевые угрозы экономической безопасности России. *Проблемы развития территории*, (1), 7-16. DOI: 10.15838/ptd.2019.1.99.1
- [46] Пугачев, И.О. Мировой экономический кризис как индикатор внутренних проблем отечественного хозяйства. *Экономическая безопасность России: вызовы XXI века: материалы II международной научно-практической конференции* (153-157) 16 марта, 2017, Саратов, РФ: ССЭИ РЭУ им. Г.В. Плеханова.
- [47] Кутукова, Е.С. (2016). *Современные тенденции определения экономической безопасности страны*. Москва: РУСАЙНС.

- [48] Субтельний, О. (1993). *Україна: Історія : навчальний посібник*. Київ: Либідь.
- [49] Ансофф, И. (1989). *Стратегическое управление*. Л.И. Евенко (пер. с англ., ред.). Москва: Экономика.
- [50] Антоненко, В.М. Державно-управлінська діяльність: «гра на акордеоні» та центристський консенсус. *Публічне управління: розвиток конституціоналізму в Україні та проведення конституційної реформи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародно. участю) (103-107)*. 8-9 червня, 2016, Красноармійськ, Україна: ДВНЗ «ДонНТУ».
- [51] *Про стандартизацію* (Закон України). № 1315-VII. (2014). Вилучено з <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>.
- [52] *Конституція України*. (Закон України). № 254к/96-ВР. (1996). Вилучено з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/page>.
- [53] Петренко, О.В. & Антоненко, В.М. Регіональна безпека в контексті національної безпеки України. *Фінансова система Незалежної України: аналіз історії, проблеми сьогодення та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної наукової конференції (62-65)*. 13-14 травня, 2016, Покровськ, Україна: ДВНЗ «ДонНТУ».

УДК 658.628

Опубліковано 4 вересня 2020 року

СУМІЩЕННЯ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ ТА ФОРМУВАННЯ ПОРТФЕЛЮ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

БУТЕНКО Олена Петрівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та публічного адміністрування
Харківський національний університет будівництва та архітектури
УКРАЇНА

Анотація: Питання вибору методів аналізу та формування товарного портфеля підприємства залишається актуальним через необхідність постійного його оновлення та зміну портфеля продукції для отримання конкурентних переваг на ринку. Використання лише одного обраного методу не може забезпечити повне виконання завдань із аналізу внутрішнього асортименту, проведення оцінки зовнішнього асортименту, узгодження внутрішніх можливостей із потребами споживачів. Методи, які є в основі прийняття рішення про формування портфелю підприємства повинні постійно переглядатись та вдосконалюватись і потребують компенсації недостатньої оцінки зовнішнього асортименту іншими методами формування маркетингової політики підприємства через складність отримання релевантної та достовірної інформації. У представленій роботі автори надають результати виконаного дослідження з практики аналізу та формування товарного портфеля підприємства. Дослідження виконано з метою встановлення результатів які досягаються у разі використання різних методів аналізу портфеля продукції, виконана спроба суміщення методів BCG, ABC-аналізу та XYZ-аналізу для розробки пропозицій із формування товарної політики підприємства. Досліджені завдання методів BCG, ABC-аналізу та XYZ-аналізу, а також виокремлені їх переваги та недоліки; виконано комплексний аналіз матеріальних потоків конкретного підприємства методами ABC – аналізу, XYZ – аналізу та суміщення цих методів; проведено аналіз товарного асортименту за допомогою матриці BCG; розроблені критерії визначення відмінностей у результатах аналізів ABC/XYZ та портфельного аналізу за допомогою матриці BCG та встановлені відмінності за результатами аналізу діяльності конкретного торговельного підприємства; виконане суміщення рекомендацій для формування асортименту підприємства.

ВСТУП.

Наразі стан економіки України потребує від вітчизняних підприємств упроваджувати механізми адаптації до умов ринку, що склалися. На думку авторів, одним із важливих механізмів забезпечення

конкурентоспроможності підприємства є формування ефективного товарного асортименту. Дослідженням питання формування товарного асортименту займались вітчизняні та закордонні вчені, зокрема С. В. Іщенко [1], який наголосив на необхідності адаптації методів формування асортиментної політики до функціональних особливостей підприємства, що своєю чергою, впливають на формування величини попиту та пропозиції. Я. С. Ларіна [2] запропонувала всі методи оцінки, формування, управління та оптимізації асортименту віднести до методів формування маркетингової політики підприємства через їх спільне значення у цьому процесі, а також проведення оцінки зовнішнього асортименту враховуючи споживчу цінність та використання двофакторної методики. Ю. Вінд та В. Махаян стверджують, що не існує стандартизованих рішень для портфоліо товарної продукції підприємства, а формування асортименту потребує індивідуальних рішень керівництва. Н. С. Кубишина, проаналізувавши різні методи формування асортименту, запропонувала алгоритм розроблення стратегічного набору товару на промисловому ринку, який повинен узгоджуватися з цілями компанії, а далі аналізувати внутрішній асортимент і проводити оцінку зовнішнього асортименту [4]. Також питання оцінки товарного асортименту розглянуті у роботах О. М. Белєнова, в яких стверджується, що кожний метод має певні недоліки і наголошується на можливості використання недостовірних даних необхідних для побудови, наприклад, у разі використання класичної матриці BCG [5]. Погоджуючись із думками та пропозиціями зазначених науковців, автори вважають, що методи, які є в основі прийняття рішення про формування портфелю підприємства повинні постійно переглядатись та вдосконалюватись і визначають пріоритетним напрямом дослідження питання компенсації недостатньої оцінки зовнішнього асортименту іншими методами формування маркетингової політики підприємства через складність отримання релевантної та достовірної інформації. У представленій роботі автори надають результати виконаного дослідження з практики аналізу та формування товарного портфеля конкретного підприємства. Дослідження виконано з метою встановлення результатів які досягаються у разі використання різних методів аналізу портфеля продукції та розробки пропозицій із формування товарної політики підприємства.

ОСНОВНА ЧАСТИНА.

Одним із найбільш поширених методів формування товарного портфеля, який використовується підприємствами є АВС-аналіз. Основною його перевагою є простота виконання та можливість визначення груп товарів-лідерів і товарів-аутсайдерів, що є обґрунтуванням для прийняття стратегічних рішень з формування асортименту. У працях науковців, які досліджували методи аналізу товарного асортименту зазначається, що АВС-аналіз базується на ранжуванні позицій товару, або еталонних груп товарів, каналів збуту чи інших об'єктів дослідження за певними визначеними параметрами. XYZ-аналіз, використовується не так часто, до його переваг також відноситься простота у виконанні і параметрами ранжування цього методу є величина споживання, тому цей метод набув поширення як метод визначення лояльності споживачів. Методи АВС-аналізу та XYZ-аналізу спираються на показники обсягів реалізації продукції підприємства, як показника оцінки зовнішнього середовища, товарообігу, частки продукту в загальному обсязі підприємства. Головним недоліком, за думкою авторів, є відсутність можливості порівняння з ринковими показниками. Саме це може стати причиною прийняття хибного стратегічного рішення при плануванні товарної політики підприємства. Автори пропонують звернути увагу на метод портфельного аналізу BCG, який також виконує завдання із формування портфелю продукції підприємства, узгоджуючи його зі стратегією та аналізує зовнішній асортимент. Тому в роботі пропонується наступне:

- дослідити завдання методів BCG, АВС-аналізу та XYZ-аналізу, а також виокремити їх переваги та недоліки;
- виконати комплексний аналіз матеріальних потоків конкретного підприємства методами АВС – аналізу, XYZ – аналізу та за принципом пріоритету;
- виконати аналіз товарного асортименту за допомогою матриці BCG;
- установити критерії визначення відмінностей у результатах аналізів АВС/XYZ та портфельного аналізу за допомогою матриці BCG та встановити відмінності за результатами аналізу діяльності конкретного торговельного підприємства;
- виконати суміщення рекомендацій для формування асортименту підприємства.

Виконуючи перше поставлене завдання, пропонується зведена узагальнена характеристика методів формування товарного портфеля підприємства, яка складається із встановлення їх завдань, переваг та недоліків та виконана за результатами досліджень різних науковців (табл.1).

Досліджені методи аналізу формування портфеля продукції мають певні переваги та недоліки, але спільними недоліками є складність інтерпретації результатів аналізу, пов'язана із чинником часу, а також потреба у підкріпленні результатами інших аналізів. Методи ABC/XYZ – аналізу характеризуються простотою виконання, але орієнтовані на використання у стабільних умовах зовнішнього середовища та не оцінюють асортимент продукції з позиції сезонності споживання.

Таблиця 1

Характеристика методів формування товарного портфелю підприємства

Назва методу	Мета та завдання методу	Переваги методу	Недоліки методу
ABC-аналіз	виокремлення у складі товарного портфеля групи товарів, які мають найнижчі показники певного параметра, за яким проводиться аналіз	<ul style="list-style-type: none"> – простота розрахунку та застосування аналізу, який не вимагає великих капіталовкладень; – універсальність та автоматизація; – підвищення частки прибуткової продукції в складі товарного портфеля підприємства; – встановлення головних товарних позицій; – отримання аналітичної бази для розробки заходів щодо оптимізації товарної політики; – виконання графічного матричного представлення результатів аналізу; 	<ul style="list-style-type: none"> – може призвести до скорочення кількості товарних позицій, що знижує ступінь диверсифікації ризику; – товарні позиції, які за результатами аналізу рекомендується до вилучення з портфеля, можуть відігравати значну роль у покритті змінних та постійних витрат. Їх виключення негативно відіб'ється, як на загальній рентабельності товарного портфеля, так і на рентабельності підприємства [1], а також на зміні показників рентабельності інших позицій через перенесення на них частки постійних, або змінних витрат;

Продовження табл. 1

Назва методу	Мета та завдання методу	Переваги методу	Недоліки методу
		<ul style="list-style-type: none"> – гнучкість застосування; – використання результатів управління різними рівнями 	<ul style="list-style-type: none"> – не дає оцінку стану наявного рівня попиту на позиції які досліджені; – унеможлиблює оцінку асортименту продукції з позиції сезонності споживання; – поділ на групи є відносним, залежить від структури досліджуваних одиниць; – неможливо отримати інформацію щодо значущості групи [6]
XYZ - аналіз	класифікація ресурсів компанії в залежності від характеру їх використання і точності прогнозування змін попиту на них	<ul style="list-style-type: none"> – простота розрахунку та застосування аналізу не вимагає великих капіталовкладень; – універсальність і автоматизація; – дозволяє групувати товари підприємства залежно від попиту на них протягом певного проміжку часу, орієнтований на клієнтів; – гармонійно доповнює і мінімізує недоліки ABC-аналізу; – можливість графічного подання результатів 	<ul style="list-style-type: none"> – орієнтований на використання у стабільних умовах зовнішнього середовища; – складність в інтерпретації результатів, яка пов'язана із фактором часу проведення аналізу [7]; – аналіз неможливо використовувати на об'єктах із коротким життєвим циклом або зі значними сезонними коливаннями
Матриця BCG	метод портфельного аналізу з можливістю обрання відповідної стратегії для	<ul style="list-style-type: none"> – враховуються внутрішні фактори формування конкурентних переваг; – наочність і простота використання; 	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність вірогідних даних, необхідних для її побудови; – не враховуються зовнішні можливості та загрози; – недостатньо обґрунтовані критерії вибору провідного

Продовження табл. 1

Назва методу	Мета та завдання методу	Переваги методу	Недоліки методу
	кожної стратегічної одиниці бізнесу (СОБ)	<ul style="list-style-type: none"> – можливість оцінювати взаємозв'язок між товарами та аналізувати стадії їх розвитку; – об'єктивність використовуваних параметрів; – з'єднання життєвого циклу товару і формуванням портфеля товарів компанії; – легкість вибору і розробки стратегії для товарів кожної категорії [8] 	<ul style="list-style-type: none"> конкурента; – увага акцентується лише на фінансових потоках; – рівень віддачі інвестицій не прогнозований; – можливості СОБ оцінюються приблизно; – труднощі, пов'язані з визначенням масштабів ринку, ринкової частки підприємства і темпів зростання ринку; – аналізовані товари повинні стабільно залишатися на своїх етапах життєвого циклу; – результати даної матриці повинні бути підкріплені результатами інших матриць; – відносна частка ринку є результатом минулих даних і не гарантує отримання аналогічної ситуації в майбутньому [1;5]

дані сформовано з [1];[5-8]

Своєю чергою, для використання матриці BCG потрібна перевірена інформація про еталонного конкурента, отримання якої викликає певні труднощі. Тому цікавим є завдання із суміщення зазначених методів та виконання його на практиці. По-перше, пропонується виконати аналіз декількома методами, а саме: ABC – аналіз, XYZ – аналіз, комбінований ABC/XYZ – аналіз. Алгоритм виконання аналізу наведений на рис.1.

Для проведення ABC/XYZ – аналізів використовуються статистичні дані торговельного підприємства, яке займається реалізацією будівельних матеріалів. Результати ABC – аналізу виконано за допомогою програми Excel та зведені до табл.2.

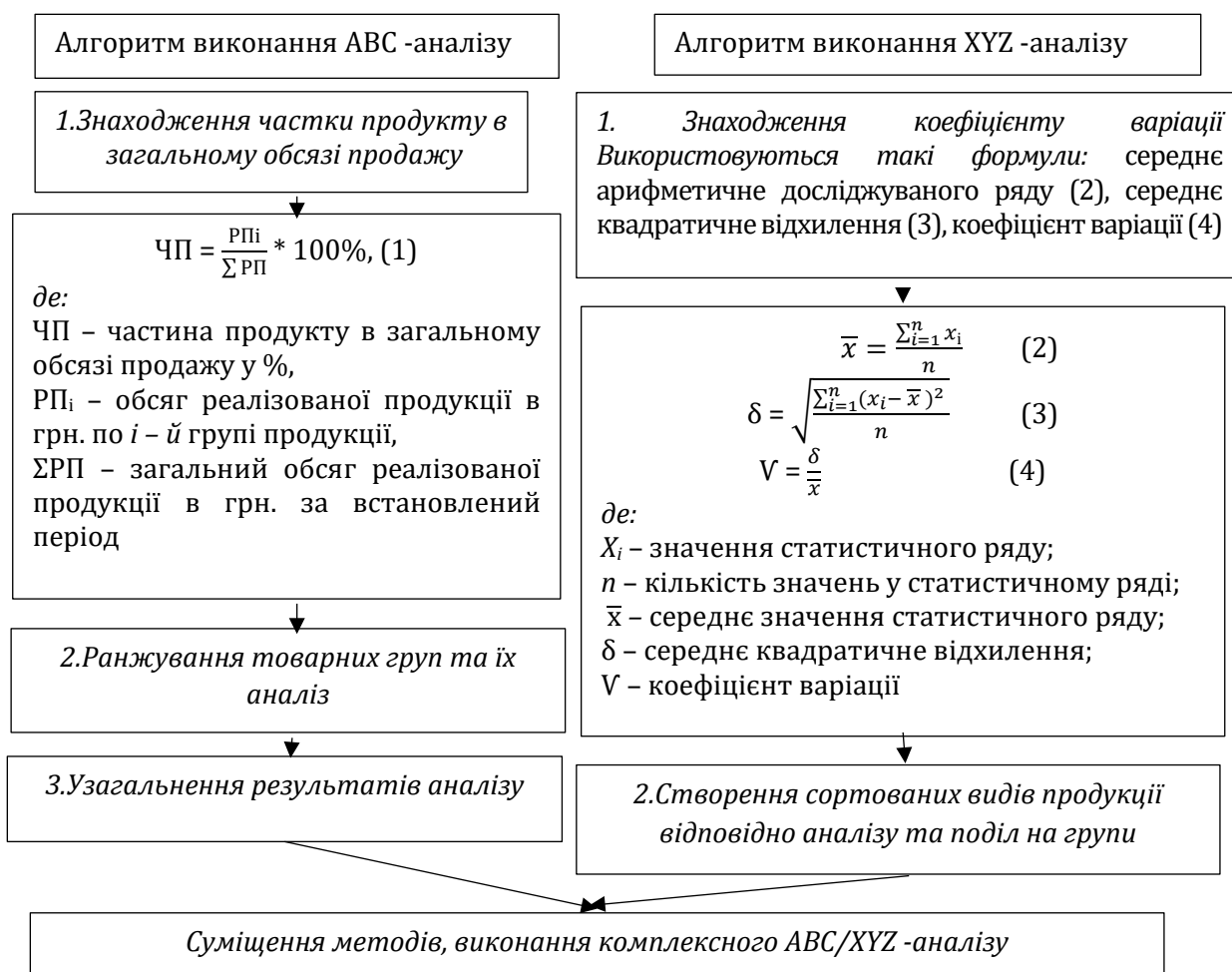

Рис.1. Алгоритм виконання комплексного ABC/XYZ – аналізу

Таблиця 2

ABC – аналіз товарних груп підприємства

№	Товарні групи	Обсяг реалізації за плинний рік, грн.	Частка продукту в загальному обсязі продажу (%) (ЧП)	Накопичений вклад, %	При-своєння групи
1	1. Гіпсокартон та комплектуючі	16700	10,58959	10,58959	A
2	8. Шпаклівка	13128	8,324562	18,91415	A
3	3. Суміші будівельні	12600	7,989753	26,90391	A
4	7. Штукатурка	11450	7,260529	34,16444	A
5	23. Лампи, світильники, розетки, дроти	7310	4,635325	38,79976	A
6	18. Підвісна стеля	7100	4,502162	43,30192	A

Продовження табл. 2

№	Товарні групи	Обсяг реалізації за плинний рік, грн.	Частка продукту в загальному обсязі продажу (%) (ЧП)	Накопичений вклад, %	При-своєння групи
7	29. Господарські товари	6900	4,375341	47,67726	A
8	14. Грунтовки	6811	4,318905	51,99617	A
9	2. Профіль	6516	4,131844	56,12801	A
10	12. Листовий матеріал	5745	4,635325	60,76334	A
11	17. Сітка	5312	3,368378	64,13172	A
12	9. Піна монтажна	5100	3,233948	67,36566	A
13	20. Матеріали дерев'яні	4965	3,148343	70,51401	A
14	19. Шпалери під фарбування, склополотно	4870	3,088103	73,60211	A
15	16. Теплоізоляція, звукоізоляція	4378	2,776122	76,37823	A
16	22. Ревізійні люки, дверцята	3980	2,523747	78,90198	A
17	5. Клей, клейові суміші	3800	2,409608	81,31159	B
18	28. Засоби захисту	3456	2,191475	83,50306	B
19	24. Плінтус	3411	2,16294	85,666	B
20	10. Пінопласт, пінополістирол	3211	2,036119	87,70212	B
21	26. Будівельний інструмент	3100	1,965733	89,66785	B
22	4. Будівельна хімія	2900	1,838911	91,50677	B
23	6. Гідроізоляція, пароізоляція	2802	1,776769	93,28353	B
24	15. Затирки для плитки, захист швів	2760	1,750136	95,03367	C
25	27. Витратні матеріали	2300	1,458447	96,49212	C
26	21. Покрівельні матеріали	2212	1,402645	97,89476	C
27	25. Загальнобудівельні матеріали	1984	1,258069	99,15283	C
28	13. Лаки, фарби	1701	1,078617	100,2314	C
29	11. Герметики, силікони	1200	0,760929	100,9924	C

Узагальнені дані ABC – аналізу для зручності виконання наступних досліджень наведено у табл.3.

Таблиця 3

Загальні результати ABC - аналізу

Групи товарів	A	B	C
Товари, які увійшли в групу	1,8,3,7,23,18,29,14,2,12,1 7,9,20,19,16,22	5,28,24,10,26,4,6	6,15,27,21,25

Для розрахунку коефіцієнту варіації використовується кількість реалізованої продукції за вказаний період як статистичний ряд. Результати розрахунку коефіцієнту варіації та поділ на групи представлено в табл.4. Поділ на групи здійснюється з урахуванням певних меж коефіцієнту варіації, а саме: група X містить у собі 0 – 18%; група Y – 19 – 40%; група Z – 41 – 100%.

Таблиця 4

Визначення коефіцієнту варіації продукції підприємства та суміщення методів аналізу

№	Найменування відділу	$\bar{X}$	δ	V, %	XYZ	Суміщення
1	Гіпсокартон та комплектуючі, м.	1121	519,92	46	Z	A
2	Профіль, м.	549	192,10	35	Y	A
3	Суміші будівельні, кг.	996	238,31	24	Y	A
4	Будівельна хімія, л./кг.	263	71,91	27	Y	B
5	Клей, клейові суміші, л./кг.	329	93,35	28	Y	B
6	Гідроізоляція, пароізоляція, л./кг.	233	88,61	38	Y	B
7	Штукатурка, кг.	934	348,11	37	Y	A
8	Шпаклівка, л./кг.	1086	441,77	41	Z	A
9	Піна монтажна, л.	371	128,29	35	Y	A
10	Пінопласт, пінополістирол, м.	309	123,25	40	Y	B
11	Герметики, силікони, л.	100	32,43	32	Y	C
12	Листовий матеріал, м.	471	225,14	48	Z	A
13	Лаки, фарби, л./кг.	141	28,25	20	Y	C
14	Ґрунтовки, л./кг.	567	137,64	24	Y	A
15	Затирки для плитки, захист швів, кг./л.	181	78,65	43	Z	C
16	Теплоізоляція, звукоізоляція, м./кг.	312	78,51	25	Y	A
17	Сітка, м.	426	78,31	18	X	A
18	Підвісна стеля, м.	583	95,60	16	X	A
19	Шпалери під фарбування, склополотно, м.	449	85,89	19	Y	A

Продовження табл. 4

№	Найменування відділу	$\bar{X}$	δ	V, %	XYZ	Суміщення
20	Матеріали по дереву, л./кг.	411	87,59	21	Y	A
21	Покрівельні матеріали, м./кг.	181	63,81	35	Y	C
22	Ревізійні люки, дверцята, м.	257	111,35	43	Z	A
23	Лампи, світильники, розетки, дроти, шт./м.	573	104,57	18	X	A
24	Плінтус, м.	294	108,75	37	Y	B
25	Загально будівельні матеріали, кг.	171	46,78	27	Y	C
26	Будівельний інструмент, шт./м./кг.	250	89,87	36	Y	B
27	Витратні матеріали, м./кг.	208	77,29	37	Y	C
28	Засоби захисту, шт.	200	69,33	35	Y	B
29	Господарські товари, шт./л.	521	129,40	25	Y	A

Спостерігається, що більшість товарів належить до групи Y, що пояснюється високою сезонністю будівельних робіт. У табл.5 зображені загальні результати поділу на групи за XYZ – аналізом.

Таблиця 5

Загальні результати XYZ – аналізу

Групи товарів	X	Y	Z
Товари, які увійшли в групу	17, 18, 23	2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29	1, 8, 12, 15, 22

Для проведення комплексного ABC/XYZ – аналізу дані з таблиць 3 - 5 згрупуємо у матрицю. Суміщення двох аналізів та пояснення до них наведено у табл.6,7.

Таблиця 6

Комплексний ABC/XYZ – аналіз

	A	B	C
X	17,18,23	--	--
Y	2,3, 7,9,14,16,19,20,29	4,5,10,6,24,26,28	6,11,13,21,25,27
Z	1, 8,12,22		15

За результатом аналізу можна зробити висновок, що більша кількість товарних груп належить до категорій CY, AY, BY, тобто товари які мають низький та середній рівні доходу, стабільне, нестабільне та випадкове споживання. Проведений аналіз не виявив товарів, які

належать до товарів груп ВZ, ВХ, СХ, тобто товарів, які мають низьку споживчу вартість та нестабільний ступінь надійності прогнозування попиту. Виконаний аналіз свідчить про необхідність розробки заходів з оптимізації управління матеріальними потоками підприємства, а також потребує підтвердження отриманих результатів за допомогою інших методів аналізу асортименту з метою мінімізації недоліків.

Таблиця 7

Пояснення до комплексного ABC/XYZ – аналізу

	А	В	С
Х	високий рівень доходу, стабільне споживання	високий рівень участі в доходах поєднується із нестабільністю споживання і складністю його прогнозу	високий рівень участі в доходах, покупки відбуваються випадково. Немає можливості прогнозування
У	середній рівень доходу, стабільне споживання	середній рівень доходу, нестабільне споживання	середній рівень доходу, випадкове споживання
Z	низький рівень доходу, стабільне споживання	низький рівень доходу, нестабільне споживання	низький рівень доходу, випадкове споживання

дані сформовано з [9]

Для виконання наступного завдання дослідження, пропонується додатково використати метод портфельного аналізу BCG за алгоритмом наведеним на рис.2.

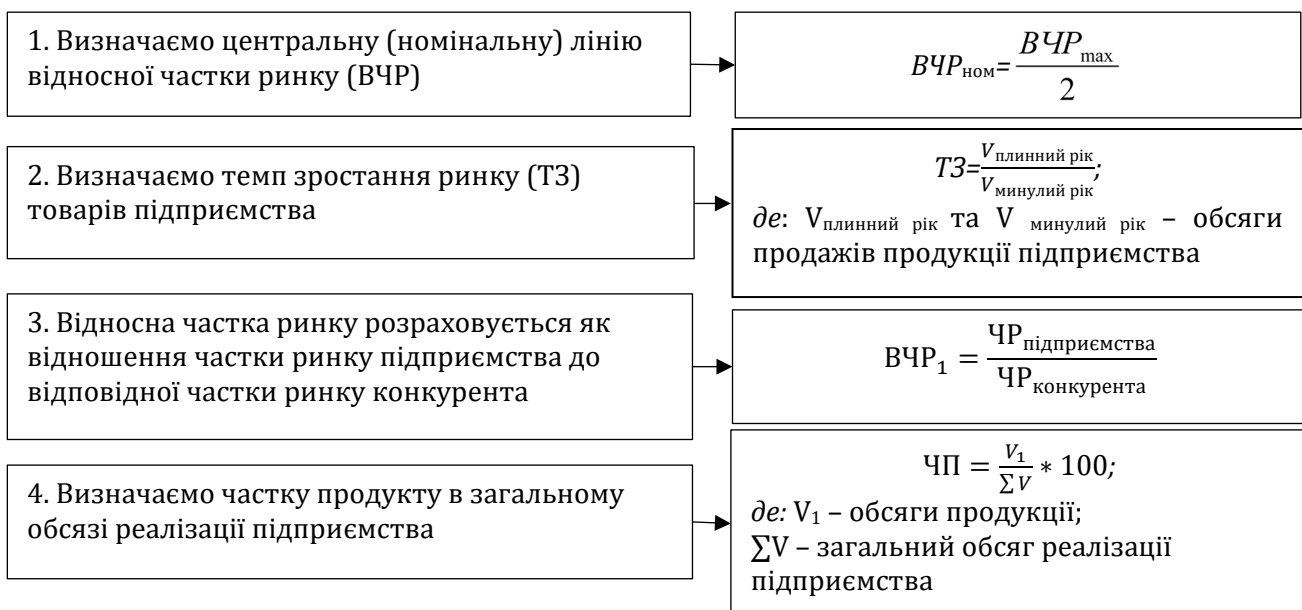

Рис.2. Алгоритм побудови матриці BCG

Усі розраховані дані для побудови матриці BCG зводимо до табл. 8. За наведеними даними будується матриця BCG (рис.3), величина діаметру кульок пропорційна показникам обсягу товару.

Таблиця 8

Розрахункові дані для побудови матриці BCG

№	Еталонні групи	Темпи зростання (%) (ТЗ)	Відносна частка ринку (ВЧР)	Частка продукту в загальному обсязі продажу (%) (ЧП)	Частка ринку, %	
					Підприємство	Підприємство - конкурент
1	Гіпсокартон та комплектуючі	163,7	1,10	10,8	2,3	2,1
2	Профіль	97,8	1,15	4,2	1,5	1,3
3	Суміші будівельні	111,5	0,82	8,1	1,8	2,2
4	Будівельна хімія	85,3	1,71	1,9	1,2	0,7
5	Клей, клейові суміші	92,7	1,83	2,5	1,1	0,6
6	Гідроізоляція, пароізоляція	100,6	1,00	1,8	1,1	1,1
7	Штукатурка	104,4	1,31	7,4	1,7	1,3
8	Шпаклівка	101,5	1,29	8,5	1,8	1,4
9	Піна монтажна	134,2	0,88	3,3	1,4	1,6
10	Пінопласт, пінополістирол	76,5	0,86	2,1	1,2	1,4
11	Герметики, силікони	109,1	0,40	0,8	0,4	1,0
12	Листовий матеріал	103,4	3,75	3,7	1,5	0,4
13	Лаки, фарби	100,5	2,00	1,1	0,6	0,3
14	Ґрунтовки	100,2	2,29	4,4	1,6	0,7
15	Затирки для плитки, захист швів	173,6	3,00	1,8	0,6	0,2
16	Теплоізоляція, звукоізоляція	141,2	2,60	2,8	1,3	0,5
17	Сітка	108,4	3,50	3,4	1,4	0,4
18	Підвісна стеля	102,9	0,94	4,6	1,5	1,6
19	Шпалери під фарбування, склополотно	82,5	1,27	3,1	1,4	1,1

Продовження табл. 8

№	Еталонні групи	Темпи зростання (%) (ТЗ)	Відносна частка ринку (ВЧР)	Частка продукту в загальному обсязі продажу (%) (ЧП)	Частка ринку, %	
					Підприємств	Підприємств - конкурент
20	Матеріали по дереву	101,5	1,44	3,2	1,3	0,9
21	Покрівельні матеріали	103,2	0,70	1,4	0,7	1,0
22	Ревізійні люки, дверцята	181,7	0,47	2,6	0,7	1,5
23	Лампи, світильники, розетки, дроти	113,3	2,14	4,7	1,5	0,7
24	Плiнтус	93,3	2,00	2,2	1,2	0,6
25	Загальнобудівельні матеріали	93,8	1,17	1,3	0,7	0,6
26	Будівельний інструмент	106,9	0,82	2,0	0,9	1,1
27	Витратні матеріали	85,2	1,75	1,5	0,7	0,4
28	Засоби захисту	146,8	1,33	2,2	0,8	0,6
29	Господарські товари	123,2	1,36	4,5	1,5	1,1

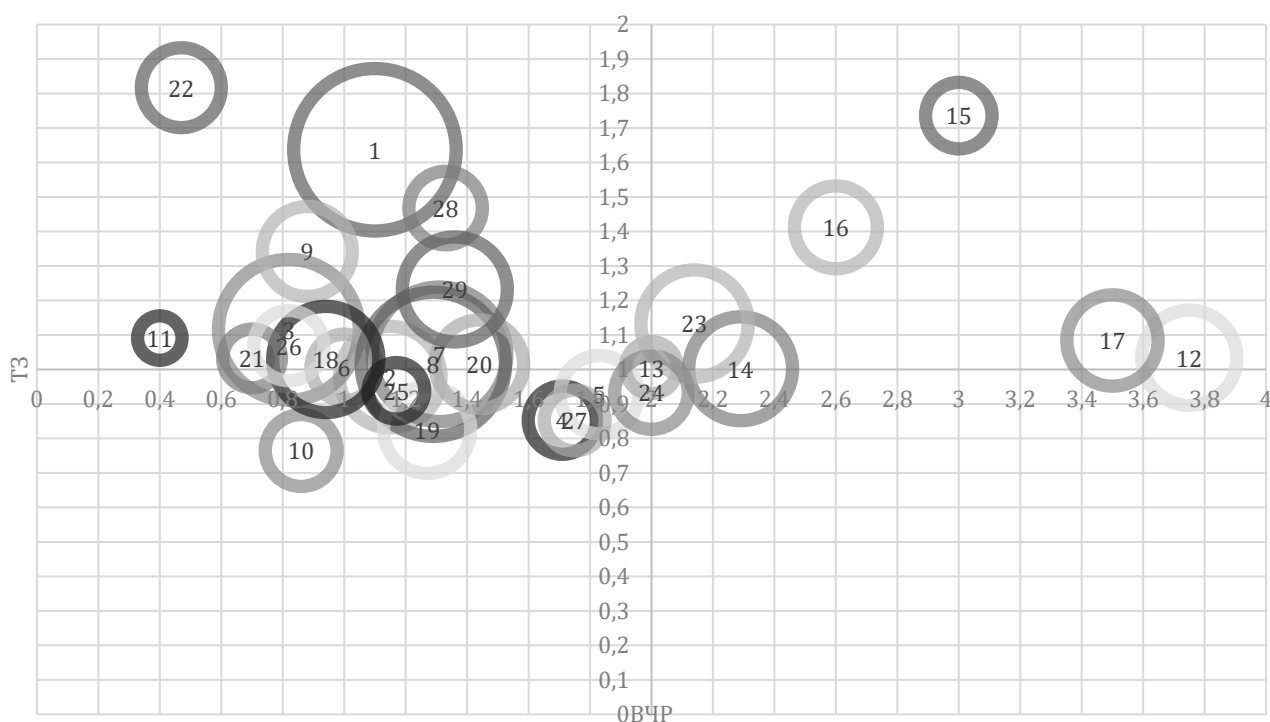

Рис. 3. Графічне подання результатів аналізу за матрицею ВСГ

На підставі розподілу продуктів за зонами матриці BCG можна встановити продукти які можуть бути джерелами інвестування, або можливими зірками та собаками. Ліквідація продуктів із зони собак можлива тільки після додаткового обстеження та економічного обґрунтування. Для зручності виконання подальшого аналізу розподіл груп товарів зведений у табл.9. Позичювання на матриці BCG є можливістю наочного зображення розподілу асортименту і є зручним для прийняття стратегічних рішень із формування асортименту продукції, які подані в табл.10.

Таблиця 9

Розподіл продуктів за зонами матриці BCG

Зона матриці	Розподіл продуктів
«Собаки»	№ 2 – Профіль (4,2 %) № 25 – Загальнобудівельні матеріали (1,3 %) № 19 – Шпалери під фарбування та скловолокно (2,2%) № 5 – Клей, клейові суміші (2,5 %) № 19 – Шпалери під фарбування, склополотно (3,1 %) № 8 – Шпаклівка (8,5 %) №7 – Штукатурка (7,4 %) № 20 – Матеріали по дереву (3,2 %) № 4 – Будівельна хімія (1,9 %) № 27 – Витратні матеріали (4,5 %) № 10 – Пінопласт, пінополістирол (2,1 %)
«Дикі кішки»	№ 1 – Гіпсокартон та комплектуючі (10,8 %) № 28 – Засоби захисту (2,2 %) № 29 – Господарські товари (3,3 %) № 6 – Гідроізоляція, пароізоляція (1,8 %) № 3 – Суміші будівельні (8,1 %) № 9 – Піна монтажна (3,3 %) № 11 – Герметики, силікони (0,8 %) № 18 – Підвісна стеля (4,6 %) № 21 – Покрівельні матеріали (1,4 %) № 22 – Ревізійні люки, дверцята (2,6 %) № 26 – Будівельний інструмент (2,0 %)
«Зірки»	№ 23 – Лампи, світильники, розетки, дроти (4,7 %) № 16 – Теплоізоляція, звукоізоляція (2,8 %) № 15 – Затирки для плитки, захист швів (1,8 %) № 17 – Сітка (3,4 %) № 12 – Листовий матеріал (3,7 %)
«Корови»	№ 14 – Ґрунтовки (4,4 %) № 24 – Плінтус (2,2 %) № 13 – Лаки, фарби (1,1 %)

Таблиця 10

Результат, що очікується від розробки стратегій за матрицею BCG

№ еталонної групи	Розроблена стратегія та запропоновані заходи	Результат, що очікується
№ 2, № 25, № 19, № 5, № 19, № 8, № 7, № 20, № 4, № 27, № 10	Рекомендовано використовувати як джерела інвестування для позицій № 23, № 16, № 15, № 17, № 12, Припускають стратегію утримання ринків, збереження своєї частки ринку. Глибину і стійкість асортименту не змінювати	Утворення надлишку фінансових коштів. Показники рентабельності (Re) та обсягів продажів (Q) залишаються незмінними
№ 23, №16, № 15, № 17, № 12, №28, №29	Потребують інвестицій. Потребують реклами та акцій у період зниження попиту. Потребують вигідного розташування на полицях	Планується збільшення рентабельності ($\uparrow Re$), обсягів продажів ($\uparrow Q$) та прибутку ($\uparrow Pr$)
№ 1, № 28, № 29, № 6, №3, №9, №11, №18, №21, №22, №26	Припускають стратегію утримання ринку, збереження частки ринку. Входять до групи товарів, що рекламуються на піках продажів. Потребують вигідного розташування на полицях. Потребують збереження високих показників стійкості та глибини асортименту і постійного перегляду обсягів зберігання на складі	Планується збільшення рівня рентабельності ($\uparrow Re$), обсягів продажів ($\uparrow Q$) та прибутку ($\uparrow Pr$)
-	Є можливість виведення з асортименту після економічного обґрунтування	Отримання додаткового джерела для інвестування

Але при зіставленні узагальнених результатів виконаних аналізів (табл. 10 та 7) спостерігається невідповідність у запропонованих стратегічних заходах, тому після виконання аналізів методами BCG та комплексним ABC/XYZ – аналізом, авторами пропонується виконання

суміщення результатів виконаних аналізів. Для більш зручного практичного використання і розробки стратегічних дій з формування асортименту підприємства, автором пропонується суміщення результатів виконаних аналізів, які наведені у таблиці 11. Порівняння виконувалося за критеріями, які подані у табл. 12.

Таблиця 11

**Критерії визначення відмінностей у результатах аналізів
ABC/XYZ та портфельного аналізу за допомогою матриці BCG**

Показники за BCG	Показники за ABC/XYZ – аналізом
Зірки	- A-X (високий рівень доходу, стабільне споживання) - A-Y (середній рівень доходу, стабільне споживання);
Корови	- A-Z (низький рівень доходу, стабільне споживання); - C-Y (середній рівень доходу, випадкове споживання) - B-Y (середній рівень участі в доходах, середній ступінь споживання)
Кішки	- C-X (високий рівень участі в доходах, покупки відбуваються випадково. Немає можливості прогнозування); - B-X (високий рівень участі в доходах поєднується з нестабільністю споживання і складністю його прогнозу)
Собаки	- Z-C (низький рівень доходу, випадкове споживання) - B-Z (низький рівень доходу, нестабільне споживання)

[авторська розробка]

Як зазначено раніше, є значна відмінність у результатах досліджень. Тому при розробці заходів із покращення асортименту, експерти повинні порівнювати отримані результати. Так, наприклад, не всі товари-лідери, які потребують значних інвестицій для розвитку за даними матриці BCG відповідають групі A-X, B-X. Це спостерігається і в інших показниках. Відмінності виділені напівжирним шрифтом у табл. 12. тому пропонується при прийнятті рішень для розробки рекомендацій, враховувати, як рекомендації ABC- аналізу, так і БКГ, що дозволить ефективніше балансувати портфелем продукції, враховувати ринкові зміни. Для підприємства, що досліджується у роботі пропонуються стратегічні рішення, які зведені у табл. 13.

Таблиця 12

Визначення відмінностей у результатах аналізів ABC/XYZ та портфельного аналізу за допомогою матриці BCG

Показники за результатами BCG	Відповідні рекомендації згідно BCG	Показники ABC/XYZ – аналізу	Відповідні рекомендації згідно ABC/XYZ аналізу
Зірки № 23 № 16 № 15 № 17, № 12	Товари-лідери на ринку, який швидко зростає. Потребують значних коштів для підтримання росту	A-X A-Y	Забезпечити постійну наявність товару, але не створювати надлишковий запас. Доцільно скоротити частку товарів групи Z, вивільнити кошти та спрямувати їх на збільшення запасів пріоритетних груп
Корови № 14 № 24 № 13	Приносять високі прибутки, є джерелом фінансових ресурсів підприємства, які використовуються для фінансування інших СОБ. Однак не мають перспектив зростання, оскільки перебувають на етапі зрілості	A-Z B-Z	Переглянути систему замовлень. Частину товарів потрібно перевести на систему замовлень із постійною сумою або обсягом замовлення. Іншу частину товарів необхідно забезпечити за рахунок більшої частоти поставок, або обрати інших постачальників
Кішки № 1, № 28 № 29, № 6 № 3, № 9 № 11, № 18 № 21, № 22, № 26	Потребують значних коштів для підтримки через низький показник ВЧР. За рахунок інвестицій можуть стати «зірками». Потрібно визначити альтернативу: збільшити ВЧР чи виключити зі складу портфеля	C-Y C-X B-X B-Y	Можливе застосування системи з постійною сумою, або обсягом замовлення. У цьому разі необхідно формувати страховий запас товарів цієї групи виходячи з наявних у фірми вільних грошових коштів Можливе застосування системи замовлень із фіксованою періодичністю, а також зменшення страхових запасів таких товарів Щоб забезпечити постійну наявність товару із цієї групи, необхідно збільшити страховий запас
Собаки	Якщо немає вагомих причин, від таких товарів треба позбутися шляхом поступового виведення таких СОБ з портфеля підприємства	Z-C	Частину товарів можна виводити з асортименту. Іншу частину необхідно постійно контролювати й аналізувати, оскільки товари саме із цієї групи перетворюються в неліквіди. Залишки товарів, які привезені під замовлення, або вже не випускаються, слід поступово виводити з асортиментної матриці компанії

[авторська розробка]

Суміщення рекомендацій для формування асортименту підприємства

Таблиця 13

Номер позиції	Позиція у матриці ВСГ	Позиція за результатами ABC/XYZ аналізу	Суміщення рекомендацій для формування асортименту підприємства
№ 12	Зірки	A-Z	Потребують значних коштів для підтримання росту. Збільшити обсяги деяких позицій. Частину товарів потрібно перевести на систему замовлень із постійною сумою або обсягом замовлення. Іншу частину товарів необхідно забезпечити за рахунок більш частих поставок або ж слід вибрати постачальників, розташованих ближче до складу
№15	Зірки	Z-C	Потребують значних коштів для підтримання росту. Необхідно постійно контролювати й аналізувати
№ 14	Корови	A-Y	Не мають перспектив зростання, оскільки перебувають на етапі зрілості. Потрібно переглянути систему замовлень. Одну частину товарів потрібно перевести на систему замовлень із постійною сумою або обсягом замовлення. Іншу частину товарів необхідно забезпечити за рахунок більш частих поставок або ж слід вибрати постачальників, розташованих ближче до складу
№ 24	Корови	B-Y	Не мають перспектив зростання, оскільки перебувають на етапі зрілості. Щоб забезпечити постійну наявність товару із цієї групи, необхідно збільшити страховий запас
№ 13	Корови	C-Y	Не мають перспектив зростання, оскільки перебувають на етапі зрілості. Можливе застосування системи з постійною сумою або обсягом замовлення. У цьому разі необхідно формувати страховий запас по товарам із цієї групи виходячи з наявних у фірми вільних грошових коштів
№ 1, №18, №22	Кішки	A-Z	Вибір альтернативи: збільшити їх частку ринку чи виключити зі складу портфеля. Потрібно переглянути систему замовлень
№ 28	Кішки	B-Y	Вибір альтернативи: збільшити їх частку ринку чи виключити зі складу портфеля. У разі збільшення частки ринку, щоб забезпечити постійну наявність товару із цієї групи, необхідно збільшити страховий запас
№ 29 №3, №9	Кішки	A-Y	Вибір альтернативи: збільшити їх частку ринку чи виключити зі складу портфеля. У разі збільшення частки ринку слід забезпечити постійну наявність товару на складі, але при цьому не слід створювати надлишковий страховий запас
№ 6, №11, №21	Кішки	C-Y	Вибір альтернативи: збільшити їх частку ринку чи виключити зі складу портфеля. У разі збільшення частки ринку можливе застосування системи з постійною сумою або обсягом замовлення. У цьому разі необхідно формувати страховий запас по товарах із цієї групи виходячи з наявних у фірми вільних грошових коштів
№ 2	Собаки	A-Y	Контролювати обсяги запасів на складі, встановити причини низької рентабельності, на основі аналізу прийняти рішення про підтримку чи виведення із портфелю. Контролювати обсяги запасів на складі, встановити причини низької рентабельності на основі аналізу прийняти рішення про підтримку чи виведення із портфелю
№7, №20	Собаки	C-Y	Контролювати обсяги запасів на складі, встановити причини низької рентабельності, на основі аналізу прийняти рішення про підтримку чи виведення із портфелю. Можливе застосування системи з постійною сумою або обсягом замовлення
№ 25, №27	Собаки	B-Y	Контролювати обсяги запасів на складі, встановити причини низької рентабельності, на основі аналізу прийняти рішення про підтримку чи виведення із портфелю
№ 5, №10, №4	Собаки	A-Z	Контролювати обсяги запасів на складі, встановити причини низької рентабельності, на основі аналізу прийняти рішення про підтримку чи виведення із портфелю. Переглянути систему замовлень. Частину товарів потрібно перевести на систему замовлень із постійною сумою або обсягом замовлення, іншу частину товарів необхідно забезпечити за рахунок більш частих поставок або ж слід вибрати постачальників, розташованих ближче до складу
№ 8	Собаки	A-Z	Контролювати обсяги запасів на складі, встановити причини низької рентабельності, на основі аналізу прийняти рішення про підтримку чи виведення із портфелю. Переглянути систему замовлень. Частину товарів потрібно перевести на систему замовлень із постійною сумою або обсягом замовлення, іншу частину товарів необхідно забезпечити за рахунок більш частих поставок або ж слід вибрати постачальників, розташованих ближче до складу

[авторська розробка]

ВИСНОВКИ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Питання вибору методів аналізу та формування товарного портфеля вимагає від фахівців розуміння того, що використання однаково стратегічно орієнтованих моделей недоцільне. Але використовуючи різні моделі, у результаті можна отримати різні портфелі продукції, що підтверджується результатами виконаного дослідження. За допомогою суміщення методів ABC, XYZ – аналізів та матриці VCG можна стверджувати, що використання тільки одного із зазначених методів не дає змогу фахівцям ефективно балансувати портфелем продукції підприємства. Використовуючи тільки результати матриці VCG можна стикнутися із такими труднощами отримання вірогідних даних для визначення долі ринку; розміри портфелів базуються на минулих показниках; відсутність прогнозу, який потрібно розробляти додатково; розробка остаточних стратегічних рішень залежить від судження фахівців, які повинні мати для цього великий досвід. Деякі з цих недоліків мінімізує ABC/XYZ-аналіз, який є популярним представником фінансового підходу до управління асортиментом. Різниця у результатах суміщення методів підтверджує думку, що використання стандартизованих методів формування асортименту потребують від керівництва більше індивідуального та творчого підходу до розробки остаточних стратегічних рішень, які, своєю чергою, повинні базуватись на методах, які можуть компенсувати недоліки між собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Іщенко, С. В. (2012). Дослідження методів формування товарної політики промислового підприємства. *Ефективна економіка*, (6). Вилучено з <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1209>.
- [2] Ларіна, Я. С. & Діченко, А.Л. (2015). Методи аналізу та формування маркетингової товарної політики сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Ужгородського університету*, (3), 108–114. Вилучено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2015_3_28
- [3] Wind, Y. J. & Mahajan, V. (1981). Designing Product and Business Portfolios. *Harvard Business Review*. Вилучено з <https://hbr.org/1981/01/designing-product-and-business-portfolios>
- [4] Кубишина, Н. С. (2010). Методика розробки стратегічного набору товарів на промисловому ринку. *Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць*, (7), 171–178. Вилучено з https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/5646/1/33_kpi_2010_7.pdf
- [5] Беленов, О. М. & Бугайова Т. М. (2010) Типологія методів управління асортиментом продукції. *Сучасна економіка: проблеми і рішення*. (1), 69-76.
- [6] Берека, І. (2011). Переваги ABC-XYZ аналізу в прийнятті управлінських рішень. *Економічні наукові інтернет-конференції*. 12 січня, 2011, Тернопіль, Україна: МЕНПІК «Economy». Вилучено з <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/828/>.

- [7] Репіч, Т. А. (2016). Оптимізація роботи з клієнтами шляхом проведення XYZ-аналізу. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*, (4), 110–118. Вилучено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnukht_2016_22_4_15
- [8] Абрамович, І. А. (2017). Товарний асортимент підприємства: сутність та умови формування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, (12), 6–9. Вилучено з http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_1_2017ua/3.pdf
- [9] Марченко, В. М. & Башилова, В. П. (2017). ABC-XYZ-аналіз як засіб управління асортиментом машинобудівного підприємства. *Економіка і суспільство*, (13), 597–601. Вилучено з http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/100.pdf
- [10] Tolonen, Arto & Kropsu-Vehkaperä, Hanna & Naapasalo, Harri. (2014). Product Portfolio Management – Current challenges and preconditions. *International Journal of Performance Measurement*, (4), 69-90.

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА СУТНІСТЬ ПРАВОВОГО ЯВИЩА «ОБОВ'ЯЗКОВІ НЕПОДАТКОВІ ПЛАТЕЖІ»

МАРИНЧАК Євген Степанович

кандидат юридичних наук, заступник директора Інституту права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
УКРАЇНА

Анотація: Дослідження присвячене науковій проблематиці механізму мобілізації обов'язкових неподаткових платежів до публічних та приватних фондів коштів. Досліджуються погляди науковців на правове явище «обов'язкові неподаткові платежі». Окремо звернута увага на відмінність наукової думки пострадянської школи фінансового права та сучасної України. Аналізуються підходи до критеріїв систематизації неподаткових платежів. Досліджуються наукові позиції на коло зобов'язаних суб'єктів та напрями спрямування мобілізованих коштів. Надається сучасна реальна дефініція правовому явищу «обов'язкові неподаткові платежі». Робляться висновки про ступінь наукової розробки цього правового явища. Надається оцінка правовому регулюванню.

ВСТУП.

Актуальність цієї статті полягає в тому, що комплексний аналіз наукових позицій на правове явище «обов'язкові неподаткові платежі», в українському науковому просторі до цього часу не здійснювався. Проблематику мобілізації коштів до публічних фондів у формі обов'язкових неподаткових платежів досліджували представники доктрини фінансового права, такі як Г.С. Андрущенко, Л.К. Воронова, Д.О. Білінський, Д.О. Гетманцев, О.В. Гедзюк, Н.Л. Губерська, С.Т. Кадькаленко, М.П. Кучерявенко, Н.М. Ковалко, Р.М. Лещенко, О.А. Лукашев, О.А. Музика-Стефанчук, С.О. Ніщимна, С.В. Очкуренко, Н.Ю. Пришва, Л.М. Чуприна, Н.Я. Якимчук та інші. На даний час, в українському науковому просторі, відсутні дослідження, предметом яких є наукові погляди на форму та зміст обов'язкових неподаткових платежів. Метою цієї роботи є дослідження позицій науковців на правову природу обов'язкових неподаткових платежів.

ГЕНЕЗИС ПРАВОВОГО ЯВИЩА «ОБОВ'ЯЗКОВІ НЕПОДАТКОВІ ПЛАТЕЖІ».

У структурі класифікації доходів до публічних фондів коштів наявна ціла низка платежів, які за своїми ознаками схожі з платежами податкового характеру, однак такими не є. На науковому рівні такі платежі називають по різному, але найчастіше можна зустріти такі найменування: «неподаткові платежі», «квазіподатки», «парафіскалітети» та «параоподаткування».

Досліджуючи це правове явище, Л.В. Ромащенко звертає увагу, що у другий чверті ХХ ст. в фінансових системах різних держав почали виділятися і вивчатися обов'язкові платежі, які за своїми ознаками істотно відрізнялися від податків та зборів, - такі платежі, на науковому рівні, отримали назву «параоподаткування» [1]. Тобто, це обов'язкові платежі, які встановлюються на нормативно-правовому рівні, але не мають ознак, характерних для податків і зборів.

Ретроспективний аналіз наукових джерел вказує на те, що в перше на теоретичному рівні, обов'язкові неподаткові платежі досліджувались французькими вченими в першій половині ХХ ст. Найперша згадка про «параоподаткування» була зроблена професором Жанном-Гі Меріго (Mérigot, Jean-Guy) у 1949 році [2]. Вчений під цим правовим явищем розумів інструмент позабюджетної мобілізації грошових коштів для покриття соціальних видатків юридичних осіб приватного або публічного права. Подальші наукові розробки були здійснені вченими Лаффер'єром Жульєном (Laferrière Julien) та Валином Марселем (Waline Marcel) [3]. Зокрема була зосереджена увага на особливостях парафіскального оподаткування: не надходження грошових коштів від таких платежів до публічних фондів; та їх закріплення для покриття відповідних видатків юридичної особи [4]. У середині ХХ ст., правова категорія «парафіскальний збір» була закріплена на законодавчому рівні. Правове регулювання Республіки Франції передбачало встановлення парафіскалітетів на рівні законів, а визначення елементного складу конструкції цих зборів, - на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Контролюючі органи здійснювали «адміністративний нагляд» за використанням бенефіціарами таких зборів, отриманих коштів, які в свою чергу, вели окремий облік таких коштів. Що ж до платників, то була встановлена процедура сплати парафіскалітетів та механізм примусового стягнення заборгованості. Досить цікавим видається той

факт, що тогочасні французькі законодавці розуміли важливість чіткої класифікації всіх доходів фондів коштів, тому закріпили положення, що перелік всіх парафіскальних зборів повинен бути відображений у законі про державний бюджет на відповідний рік (навіть враховуючи той факт, що переважна більшість надходжень від цих платежів спрямовуються не до публічних фондів коштів, а до децентралізованих — фондів коштів юридичних осіб приватного та публічного права) [4].

В перше, на пострадянському просторі, в наукових джерелах обов'язкові неподаткові платежі було заключено у форму «парафіскалітет» вченим О.М. Козиріним. Під змістовною складовою цієї правової категорії, науковець вбачав «обов'язкові збори, що встановлюються в економічних або соціальних інтересах на користь юридичних осіб публічного чи приватного права, які не є центральними органами виконавчої влади та публічною адміністрацією». Тобто, і форма, і зміст цієї дефініції відсилають до наукових позицій французьких вчених першої половини ХХ ст., - робляться відсилки про сплату обов'язкових неподаткових платежів лише до децентралізованих фондів коштів. Перелік обов'язкових неподаткових платежів, який наводить О.М. Козирін дещо застарів, але надає змогу побачити їх різноманітність, як за видом, формою правового регулювання, так і за напрямком спрямування коштів, зокрема: «різноманітні такси, що стягуються для покриття витрат діяльності торгово-промислових палат, економічних офісів, бюро тощо; збори в Фонд жертв автомобільних катастроф, в центральну касу сільськогосподарської взаємодопомоги; внески за користування радіо-та телеприймачами; внески в численні фонди соціально-економічної орієнтації; Національний фонд з покращення житла; Фонд гарантій від надзвичайних обставин у сільському господарстві; Національне бюро навігації» [5].

Учений І.І. Кучеров пише про те, що парафіскалітет може бути визначений як «правова неподаткова форма покладання обов'язків на фізичних та юридичних осіб з метою їх участі у формуванні фінансових ресурсів окремих суб'єктів публічного або приватного права для покриття витрат, пов'язаних з наданням ними послуг на користь таких платників» [6].

Спільним у цих визначеннях є те, що кошти від обов'язкових неподаткових платежів спрямовуються як до централізованих, так й до децентралізованих фондів коштів з метою покриття частини витрат, за

наслідком надання платнику таких коштів певних послуг.

В свою чергу, С.Г. Пепеляєв під парафіскалітетом розуміє «збір, що стягується на тих же умовах, що і податок, але встановлений в економічних або соціальних інтересах на користь юридичних осіб публічного або приватного права, які не є центральними або місцевими органами державної влади, адміністративними установами» [7]. До аналогічного висновку дійшов А.В. Турбанов, який визначає парафіскалітети як платежі, що стягуються на обов'язковій, безоплатній та безповоротній основі, але у встановлених законом економічних і соціальних інтересах на користь юридичних осіб публічного або приватного права, які не є органами державної влади, адміністративними установами [8].

У цих визначеннях, науковці звертають увагу, що на відміну від податків, мобілізація обов'язкових неподаткових платежів здійснюється не з метою забезпечення публічного інтересу, а з метою досягнення певного соціального або економічного ефекту. І цей ефект досягається не органами державної влади, а юридичними особами публічного або приватного права. Такі визначення є дещо нехарактерними для публічного права пострадянського простору. Дослідивши наукові джерела, можна побачити, що така детермінація була закріплена в середині ХХ ст. для терміну «парафіскалітет» у законодавстві Французької Республіки [9].

В той же час, для прикладу М.В. Карасьова, зазначає, що парафіскалітети — це публічні платежі, що спрямовуються до недержавних грошових фондів або до фондів органів публічної влади на підставі закону чи іншого нормативно-правового акту, з метою досягнення публічних цілей [10].

Таке лаконічне визначення вченої більш точно передає сучасну правову дійсність обов'язкових неподаткових платежів у пострадянських державах. Але, все ж таки, науковці не дійшли до більш-менш уніфікованої позиції до детермінації обов'язкових неподаткових платежів.

Крім того, у наведеному вище визначенні, вартим уваги є мета справляння таких платежів — досягнення публічних цілей. Загалом, аналізуючи позиції науковців на мету адміністрування неподаткових платежів, можна побачити, що в одних випадках метою є соціально-економічні інтереси, а в інших публічні. Достатньо дискусійними

видаються соціальні та економічні інтереси через те, що в законодавстві відсутні положення, що їх роз'яснюють. Проте наукова спільнота переконана, що це є напрямком покриття видатків юридичних осіб, що здійснюються для досягнення соціально-економічного ефекту. Прикладом, може бути плата за пристрої, що приймають телевізійний сигнал — в середині ХХ ст. це був поширений обов'язковий неподатковий платіж, суть якого полягала у тому, що споживачі протомедійної продукції мали компенсувати державі частину витрат, яку та несла у зв'язку з реалізацією власної медійної політики. Тут доречно звернути увагу, що по-перше телевізійні мовники були здебільшого державними, по-друге, ринок рекламних послуг знаходився на етапі свого становлення і не покривав всіх витрат. Власне, суть соціально-економічного ефекту полягала у тому, що суспільство споживало інформацію, що впливала на їх правомірну поведінку, та компенсувало частину витрат, пов'язаних з виготовленням та доставкою медійної продукції. Стосовно публічного інтересу, все теж не так просто. Науковець Д.О. Білінський вказує на те, що публічний інтерес та фінансова система є взаємопов'язаними категоріями, оскільки фінансова система – це сфера зіткнення публічних та приватних інтересів. Саме тому питання визначення засад розбудови та функціонування фінансової системи слід розглядати у взаємозв'язку із проблемами механізмів узгодження інтересів окремих суб'єктів фінансових відносин і критеріїв оптимального співвідношення у розвитку окремих складових фінансової системи. Досліджуючи взаємозв'язок категорій «фінансова система» та «публічний інтерес», слід звертати увагу не лише на вплив інтересу на структуру фінансової системи, а й на зворотний вплив фінансової системи. Це виявляється, зокрема, в тому, що при наближенні до бажаної моделі фінансової системи трансформується і сам публічний інтерес у цій сфері, оскільки з'являються нові перспективи, інтереси [11]. В нашому випадку, така трансформація відбувається через входження соціального та економічного інтересу до складу публічного інтересу. Стосовно цього, науковці М.М. Артемов та О.Д. Корнєв зазначають: «парафіскалітет стягується для досягнення не будь-якої публічної мети, а обов'язково соціально-економічної» [10]. Як приклад, вони наводять платежі, що сплачуються для розгляду третейським судом господарського спору, метою сплати яких є захист прав та інтересів особи, що ініціює розгляд справи.

Таким чином, можна побачити, що наукова спільнота також по-різному ставиться до мети справляння обов'язкових неподаткових платежів.

Стосовно систематизації, вчений О.Д. Корнєв наголошує, що за своєю внутрішньою структурою система обов'язкових неподаткових платежів вкрай неоднорідна. Це пов'язане з тим, що до її складу входять платежі різного характеру, що мають як певну схожість, так і суттєві відмінності. Деякі платежі мають загальні риси і специфічні юридичні ознаки, наявність яких дозволяє виділити їх у відокремлені групи всередині системи неподаткових платежів [12]. Якщо стисло охарактеризувати запропоновану науковцем систему таких платежів, то вони поділяються на фіскальні та парафіскальні. Основним критерієм розмежування є грошові фонди, в які спрямовуються платежі: перші — фіскальні, спрямовуються до публічних фондів коштів (державного або місцевого бюджетів); другі — парафіскальні, спрямовуються безпосередньо до грошових фондів юридичної особи, яка виконує специфічні функції, що пов'язані з реалізацією публічного інтересу. Іншими словами, в першому випадку, кошти спрямовуються до публічного фонду, звідки трансфертами перераховуються до юридичної особи, що надає послуги, пов'язані з публічним інтересом, а в другому випадку, кошти надходять безпосередньо до такої юридичної особи.

З такою систематизацією важко не погодитись, єдине що викликає певні сумніви це назви структурних елементів цієї системи: «фіскальні» та «парафіскальні». Скоріш за все, науковець виходив з того, що під терміном «фіскальний» розуміється напрямок надходження коштів — бюджетний, відповідно «парафіскальний» - позабюджетний. Але, справа в тому, що, як вже зазначалось вище, правова категорія «парафіскалітет» вперше з'явилася у французькому науковому просторі на початку ХХ ст., та пізніше була закріплена у відповідний законодавчий термін. Якщо перекласти французьке слово «parafiscalité», то українською мовою дослівно буде «нефіскальний», у значенні неподатковий, а не позабюджетний. В свою чергу, термін «фіскальний» означає податковий. Тут варто звернути увагу, що наукові першоджерела, що ґрунтувались на аналізі правових норм, використовували французький термін «parafiscalité sociale», як «соціальне параподаткування» [13]. Отже, запропонована назва структурних елементів обов'язкових неподаткових платежів звучить як: «податкові» та «неподаткові» платежі. Очевидною

видається необхідність у належній адаптації назв понятійно-категоріального апарату структурних елементів системи обов'язкових неподаткових платежів.

Загалом, якщо проаналізувати позиції пострадянських науковців, можна побачити, що всі обов'язкові неподаткові платежі розділяються на дві великі групи: бюджетні обов'язкові неподаткові платежі та позабюджетні обов'язкові неподаткові платежі. У першому випадку правове регулювання здійснюється на рівні бюджетного законодавства — загальний перелік відображений в бюджетному кодексі, а розгорнутий в законі про бюджет на відповідний рік. Другий випадок передбачає спеціальне правове регулювання кожного окремого платежу та відсутність чіткої внутрішньої та зовнішньої будови таких платежів, класифікації доходів децентралізованих фондів коштів.

НАУКОВІ ПОЗИЦІЇ НА НЕПОДАТКОВІ ПЛАТЕЖІ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ.

Наукова спільнота незалежної України, розпочала активно досліджувати неподаткові джерела формування публічних фондів коштів, в перші роки після відновлення державності. Правове регулювання планово-командної економіки потребувало повного перегляду для створення вільного ринку приватних виробників товарів та послуг. В свою чергу, зміна форми економічної організації суспільства, передбачала суттєві втрати для публічних фондів коштів, у перші роки функціонування.

Науковець Л.К. Воронова, зазначає, що найбільш принциповим є поділ доходів держави в залежності від порядку формування їх систем. У цьому випадку їх можна поділити на: централізовані доходи, що залишаються в розпорядженні держави і надходять на формування централізованих грошових фондів — складають основу доходної частини бюджету; децентралізовані доходи, що надходять в розпорядження окремих державних підприємств, установ і організацій, що формуються за рахунок їх доходів і використовуються відповідно до їх фінансових планів [14].

На думку автора цього дослідження, поділ джерел формування доходної частини грошових фондів на централізовані та децентралізовані, є головним критерієм розмежування обов'язкових платежів. Саме від цього поділу й відштовхується більшість українських

вчених. Грошовий фонд, як ланка фінансової системи, уявляє собою сукупність відносин щодо формування, розподілу, використання відповідних фондів коштів загальнодержавного або місцевого значення. Тому не слід ототожнювати грошові фонди з тим чи іншим органом управління, хоча окремі з них і збігаються за назвою (наприклад, Пенсійний фонд України). Грошові фонди, тобто відокремлені грошові кошти з певним цільовим призначенням, є об'єктом фінансів, їх матеріальним змістом. В Україні функціонують як централізовані, так і децентралізовані грошові фонди [15]. Існує наукова дискусія стосовно особливостей формування централізованих грошових фондів, їх видів та правового регулювання. Це питання потребує окремої уваги.

Ретроспективний аналіз фінансових відносин, дозволив Н.Ю. Пришві зробити висновок, що поняття публічно-правових доходів та поняття обов'язкових платежів у сучасному розумінні багато в чому збігаються, однак їх не потрібно розглядати як тотожні. Загальновідомим тогочасним положенням було те, що обов'язкові платежі — це платежі при адмініструванні яких застосовується примусова сила держави та які надходять до бюджету та позабюджетних фондів. Але, за переконанням Н.Ю. Пришви, необхідно переглянути це положення, виходячи із сучасних вимог законодавства та розвитку фінансово-правової науки [15].

Науковець Н.Ю. Пришва звертає увагу, що в системі фінансового права кожен із інститутів — інститут податкового права, інститут неподаткових доходів бюджету, інститут доходів позабюджетних фондів доречно розглядати як самостійну складову фінансового права. Одночасно з цим, ці інститути складають розділ фінансового права, оскільки вони об'єднанні однорідними відносинами. Власне, обов'язкові платежі, за поглядами вченої, це врегульовані нормами фінансового права доходи до грошових фондів суб'єктів публічного права, які спрямовуються останніми на реалізацію завдань і функцій держави, місцевого самоврядування та задоволення публічного інтересу[16].

Неподаткові надходження займають важливе місце в складі публічних доходів. У 2006 році неподаткові доходи становили 27 відсотків доходів Державного бюджету України. На той час їх налічувалось близько 80 видів. Більшість з них мали обов'язковий характер, тобто законодавець передбачав можливість застосування примусу до їх платника. Визначаючи правову категорію «обов'язкові платежі», Н.Ю. Пришва виходить з легістських позицій — це врегульовані

нормами права надходження до бюджету та позабюджетних фондів від юридичних та фізичних осіб, наділені ознаками оплатності та які можуть мати як обов'язковий, так і добровільний характер [15].

За поглядами Л.К. Воронової, до системи платежів доходної частини бюджету входить досить стійка група надходжень за вчинення державними органами юридично значущих дій. З одного боку, вони дуже схожі на податкові платежі як за історією виникнення, так і за механізмом вилучення. З іншого боку, на відміну від податків, подібні платежі носять чітко виражений умовний характер, що не властиво податкам. Враховуючи нормативно-правове регулювання 90-х років минулого століття, вчена розподіляє такі платежі на дві групи: митні платежі та ресурсні платежі. До першої групи вона відносить державне мито і мито, що стягується при переміщенні товарів через митний кордон. До другої — плати за спеціальне використання лісових ресурсів, прісних водних ресурсів, надр; відрахування на геологорозвідувальні роботи; рентну плату за нафту та природній газ. До цієї ж групи Л.К. Воронова відносить «різницю в цінах за природній газ» та «надходження коштів від приватизації майна державних підприємств» [14].

У складі державних доходів значне місце посідають збори, як різновид обов'язкових платежів. Ця група доходів є досить неоднорідною за своїм складом, хоча і включає однакові за назвою платежі. Досліджуючи правову та економічну природу, Н.Ю. Пришва робить висновок, що під назвою «збір» законодавець об'єднує кілька відмінних між собою за правовим режимом груп обов'язкових платежів. Законодавство України не розкриває поняття «збір» та не називає чітких критеріїв, які б дозволили провести розмежування між такими окремими категоріями як «збір», «податок», «внесок», «мито» та інші платежі [16].

Проаналізувавши тогочасне правове регулювання фінансових відносин в Україні, Н.Ю. Пришва запропонувала класифікацію зборів, що залишається актуальною і до нині:

1. За органами введення: а) загальнодержавні збори; б) місцеві збори;
2. За порядком визначення розміру платежу: а) збори, які сплачують у чітко фіксованих розмірах, незалежно від обсягів бази; б) збори, розмір яких залежить від фактичної бази;
3. За підставами сплати: а) збори за вчинення юридично значимих дій; б) соціальні збори; в) збори, пов'язані з використанням природних

ресурсів (збори, які виконують перерозподільну функцію); г) дозвільні збори; д) збори за надання певних прав або переваг; е) збори, як платежі штрафного характеру;

4. За характером платежу: а) збори, які є складовою податкової системи (збори податкового характеру); в) збори, які не входять до складу податкової системи (збори неподаткового характеру) [16].

Тогочасне правове регулювання обов'язкових платежів, заклало колізію норм податкового та бюджетного законодавства, в результаті чого відсутнє чітке обґрунтування поділу платежів на податкові та неподаткові [16]. Ця колізія не знайшла свого вирішення й до цього часу.

З позиції наукового аналізу, видається достатньо цікавим таке правове явище, як «державне мито». Вчена О.А. Музика-Стефанчук, досліджуючи його, зазначає, що державне мито — це обов'язковий платіж, який сплачується за вчинення юридично значущих дій компетентними органами. З цього визначення можна побачити, що державне мито має всі ознаки обов'язкового неподаткового платежу. Однак, тогочасне податкове законодавство відносило його до загальнодержавних податків. Вчена звертає увагу, що в податковому законодавстві, для назви платежів до бюджету використовуються такі поняття, як «податок», «збір», «обов'язковий платіж» і «мито», але не проводиться чіткого розмежування між ними [17].

Сучасна наукова думка українських вчених на правову природу обов'язкових платежів відштовхується від Податкового кодексу України [18] та Закону України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI [19]. Дослідивши правову природу обов'язкових платежів, вчена Н.Ю. Пришва до обов'язкових платежів відносить врегульовані нормами права платежі публічно-правового характеру, які є регулярними джерелами формування грошових фондів публічної влади і обов'язковість яких забезпечена примусовою силою держави [20]. Наведену позицію деталізує науковець Н.Я. Якимчук, яка до обов'язкових платежів відносить наступні:

1) фіскальні – до бюджетів, що належать до бюджетної системи:

а) податкові – обов'язкові внески до бюджетів, що належать до бюджетної системи, які безпосередньо входять до податкової системи держави;

б) неподаткові платежі (квазіподатки) – обов'язкові платежі, що не входять до складу податкової системи держави, проте відносини із їх

встановлення та порядку їх справляння врегульовані фінансово-правовими нормами;

в) разові внески (стягнення) – платежі, що стягуються в особливому порядку, в надзвичайних ситуаціях, а також як покарання;

2) парафіскальні (парафіскалітети, ніби фіскальні) – до публічних фондів коштів, що не належать до бюджетної системи (зокрема, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, збір на обов'язкове державне пенсійне страхування). Правовий режим справляння неподаткових платежів до бюджетів загалом визначений на законодавчому рівні актами, що мають різну галузеву приналежність [21].

З вищенаведеного можна побачити, що наукова думка, яка ґрунтується на діючому законодавстві України, розділяє всі обов'язкові платежі на фіскальні та парафіскальні — до перших належать, крім іншого, квазіподатки, до других відносяться парафіскалітети. Така класифікація здійснюється переважно через критерій спрямування коштів до певних фондів. Стосовно цього Н.Я. Якимчук зазначає, що правова доктрина закріплює за державою право здійснювати адміністрування коштів, необхідних для покриття витрат, пов'язаних з реалізацією певних функцій, однак положення цієї доктрини про відплатність зборів (платежів) не відтворюється в діючому законодавстві, що встановлює розмір таких платежів. Фактично збір (плата, внесок) сплачується за сам факт реалізації тієї чи іншої державної функції [21]. Власне це і є яскравою відмінністю податкових платежів від обов'язкових неподаткових. Що ж до обов'язкового характеру таких платежів, Н.Я. Якимчук зазначає, що умови застосування примусу, з боку держави, до платників відрізняються: в одному випадку обов'язковим є сам платіж (наприклад, виконавчий збір), в другому – до обов'язків їх платників належить саме одержання публічної послуги (плата за надання адміністративної послуги), а в третьому – держава визначила лише механізм реалізації особою її прав, переважно монополює цю публічну послугу, встановлює за її надання платіж та не передбачає для його платника іншого варіанту реалізації права (судовий збір). Відрізняється також спосіб зарахування таких платежів до бюджету. Власне, позиція українських науковців зводиться до того, що в законодавстві потрібно чітко окреслити правову природу та систему обов'язкових неподаткових платежів [21].

Сучасні погляди науковців на порядок утворення і використання доходів також суттєво не змінилися. Вчений А.Й. Іванський до централізованих доходів відносить ті, які зосереджені в державному та місцевих бюджетах, і позабюджетних фондах, - це ті кошти, які законодавство відмежовує від коштів, закріплених за державними і комунальними підприємствами, іншими організаціями та установами. Децентралізовані державні і місцеві доходи — це доходи державних підприємств, підприємств територіальних громад, інших організацій, що залишаються в їхньому безпосередньому розпорядженні та використовуються ними самостійно на виробничі й соціальні потреби. Здебільшого це частина прибутку підприємств [22].

ВИСНОВКИ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Підсумовуючи вищенаведене, можна дійти до висновку, що правове явище «обов'язкові неподаткові платежі» нове лише для пострадянської науки. Суть у тому, що планова економіка передбачала централізоване фінансування публічних, і пов'язаних витрат. Перехідна економіка 90-х років ХХ ст. породила змішану форму фінансування певних видатків — частково з бюджетів, частково з власних фондів коштів підприємств. У зв'язку з чим, у науковців фінансового права, з'явився новий об'єкт пізнання — відносини, що виникають з підстав сплати обов'язкових неподаткових платежів. З цього приводу, вчена Н.Ю. Пришва слушно зазначає, що обов'язкові платежі не вичерпуються податками; чітке усвідомлення правової природи обов'язкових неподаткових платежів сприятиме поповненню грошових фондів [16].

Формулюючи реальну дефініцію правового явища «обов'язкові неподаткові платежі», варто зважати на суттєві ознаки, — в нашому випадку це особливості, які відмежовують неподаткові платежі від податкових, та за допомогою яких можна структурувати внутрішню систему цього правового явища. До цих особливостей можна віднести фонди коштів, в які спрямовувались платежі; мету адміністрування (публічна, соціальна, економічна); суб'єктний склад відносин; правове регулювання тощо. На погляд автора цієї роботи, сучасна реальна дефініція правового явища «обов'язкові неподаткові платежі» може бути наступною: санкціоновані державою платежі, що сплачуються фізичними та юридичними особами до централізованих та децентралізованих фондів коштів у формі зборів, мит та плат, з метою фінансування витрат,

пов'язаних з реалізацією державою публічного інтересу та адмініструються як суб'єктами владних повноважень, так й юридичними особами приватного та публічного права.

Необхідно також звернути увагу на складність формулювання номінальної дефініції. Справа у тому, що фінансово-правова наука пішла шляхом закріплення для цього явища назви «парафіскалітет», але з плином часу, з'явилися інші назви, такі як: «квазіподатки», «нефіскальні збори», «параподаткування» тощо. Крім того, дефініцію «парафіскалітет» почали визначати в широкому і вузькому розумінні, що впливає на внутрішню сутність цього явища. У зв'язку з чим, та враховуючи відсутність її легального закріплення, станом на цей час, номінальна дефініція потребує подальших наукових розробок.

Стосовно теоретичного обґрунтування цього правового явища, можна сказати, що недоречно порівнювати ступінь наукової розробки обов'язкових неподаткових платежів між європейськими та пострадянськими вченими, оскільки відсутність системного підходу до правового регулювання цих платежів на дала шансу східноєвропейським науковцям. У той час, коли українські вчені в своїх дослідженнях обґрунтовують необхідність законодавчого закріплення правового терміну, який б детермінував обов'язкові неподаткові платежі, у Республіці Франції взагалі скасували законодавчий термін «парафіскалітет», разом з усім режимом правового регулювання, через невідповідність новим економічним реаліям [23].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Ромащенко, Л.В. (2011). Понятие парафискального платежа: история возникновения и правовая природа. *Налоги и налогообложение*, (7), 29.
- [2] Mérigot, Jean-Guy. (1949). *Éléments d'une théorie de la parafi scalité*. Revue de Science et de Législation Financières.
- [3] Laferrière Julien & Waline Marcel. (1954). *Traité élémentaire de science et de législation financières*. Paris: Librairie générale de droit et de jurisprudence. Récupéré de: https://www.persee.fr/doc/reco_00352764_1954_num_5_5_407077_t1_0813_0000_001 (Accédé: 21.07.2020).
- [4] Ромащенко, Л.В. (2012). Парафискальные платежи во Франции: законодательство и доктрина. *Налоги и налогообложение*, 4(94), 55-57.
- [5] Козырин, А.Н. (1993). *Налоговое право зарубежных стран: вопросы теории и практики*. Москва.
- [6] Кучеров, И.И. (2009). *Теория налогов и сборов (Правовые аспекты)*. Москва: ЮрИнфоР.
- [7] Пепеляев, С.Г. (ред). (2004). *Налоговое право*. Москва.

- [8] Турбанов, А.В. (2004). *Финансово-правовые основы российской системы страхования банковских вкладов* (автореф. дис. ... д-ра юрид. наук). Москва.
- [9] *Ordonnance n°59-2 du 2 janvier 1959 portant loi organique relative aux lois de finances*. Base de données «Legifrance». Récupéré de: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000339591> (Accédé: 21.07.2020).
- [10] Артемов, Н.М. & Корнев, А.Д. (2019). *Финансово-правовое регулирование парафискальных платежей в Российской Федерации*. Изъято из: <https://play.google.com/books/reader?id=vjOIDwAAQBAJ&hl=en&pg=GBS.PT39.w.1.0.63> (Дата обращения: 27.07.2020).
- [11] Білінський, Д.О. (2013). Публічний інтерес як вихідна засада структурування фінансової системи. *Вісник Національної академії правових наук України*, (3), 157-162. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2013_3_21 (Дата звернення: 27.07.2020).
- [12] Корне, А.Д. (2017) Признаки фискальных сборов и парафискалитетов. *Актуальные проблемы российского права*, (7), 30.
- [13] *Schuman Robert. Inventaire de La Situation Financière (1913-1946)*. Paris, Imprimerie Nationale, 1946. Récupéré de: <https://www.abebooks.com/Inventaire-Situation-Financi%C3%A8re-1913-1946-Robert-Schuman/1367274909/bd> (Accédé: 27.07.2020).
- [14] Алісов, Є.О., Воронова, Л.К. & Кадькаленко, С.Т. (1998). *Фінансове право*. Л.К. Воронова (ред.). Харків: Фірма «Консум».
- [15] Пришва, Н.Ю. (2008). *Публічні доходи: поняття та особливості правового регулювання*. Київ: КНТ.
- [16] Пришва, Н.Ю. (2003). *Правові проблеми регулювання обов'язкових платежів*. Київ: «ЕксОб».
- [17] Музика, О.А. (2006). *Неподаткові доходи місцевих бюджетів (фінансово-правове дослідження)*. Київ: Атіка.
- [18] *Податковий кодекс України*. Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (Дата звернення: 20.08.2020)
- [19] *Про адміністративні послуги*. Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5203-17> (Дата звернення: 20.08.2020).
- [20] Пришва, Н.Ю. (2008) *Финансово-правовое регулирование отношений по взысканию обязательных платежей: актуальные вопросы*. Вилучено з: <http://pravoznavec.info/pravo-i-ekonomika.-obshie-voprosi/finansovo-pravovoe-regulirovanie-otnoshenij-po-vzyskaniju-objazatelnyh-platezhej-aktualnye-voprosy.html> (Дата звернення: 20.08.2020).
- [21] Якимчук, Н.Я. (2012). Правовий режим обов'язкових платежів в Україні: конституційно-правові засади та проблеми реформування. *Право України*, (2-1), 122-132. Вилучено з: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravukr_2013_1-2/Yakymchuk_1-2/ (Дата звернення: 20.08.2020).
- [22] Іванський, А.Й. (2014). *Фінансове право*. Київ: Київський міжнародний університет.
- [23] *Loi organique n° 2001-692 du 1 août 2001 relative aux lois de finances*. Base de données «Legifrance». Récupéré de: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000394028> (Accédé: 17.08.2020).

ПРОЦЕСИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ

АКСЬОНОВА Ірина Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики і економічного прогнозування
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ДЕРИХОВСЬКА Вікторія Ігорівна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики і економічного прогнозування
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

УКРАЇНА

Анотація: Досліджено сучасний стан міграції в Україні та встановлено, що останньою міграційною тенденцією серед українського суспільства є освітня та трудова міграція. Визначено їх суттєвий вплив на соціально-економічне становище країни та перспективи її розвитку. Використовуючи статистичний інструментарій та систему взаємопов'язаних показників, проаналізовано кількісну та якісну сторони вітчизняних міграційних процесів, оцінено масштаби, інтенсивність прояву трудової міграції, диференціацію її рівня та результативність у кожному регіоні країни. Для більш глибокого аналізу регіональної диференціації проведено кластерний аналіз, що дозволив згрупувати області України за основними показниками, що характеризують стан міграційної ситуації на певній території. За допомогою методів статистичного моделювання та прогнозування побудовано прогноз зміни чисельності міграційного руху населення України на 2020 – 2021 роки. Проведений всебічний аналіз виступає підґрунтям для розробки заходів ефективної міграційної політики як на мезо-, так і на макрорівнях.

ВСТУП.

Актуальність дослідження міграції населення полягає у тому, що для сучасного світу характерні глобальні міграційні процеси, без яких було б неможливе нормальне функціонування народногосподарського комплексу кожної держави і світового господарства в цілому. Міграційні потоки впливають на міждержавні відносини, на демографічну ситуацію, на формування ринків праці і їх сегментацію, на жорсткість конкуренції. Приплив і відтік мігрантів змінюють ситуацію на ринку праці, впливають

на навантаження інфраструктури, на санітарно-епідемічний та екологічний стан, на рівень злочинності, на міжнаціональні відносини тощо.

В умовах відновлення незалежності України характер, обсяги, склад та спрямованість внутрішніх і зовнішніх міграційних потоків зазнали значних перетворень. Ці зміни викликані трансформацією соціально-економічних відносин, демократизацією суспільного життя, спрощеністю процедури виїзду за кордон та зміни місця проживання, падінням життєвого рівня населення. Своє відтворення вони знайшли спершу у зменшенні інтенсивності міграцій в середині регіонів та на міжрегіональному рівні, значному впливу населення за межі країни, встановленні колосального напливу зовнішньої трудової та освітньої міграції, що пророкує необхідність вдосконалення процесів моніторингу й аналізу стану міграції та управління цими процесами.

ОСНОВНА ЧАСТИНА.

Міграція як просторовий рух населення характерна всім людським суспільствам. Однак інтенсивність, спрямованість і склад міграційних потоків, їх соціальні, економічні і демографічні наслідки значно не збігаються не тільки в різні історичні епохи, а й в країнах з різним рівнем економічного розвитку, різними природно-географічними умовами та демографічними структурами населення. Чим інтенсивніше протікають міграційні процеси, тим більш суттєві зміни вносяться в різні зрізи соціальної структури населення, тим в більшій мірі змінюється його територіальне розміщення. Міграція сприяє обміну трудовими кваліфікаціями і виробничим досвідом, стимулює розвиток особистості, впливає на сімейний склад і статево-вікову структуру, безпосередньо пов'язана із соціальною, галузевою і професійною мобільністю населення.

Сучасна міграційна ситуація в Україні є безпосереднім відображенням особливостей пережитого етапу соціально-економічного і політичного розвитку країни. Так протягом останніх десятиліть на першу шпальту соціально-економічних проблем нашої держави виходить зовнішня трудова міграція, що набула катастрофічних розмірів та спричиняє значні демографічні та економічні проблеми для України. За офіційними даними Державної служби статистики України [1], кількість українців, які перебувають на постійному працевлаштуванні за

кордоном складає 3,2 мільйона осіб. Це 18% всього економічно-активного населення країни. Географія трудових мігрантів різниться: у 2018 р. 69% трудових мігрантів були з Заходу країни, 13 % - мешканці південних регіонів, майже 10% - представники центральних регіонів, тоді як лише 8% трудових мігрантів – це мешканці Сходу України. Польща, Росія, Італія, Чехія, Угорщина, Португалія – це країни-лідери за часткою українських мігрантів.

Також останньою міграційною тенденцією серед українського суспільства стала зовнішня освітня міграція, що, у більшості випадків, має загрозливі наслідки для погіршення людського потенціалу країни. Згідно з даними аналітичного центру CEDOS [2], 8,5 % від загальної кількості українського студентства здобуває вищу освіту за кордоном, а саме у Польщі, Росії, Німеччині, Канаді, Чехії, Італії, США, Іспанії, Австрії, Франції, Словаччині. В цілому за останні десять років міграційне зростання вітчизняних освітніх мігрантів в іноземних університетах збільшилося майже в 3,5 рази. Отже, можна констатувати, що відповідна тенденція буде збережена, оскільки для більшості країн-реципієнтів освітніх послуг приток української молоді на навчання є стратегічно важливим з огляду на соціально-демографічну кризу, що нині притаманна цим країнам. Так, наприклад, Польща (близько 55 % від кількості іноземного студентства складають саме українці), Словаччина (біля 30%) та Болгарія (майже 20%) будуть продовжувати нарощувати та розширювати активну рекрутаційну політику в Україні серед наших абітурієнтів.

Трудова і освітня міграції з України представлені майже виключно особами у віці 20 – 29 років, а максимальний рівень участі населення в трудових міграціях відзначається у віці 25 – 50 років [1].

Доцільно зазначити, що трудова та освітня міграція має як позитивні, так і негативні наслідки для країни. Зокрема прикладом позитивних ефектів є зростання грошових переказів (за оцінкою Національного банку України у 2018 р. обсяг приватних переказів з-за кордону зріс до 11,6 млрд доларів, що суттєво перевищує обсяги прямих іноземних інвестицій), зменшення безробіття, розвиток людського капіталу (набуття нових знань, практичних навичок, мотивація до здобуття освіти), залучення інвестицій та поліпшення добробуту (трудова міграція стимулює становлення конкурентних заробітних плат на вітчизняному ринку праці). В той же час, країна зазнає значних втрат, серед яких доцільно

виділити значне навантаження на соціальну систему, дефіцит кваліфікованих кадрів на ринку праці, суттєві втрати людського капіталу ("відтік інтелекту") тощо [3].

У чому криються причини такого значного нарощення обсягів міграції населення України та трудової міграції зокрема.

Загальними закономірностями структурних зрушень, які відбуваються в національних економіках на сучасному етапі глобалізації є зростання частки високотехнологічних виробництв обробної промисловості; телекомунікаційних, фінансових та бізнесових послуг, а також соціально-орієнтованих видів економічної діяльності, що саме і формують стратегічні сектори національних економік на сучасному етапі розвитку. Структурні та секторальні зміни в національних та в міжнародній економіці є також основною причиною глобальних змін в структурі безробітного населення та пропозиції на ринку праці, які, в свою чергу, істотно впливають на міграцію населення працездатного віку. Отже, для задоволення зростаючого попиту ринку праці у фахівця відповідного профілю державам не вистачає власного трудового потенціалу, тому національні економіки вимушені залучати економічно-активне населення інших країн, тим самим стимулювати інтенсивність зовнішніх міграційних потоків.

Згідно до ситуації, що склалася на національному ринку праці, впродовж останніх 10 років на вітчизняному ринку праці стало домінує працenaдлишкова кон'юнктура (пропозиція значно перевищує попит на робочу силу). Хоча деякі позитивні зміни все ж таки відбулися, зокрема у 2019 р. у порівнянні з 2010 р. на 13,2 % скоротилась кількість зареєстрованих безробітних, в 1,18 рази збільшилась кількість вакансій, тобто зросла потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць, відповідно на 43,3% знизилосся навантаження зареєстрованих безробітних на одну вакансію. Також до позитивних змін слід віднести зростання індексу реальної заробітної плати (приріст купівельної спроможності українців за 2019 рік становить 11,4%). В той же час, відбулося скорочення на 13,5% кількості робочої сили працездатного віку, на 9 % зменшилась кількість зайнятого населення працездатного віку [1].

Зазначені зміни відбуваються на тлі значного скорочення основних демографічних показників (зменшення чисельності наявного населення, нарощення обсягів механічного руху населення, поширення явищ

депопуляції, процесів старіння нації, зростання показників демографічного навантаження на населення тощо). Це, в свою чергу, говорить про значне ослаблення демографічної безпеки як однієї з ключових складових економічної безпеки країни, та, відповідно, поступового скорочення демографічних резервів щодо розвитку трудового потенціалу України, і, як результат, величини сукупного національного доходу.

Враховуючі вищезазначені тенденції та ситуацію, що нині охопила світ (пандемія COVID-19), у щорічному огляді Міжнародного валютного фонду «Перспективи розвитку світової економіки» (World Economic Outlook) у 2020 р. прогнозується падіння ВВП України на 7,7%, інфляція у 7,7% і зростання безробіття до 10,1% [4]. Тобто, через неможливість працевлаштуватися вдома, українці будуть вимушені шукати роботу закордоном, тим самим варто очікувати наступну хвилю трудової міграції.

Статистичне вивчення явищ та процесів, які виникають під час формування трудового міграційного потоку, здійснюється за допомогою системи взаємопов'язаних соціально-економічних показників, що дозволяють отримати їх кількісну та якісну характеристику. Міграційні процеси кількісно характеризуються обсягом міграції, її інтенсивністю, розміром та напрямом міграційних потоків. Для всебічного дослідження трудової міграції доцільно застосувати систему узагальнюючих характеристик трудового міграційного процесу, до якої увійшли такі показники як валова міграція, сальдо міграції, коефіцієнти вибуття та прибуття, інтенсивності міграційного руху, ефективності та результативності трудової міграції, а також спеціальні коефіцієнти, які розраховуються для окремих груп міграційних потоків та характеризують інтенсивність міграції відповідної категорії (вік, стать, працездатність, рівень освіти, кваліфікація, причина в'їзду (виїзду) тощо).

Доцільно зазначити, що отримані результати розрахунків дозволяють оцінити масштаби, інтенсивність прояву трудової міграції, диференціацію її рівня та результативність у кожному регіоні країни, що, в свою чергу, є підґрунтям для розроблення заходів ефективної міграційної політики як на мезо-, так і на макрорівнях. Так коефіцієнтний аналіз інтенсивності трудової міграції у регіональному розрізі вказує, що основними регіонами-донорами трудових мігрантів є Рівненська,

Київська, Полтавська, Хмельницька та Житомирська області, в них найвищі значення коефіцієнту вибуття. В той час, регіонами-реципієнтами населення працездатного віку є м. Київ та Київська область, Харківська, Полтавська та Одеська області (найвищі значення коефіцієнту прибуття) (рис. 1).

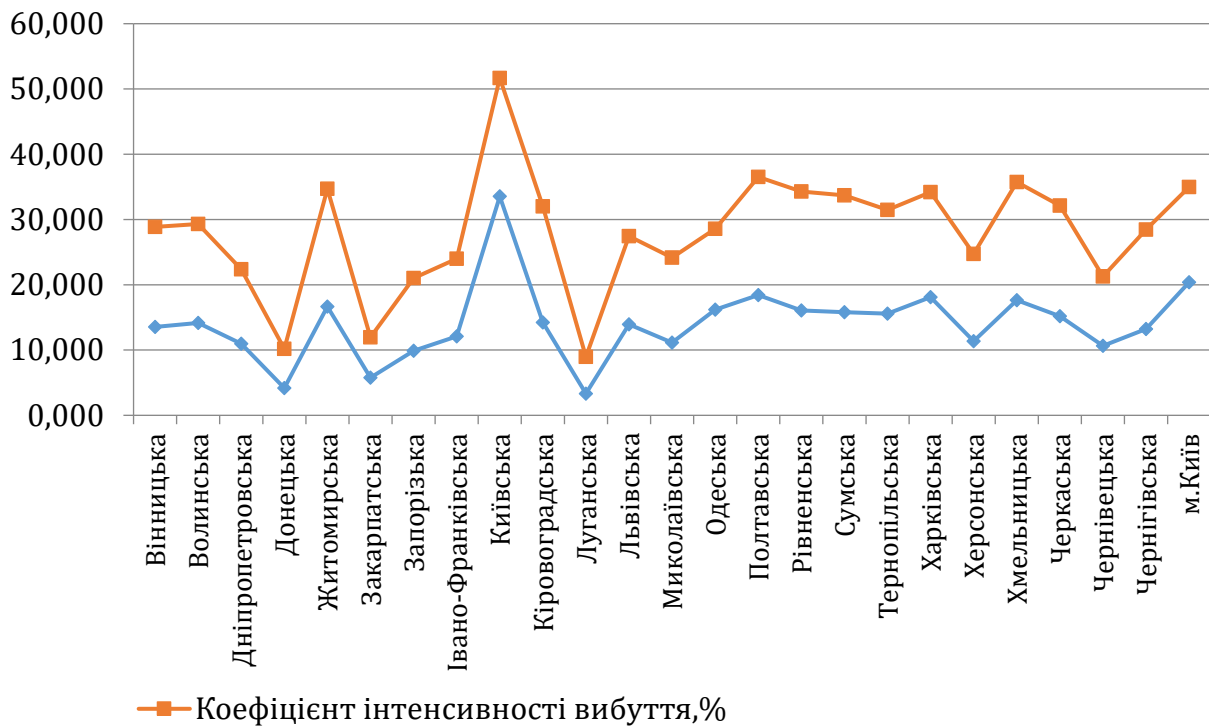

Рис. 1. Інтенсивності трудової міграції в Україні в 2019 р.

Статистична характеристика рухливості економічно-активного населення – коефіцієнт інтенсивності трудової міграції, характеризує частоту її проявів у конкретних соціально-демографічних групах, типах місцевості та надає якісну характеристику соціальним процесам. Найвищий рівень інтенсивності переміщень населення з метою працевлаштування відмічається у регіонах-центрах трудової міграції: м. Київ, Київська, Хмельницька, Харківська, Полтавська та Одеська області. Ці регіони відрізняються розгалуженою інфраструктурою, значним ресурсним потенціалом та наявністю більшої кількості вакансій (попиту) на ринку праці, а також пропонують значно вищий рівень оплати праці, ніж в інших регіонах країни. Тож цілком закономірним є те, що ці області мають міграційний приріст трудових мігрантів (перевищення кількості прибулих над кількістю вибулих осіб), тобто підтверджується факт ефективності трудової міграції цих територій.

Однією з основних характеристик міграційних процесів є її результативність. Результативність міграції дорівнює відношенню числа вибулих до прибулих, а її числова характеристика називається коефіцієнтом результативності міграції. Зазначимо, що розрахунок коефіцієнтів результативності трудової міграції населення дає можливість оцінити і порівняти міграцію у різних аспектах: динамічному, регіональному, за соціально-демографічними характеристиками населення і т.п. Чим вище значення цього показника, тим краще становище щодо ефективного використання ресурсів праці матиме відповідний регіон, тем менша частка населення задіяна у міграційному процесі тощо.

На рис. 2. візуалізовано результати розрахунку коефіцієнту результативності трудової міграції населення України у регіональному розрізі у 2019 р.

На основі проведених розрахунків можна констатувати, що найвищі значення коефіцієнту результативності були зафіксовані у чотирьох регіонах країни: у Київській області – 15,41; Одеській – 3,8% Харківській – 2,08; та м. Києві – 5,08%. Для цих регіонів характерним є перевантаження ринку праці кількістю безробітних, навантаження на одне робоче складає в середньому 38 осіб.

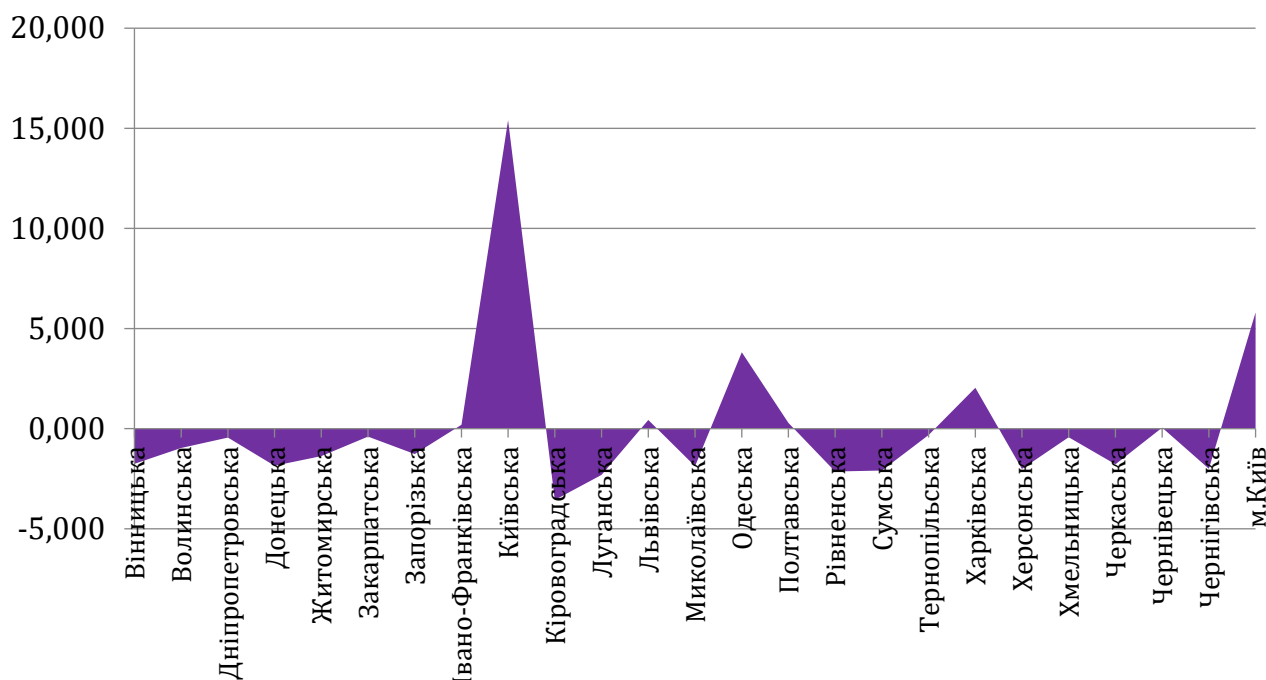

Рис. 2. Коефіцієнт результативності міграції у 2019 р.

В інших регіонах країни значення коефіцієнта результативності трудової міграції було меншим за середній рівень по Україні (0,512). До цих регіонів відносяться Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Львівська, Полтавська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області. Найнижчі значення цього показника зафіксовано у східних та центральних регіонах країни (Донецька, Луганська, Сумська, Чернігівська, Рівненська, Кіровоградська та Херсонська області). Така ситуація для Східних регіонів країни є не випадковою, оскільки з моменту початку воєнного конфлікту східні регіони залишили понад 800 000 осіб працездатного віку. В цих регіонах чисельність вибулих значно перевищує чисельність прибулих осіб. Інтенсивність руху трудових мігрантів залежить від функціонування ринку праці, тоді як за час участі країни у збройному конфлікті регіональні ринки праці характеризують значним дисбалансом між попитом і пропозицією вакантних посад. Тому не випадково однією з головних рис сучасного ринку праці є зростання внутрішньої міграції та вихід на ринок праці громадян з числа внутрішньо переміщених осіб, а також учасників антитерористичної операції, які потребують соціального захисту від безробіття.

Проаналізуємо у регіональному розрізі, які саме області України є найбільш вразливими до міграційних процесів. Так, на основі даних щодо кількості зареєстрованого безробітного (за методологією МОП) та розміру валового регіонального продукту у 2010 та 2019 р. [1], оцінимо концентрацію кількості безробітного населення працездатного віку в регіонах країни за допомогою розрахунку коефіцієнту локалізації (1):

$$L_j = \frac{D_j}{d_j} \times 100 \quad (1)$$

де: D_j – частка кількості безробітного населення працездатного віку за регіонами України;

d_j – частка валового регіонального продукту за регіонами.

Результати розрахунку коефіцієнту локалізації представлено на рис. 3.

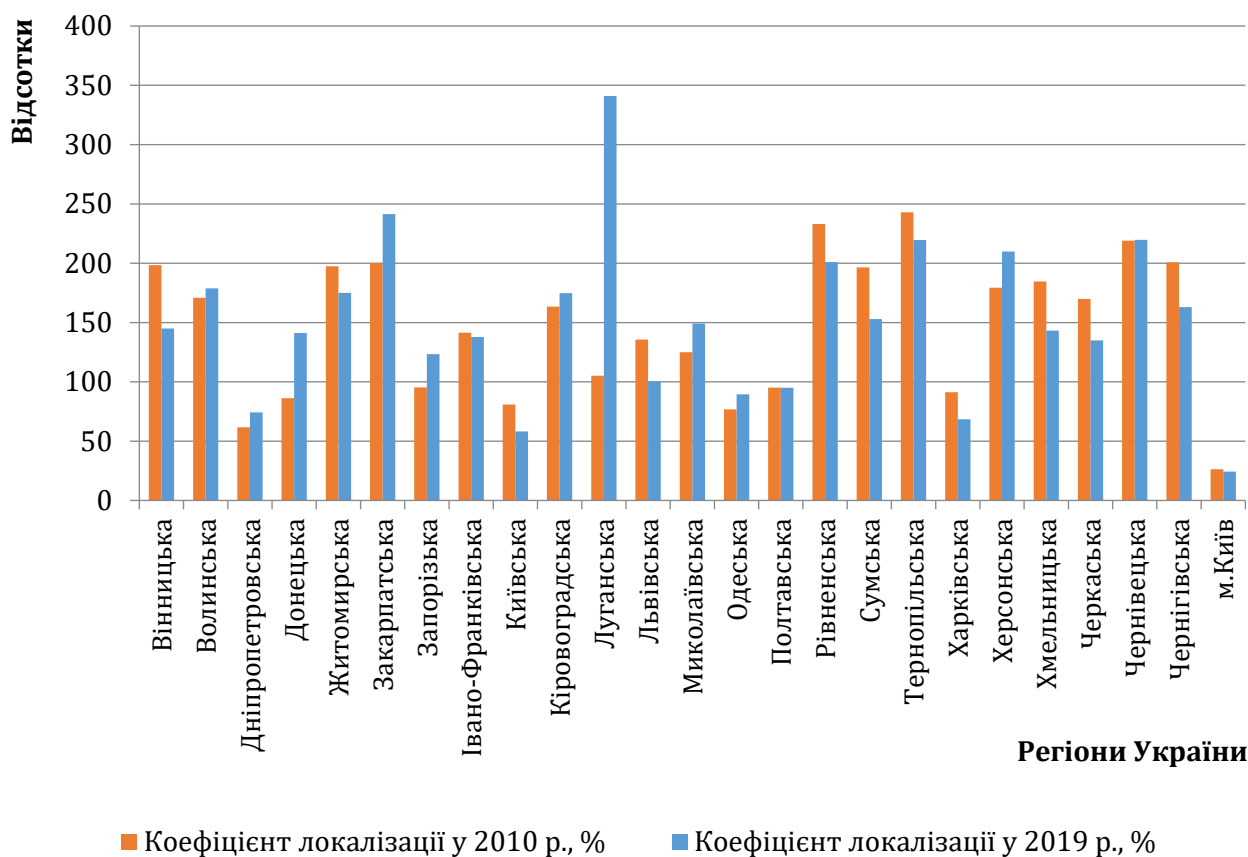

Рис. 3. Локалізація безробітного населення працездатного віку за регіонами України у 2010 та 2019 рр.

Відповідно до наведених на рис. 3 результатів, можна стверджувати про нерівномірність розподілу безробітного населення працездатного віку за регіонами України. Так, отримані дані свідчать про те, що найбільша частка безробітного населення у 2010 році зосереджена у Тернопільській (243%), Рівненській (233%) та Чернівецькій (219%) областях. Протилежна ситуація спостерігається у м. Києві (26,3%), Дніпропетровському (61,7%) та Одеському (76,8%) регіонах. Відповідний розподіл можна пояснити нерівномірністю розвитку територій (в Україні зберігається стійка тенденція щодо посилення міжрегіональної соціально-економічної диференціації). Так, м. Київ, Дніпропетровська та Одеська області є представниками групи регіонів з високим соціально-економічним розвитком, мають розвинену та розгалужену інфраструктуру, значні ресурсні потужності та стабільно високі притоки капітальних інвестицій, є фінансово самодостатніми та з ефективно функціонуючим ринком праці. Тоді як Тернопільська, Рівненська та

Чернівецька області – це регіони-реципієнти з низьким соціально-економічним розвитком та, відповідно, з наявністю недостатніх можливостей для працевлаштування власного населення.

Доцільно зазначити, що у 2019 р. ситуація кардинально змінилася. Так регіони-аутсайтери за рівнем безробіття суттєво покращили свої позиції та скоротили питому вагу кількості зареєстрованих безробітних у ВРП області. Зокрема, у 2019 р. у порівнянні з 2010 р. зниження рівня безробіття відмічається в таких областях як Вінницька, Житомирська, Київська, Львівська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Чернігівська та Черкаська. В той час як суттєвий прояв зворотних (негативних) зміни у сторону нарощення рівня безробіття відмічається в таких регіонах як Луганський (абсолютний приріст кількості безробітного населення працездатного віку у відсотках до економічно активного населення відповідного віку у 2019 р. у порівнянні з 2010 р. становить 6,6%) та Донецький (4,9%), що може пояснюватися воєнним конфліктом на Сході України та відповідним загостренням економічного становища цих регіонів.

Для більш глибокого та всебічного аналізу регіональної диференціації проведемо кластерний аналіз, що дозволить згрупувати області України за основними показниками, що характеризують стан міграційної ситуації на певній території, а саме: кількість вибулих осіб; рівень безробіття серед населення працездатного віку; кількість наявних вакансій; розмір середньомісячної заробітної плати. Доцільно зазначити, що останні три показники також виступають певними індикаторами, що здійснюють стимулюючий (дестимулюючий) вплив в тому числі на міждержавні трудові міграції населення України.

Кластерний аналіз – це один із методів моделювання багатомірних процесів, що базується на групуванні (розбитті) заданої вибірки об'єктів на підмножини об'єктів з однорідними ознаками, які називаються кластерами, так, щоб кожен кластер характеризувався внутрішньою однорідністю та зовнішньою ізольованістю. Головною задачею кластерного аналізу є класифікація багатомірних об'єктів при відсутності апріорної інформації про спостереження в середині класів [6].

На рис. 4 наведено основні етапи проведення кластерного аналізу.

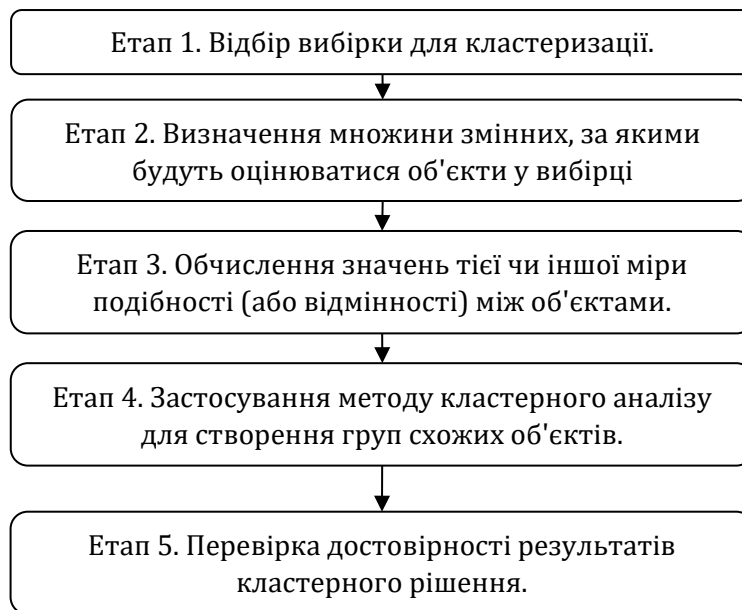

Рис. 4. **Етапи кластерного аналізу**

В якості вихідних даних для проведення кластеризації регіонів України за рівнем трудової міграції населення виступили наступні показники: кількість випадків вибуття, рівень безробіття серед населення працездатного віку, у % до робочої сили відповідного віку; кількість наявних вакансій в регіоні та середня заробітна плата. Інформаційний простір дослідження сформовано станом на 2019 р. за даними Державної служби статистики України [1].

Реалізація кожного з зазначених на рис. 4 етапів виконувалась у ППП Statistica 8.0. Доцільно зазначити, що для наочності та детального уявлення про структуру даних, а також обґрунтування кількості виділених кластерів спочатку було використано ієрархічні методи кластеризації (ієрархічно-дивізімний метод Варда), а потім застосовано один із ітеративних методів – метод k-середніх. Так графічний аналіз визначення кількості кластерних груп на підставі використання дендрограм, а також графік процесу об'єднання та таблиця об'єднання об'єктів, дозволив припустити, що найбільш доцільним є розбиття сукупності регіонів на 3 кластери.

В ході проведеної кластеризації регіонів України отримали наступні результати (рис. 5 – 6):

Cluster Number	Euclidean Distances between Clusters (Spreadsheet2)			
	Distances below diagonal			
	Squared distances above diagonal			
	No. 1	No. 2	No. 3	
No. 1	0,000000	3,535912	1,835226	
No. 2	1,880402	0,000000	1,739306	
No. 3	1,354705	1,318827	0,000000	

Рис. 5. Евклідові відстані між кластерами

За матрицею відстаней між кластерами (рис. 5) можна визначити якість проведеної кластеризації. Чим більше відстань між кластерами і менше відстані між елементами кластерів, тим якісніше проведена кластеризація. Порівняльний аналіз рис. 5 та 6 дозволив зробити висновок, що побудована кластеризація є якісною про що свідчить значне перевищення відстані між групами та середніми. З рис. 6 видно, що репрезентантом для першого кластеру є Київська область (найближче розташована область до центру кластера), другого – Черкаська, третього кластеру - Донецька.

Members of Cluster Number 3 (Spreadsheet2) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 17 cases		Members of Cluster Number 2 (Spreadsheet2) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 2 cases	
	Distance		Distance
Вінницька	0,402552	Донецька	0,871789
Волинська	0,372548	Луганська	0,898335
Житомирська	0,319203		
Закарпатська	0,544937		
Запорізька	0,637803		
Івано-Франківська	0,480456		
Кіровоградська	0,601701		
Миколаївська	0,662659		
Полтавська	0,555127		
Рівненська	0,760933		
Сумська	0,354962		
Тернопільська	0,601135		
Херсонська	0,754639		
Хмельницька	0,495142		
Черкаська	0,268544		
Чернівецька	0,638575		
Чернігівська	0,455813		

Members of Cluster Number 1 (Spreadsheet2) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 6 cases	
	Distance
Дніпропетровська	0,375356
Київська	0,270664
Львівська	0,799373
Одеська	0,535690
Харківська	0,931437
м. Київ	1,573585

Рис. 6. Перелік регіонів, що увійшли до кожного кластеру

Представимо результати кластеризації, у вигляді графіку, що відображає характер розбиття регіонів на кластери (рис. 7).

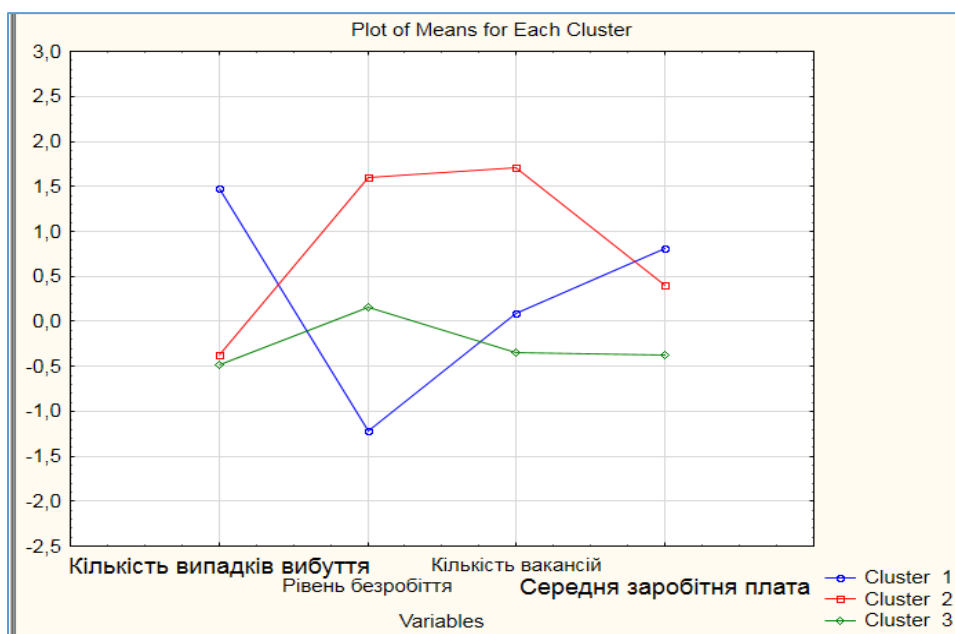

Рис. 7. Графічне середніх значень показників за кластерами

Наступним кроком є перевірка якості проведеної кластеризації за допомогою дискримінантного аналізу. Так було отримано наступні результати: значення статистики Уилкса Wilks' Lambda = 0,0654) наближуються до 0, що свідчать про гарну дискримінацію об'єктів. За результатами класифікаційної матриці та таблиці класифікації можна зробити висновок, що відсутні випадків некоректного віднесення об'єктів до кластерів. Отже, кластеризація є коректною.

Аналізуючи отримані результати, можна запропонувати наступну характеристику наведених у табл. 1 кластерів.

Таблиця 1

Загальна характеристика кластерів за станом трудової міграції

Номер кластера	Перелік областей, що входять до кластеру	Основні характеристики класу
Перший кластер	Київська, м. Київ, Дніпропетровська, Харківська, Одеська, Львівська	Регіони з високим рівнем інтенсивності міграційного руху населення. Ці регіони є привабливими для інвесторів, мають низький рівень безробіття, розвинуту та розгалужену інфраструктуру, в них створено відповідні умови для розвитку ринку праці (створюються нові робочі місця, пропонується висока оплата праці). В той же час для цих регіонів властиво відтік населення працездатного типу за кордон, а саме міждержавна міграція.

Таблиця 1 (продовження)

Номер кластера	Перелік областей, що входять до кластеру	Основні характеристики класу
Другий кластер	Донецька, Луганська	Регіони з низьким рівнем міграційного руху населення. Для цих регіонів є властивим перевищення кількості вибулого населення над кількістю прибулого. Регіони характеризуються високим рівнем безробіття, низьким рівнем попиту на робочу силу та заробітною платою нижче за середній рівень по країні. Для цих регіонів, в більшості випадків, властива міжрегіональна міграція
Третій кластер	Вінницька, Волинська Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Кіровоградська Івано-Франківська Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Чернігівська, Херсонська, Хмельницька Черкаська, Чернівецька,	Регіони з середнім рівнем міграційного руху. Регіональні ринки праці характеризуються середніми показниками попиту на робочу силу та пропонують середній рівень заробітної плати. Регіону мають збалансовані міграційні процеси (кількість випадків прибуття майже тотожна кількості випадків вибуття). Для цих регіонів властиво як міжрегіональна, так і міждержавна трудова міграція.

[авторська розробка]

Отримані результати підтверджують факт нерівномірності та асиметричності розвитку регіонів за основними показниками стану трудової міграції, а також є підґрунтям для пошуку напрямків кластерної конвергенції. Головними завданнями якої має стати стимулювання інвестиційно-інноваційний розвитку територій, підтримка підприємництва, розбудова інфраструктури, ефективного використання наявного ресурсного потенціалу та підвищення ступеня адаптивності кластерних утворень до дестабілізуючих впливів на соціально-економічне становище регіонів. Все це забезпечить вирівнювання дисбалансу між попитом та пропозицією на ринку праці, тим самим істотно зменшить міждержавну трудову міграцію та збалансує міжрегіональну міграцію працездатного населення України.

Досить важливим для країни є не тільки моніторинг поточного стану міграційного руху населення, але й побудова прогнозу його зміни на перспективу, що, в свою чергу, стане аналітичним підґрунтям для розробки ефективної міграційної політики та впровадження превентивних заходів щодо запобігання безповоротної міграції та реінтеграції трудових та освітніх мігрантів.

Економічні прогнози виступають одним з базових інструментів для визначення шляхів розвитку досліджуваних явищ та процесів, що забезпечують їх динаміку, для виявлення найбільш імовірних й економічно ефективних варіантів стратегічних, оперативних та тактичних планів, обґрунтування основних напрямків соціально-економічної політики, передбачення наслідків прийнятих рішень і здійснюваних заходів. Сучасні економічні умови вимагають максимального розширення фронту прогнозування, подальшого вдосконалення методології та методики розробки прогнозів. Чим вищий рівень прогнозування процесів розвитку економіки, тим ефективнішими є процеси планування й управління на мікро-, мезо- та макрорівнях. Однак не слід забувати про те, що прогноз має імовірнісний характер. Стратегічний аналіз та прогнозування сприяє зменшенню невизначеності середовища, дозволяє зорієнтуватися в оточенні й перейти до вибору варіантів дій у певній стратегічній перспективі.

Використовуючи статистичні дані щодо кількості вибулих та прибулих осіб (в тому числі міждержавних мігрантів) за період з 2003 по 2019 рр. [1] було побудовано прогноз зміни чисельності міграційного руху населення України на 2020 – 2021 роки. В якості методичного інструментарію використано модель експоненціального згладжування часових рядів. Розрахунки проводилися у ППП Statistica 8.0. Доцільно зазначити, було проведено попередній аналіз вихідних часових рядів, тобто було виявлено та усунено аномальні значень рівнів ряду. Точність побудованого прогнозу підтверджує значення середньої абсолютної процентної помилки MAPE, що не перевищує 15%. Результати прогнозу візуалізовано на рис. 8.

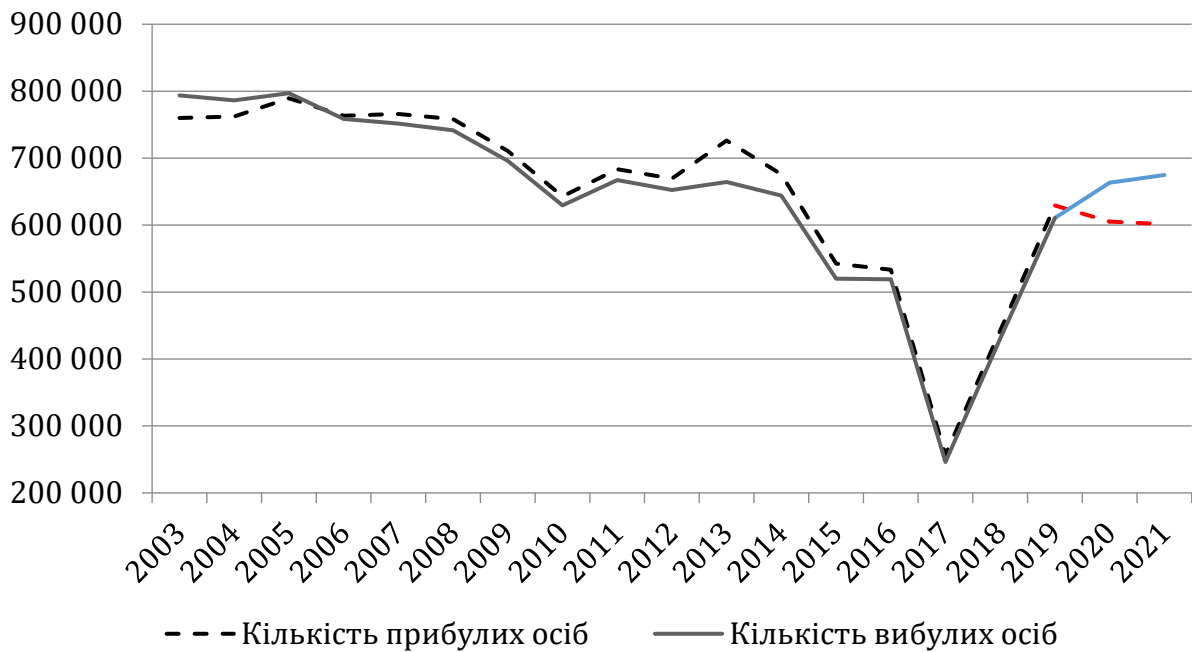

Рис. 8. Аналіз міграційного руху населення України

Аналізуючи отримані дані прогнозу (рис. 8), доцільно відмітити збереження загальної тенденції до поступового зростання кількості вибулих осіб до 2021 року. Однак значних змін впродовж досліджуваного періоду зазнало міграційне сальдо, а саме у 2003 р. відбулося міграційне скорочення (кількість прибулих на 33 791 осіб була меншою, ніж кількість вибулих), тоді як у 2021 р. відповідний показник зріс в 2,2 рази, тобто має місце значний розрив у бік зростання кількості вибулого населення. Отже, масштаби міграції населення України носитимуть загрозливий характер, що, в свою чергу, матиме негативний ефект для соціально-економічного становища країни.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Спираючись на результати дослідження, можна зазначити, що міграція з країни буде рости ще як мінімум 2-3 роки і причина цього явища слід шукати саме в трудовій та освітній міграції, які мають суттєвий вплив як на світові процеси в цілому, так і на розвиток економіки кожної окремої країни зокрема. Основні причини цих процесів пов'язані, перш за все, з соціальними, економічними, політичними факторами.

Для належного управління міграційними процесами необхідна точна та оперативна інформація про обсяги та інтенсивність переміщень

населення, причини та структуру міграційних потоків, без якої неможливо оцінити вплив міграції на розвиток держави, спрогнозувати перспективи на майбутнє, розробити управлінські заходи та визначити необхідні для їх реалізації кошти. Особливою уваги потребує розробка єдиної інформаційної системи оцінки масштабів міграції, що акумулюватиме статистичну інформацію щодо кількості та структури міграційних потоків в Україну та з неї. Збір інформації про кількісний та якісний склад мігрантів має носити регулярний характер та здійснюватися за участі Державної служби зайнятості, Державної прикордонної служби, Державної міграційної служби, компаній-посередників з міжнародного працевлаштування та навчання.

Заходи органів державної влади повинні бути націлені на залучення громадськості до міграційних проблем, прагнення і єднання суспільства з метою їх вирішення, забезпечення взаємозв'язку міграційної політики з іншими сферами діяльності держави, переходу від політики відповідного реагування на внутрішні та зовнішні джерела в сфері трудової міграції до більш активної і цілеспрямованої політики доцільного попередження негативних ознак міграції.

Одним із стратегічних напрямів реалізації державної міграційної політики повинно стати удосконалення законодавства щодо внутрішньої і зовнішньої трудової міграції громадян України. Прийнятий в Україні Закон «Про зовнішню трудову міграцію» та «План заходів щодо забезпечення реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їх сімей» [5] немає носити виключно декларативний характер, необхідно впроваджувати на місцях систему заходів щодо регулювання міграції.

Резонним є використання досвіду Європейського Союзу при формуванні політики залучення іммігрантів в Україну з третіх країн. Доведено необхідність застосування ринково орієнтованого підходу при формуванні імміграційних квот. Для підвищення ефективності системи регулювання міжнародної міграції кваліфікованих кадрів необхідно удосконалити нормативно-правову базу і систему фіксації кількості та характеру переміщень, створювати робочі місця в Україні, розробити єдину інформаційну систему щодо умов і правил легального працевлаштування за кордоном, спростити механізм переказу грошових коштів з-за кордону тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Державна служба статистики України. (2020). Вилучено з <https://www.ukrstat.gov.ua>.
- [2] Аналітичний центр CEDOS. (2020). *Українське студентство за кордоном: дані до 2017/18 навчального року*. Вилучено з <https://www.cedos.org.ua/>.
- [3] *Міфи і факти про українську трудову міграцію до країн Вишеграду* (2020). Вилучено з <https://goo-gl.su/MUTQ>.
- [4] Міжнародний валютний фонд (2020). Вилучено з <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>
- [5] Урядовий портал (2020). Вилучено з <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249919575>.
- [6] Раєвнева О.В. (2014). *Статистичне моделювання та прогнозування*. Харків: ВД «ІНЖЕК».

ЗОВНІШНЯ СТІЙКІСТЬ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

БАЖЕНОВА Олена Володимирівна

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної кібернетики
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЧОРНОДІД Ігор Степанович

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту
Академія праці, соціальних відносин і туризму

УКРАЇНА

Анотація: Як відомо, в Україні домінує експортоорієнтована модель економічного зростання з превалюючою часткою сировинних товарів у структурі експорту, що зумовлює його залежність від зовнішньої конкурентоспроможності країни та підвищення волатильності внаслідок дії зовнішньоекономічних збурень. У представленій статті запропоновано етапи трансформації економічної моделі України та шляхи забезпечення зовнішньої стійкості економіки України на засадах трансформації економічної моделі України від експортоорієнтованої до зовнішньостійкої економіки, що є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень для забезпечення стійкості економічного зростання, розвитку внутрішнього ринку, підвищення рівня інвестиційної активності, нарощення виробництва високотехнологічної продукції, здатної конкурувати на зовнішніх ринках, та зростання добробуту населення.

ВСТУП.

В Україні превалює експортоорієнтована модель економічного зростання зі значною часткою товарів проміжного споживання у структурі експорту, що обумовлює його залежність від зовнішньої конкурентоспроможності країни та підвищення вразливості внаслідок дії зовнішньоекономічних збурень, що актуалізує значення взаємозв'язку економічного зростання у світі та динаміки цін на сировинні товари.

В цьому аспекті у [1] окреслено основні зовнішні можливості щодо

забезпечення економічного зростання в Україні, що ґрунтуються на дослідженні розвитку країн з низьким рівнем доходу, які в подальшому характеризувалися наявністю стійких темпів економічного зростання протягом довгострокового періоду, а саме:

- використання потенціалу світової економіки для залучення новітніх технологій, модернізації обладнання та використання іноземних освітніх технологій з метою пришвидшення розвитку власного науково-дослідного сектору;

- задоволення світового попиту на високотехнологічну продукцію на основі започаткування стартапів та подальшого розвитку відповідних галузей виробництва та просування цієї продукції на зовнішніх ринках;

- залучення міжнародних фінансових ресурсів, цілі яких не мають суперечити цілям досягнення довгострокового зростання економіки України, саме в реальний сектор економіки (насамперед, у високотехнологічні галузі виробництва); причому запозичені кошти мають бути спрямовані саме на інвестування в реальний сектор економіки (насамперед, у високотехнологічні галузі виробництва), а не на поточне споживання; при цьому на ранніх стадіях розвитку економіки допускається незбалансованість рахунку поточних операцій внаслідок відсутності деструктивного впливу на зовнішню стійкість, а на законодавчому рівні має бути передбачено встановлення обмежень на фінансування дефіциту держбюджету за рахунок зовнішніх запозичень та на розмір зовнішнього державного боргу, деномінованого в іноземній валюті.

В цьому контексті також необхідно відмітити, що «відсутність значних інноваційних і технологічних перетворень призводить до того, що в системі може спостерігатися збільшення кількісних показників економічної динаміки, проте тенденції зростання, як правило, є нестійкими й істотно не впливають на підвищення ефективності функціонування системи в цілому» [2].

Проте в Україні питома вага експорту високотехнологічної продукції у загальному експорті промислової продукції була і залишається нижчою 10% (рис.1).

Рис. 1. Динаміка високотехнологічного експорту та експорту промислової продукції в Україні протягом 2000-2018 рр.

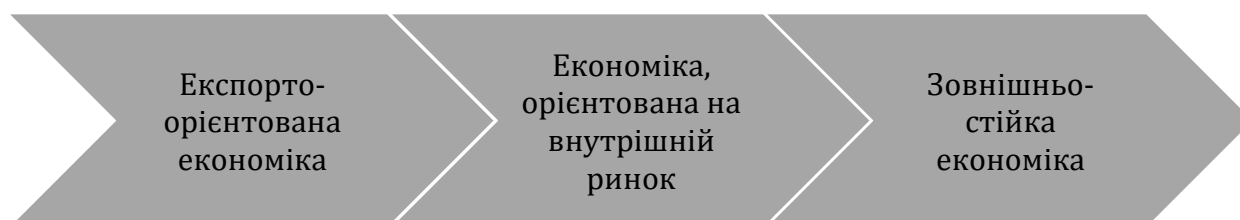
Джерело: Світовий Банк [3]

Водночас, за даними Світового Банку експорт промислової продукції в Україні протягом 2000-2018 років знизився з 70% до майже 50% від товарного експорту.

І це при тому, що однією з умов забезпечення стійкого економічного розвитку в Україні є «ефективне просування в напрямку здійснення прогресивних структурних зрушень на новій інноваційно-технологічній та інституційній основах» [4].

ОСНОВНА ЧАСТИНА.

Незважаючи на те, що економіка України характеризується суттєвою експортною залежністю, необхідно відмітити відсутність спрямованості її потенціалу для переходу до інтенсивного зростання, подальшої орієнтації на внутрішній ринок та забезпечення її зовнішньої стійкості. Запропоновані етапи трансформації економічної моделі України наведено на рис. 2.

Рис. 2. Етапи трансформації моделі економіки України

Джерело: розроблено автором

Запровадження експортоорієнтованої моделі економіки повинно мати на меті прискорення темпів економічного розвитку та формування потенціалу для переходу до інтенсивного зростання. Основною рушійною силою економічного зростання має виступати нарощування експорту¹, враховуючи низьку вартість робочої сили² та недостатню працевлаштованість в Україні³, що стимулюватиме її соціально-економічний розвиток.

Отже, на етапі утвердження експортоорієнтованої моделі економіки України мають передбачатися нарощування кількісних обсягів експорту товарів і послуг та валютних надходжень від нього (за рахунок як кількісного збільшення експорту товарів існуючої номенклатури, так і її розширення) разом із його диверсифікацією, залучення прямих іноземних інвестицій в реальний сектор економіки⁴, стимулювання зростання виробництва високотехнологічної продукції в першу чергу експортної направленості, що призведе до трансформації структури експорту з превалюванням продукції з високою доданою вартістю, та, як наслідок, розширення ємності внутрішнього ринку.

Реалізація цієї політики має передбачати всебічне використання зовнішніх можливостей для залучення та удосконалення і створення новітніх технологій на підставі розвитку власного науково-дослідного сектора, нарощування темпів інвестування за рахунок як акумулювання внутрішніх джерел, так і залучення міжнародного фінансового капіталу, цілі якого не мають суперечити цілям досягнення довгострокового зростання національної економіки, та забезпечення і підтримання макроекономічної стабільності. В контексті забезпечення макроекономічної стабільності необхідно особливо наголосити на необхідності недопущення формування боргової піраміди, залучення ззовні коштів за ставками, що перевищують темп зростання економіки. При цьому необхідною умовою імплементації політики щодо реалізації можливостей світової економіки має виступати політична стабільність в країні.

---

¹ За умови підвищення його енергоефективності

² В цьому контексті необхідно відмітити перенесення резидентами виробництва певних видів продукції до України з Китаю внаслідок зростання вартості робочої сили

³ Це підтверджується значною міграцією населення працездатного віку за межі України в останні роки, хоча при цьому існують ризики скорочення його потенціалу для залучення до експортоорієнтованих галузей виробництва

⁴ Для України на даний час характерні прямі іноземні інвестиції, в яких кінцевими контролюючими інвесторами виступають резиденти країни (так звані *round tripping*)

Невід'ємною складовою економічної політики в умовах експортоорієнтованої моделі економіки є залучення прямих іноземних інвестицій, що мають спрямовуватися у реальний сектор економіки (насамперед, у розвиток виробництва високотехнологічної продукції й інфраструктури) та не перешкоджатимуть стимулюванню економічного зростання і реалізації національних інтересів України. Оскільки надходження прямих іноземних інвестицій не здійснює істотного впливу на падіння економіки (як наприклад, приплив капіталу в банківський сектор), зокрема, у разі «раптової зупинки» припливу капіталу. Поряд з цим на волатильність валового внутрішнього продукту в Україні незначний вплив здійснюють облігації та інші довгострокові боргові цінні папери. В той же час надмірний приплив короткострокового капіталу в банківський сектор може викликати суттєві коливання темпів економічного зростання. В цьому аспекті необхідно відмітити, що одним з основних чинників забезпечення зовнішньої стійкості економіки у довгостроковій перспективі також має виступати залучення прямих іноземних інвестицій та боргових коштів в реальний сектор економіки, а не їх використання на поточне споживання чи обслуговування раніше накопиченої заборгованості.

Валютні надходження від експорту товарів і послуг мають спрямовуватися на залучення та створення власних технологій, розвиток виробництва високотехнологічної продукції через механізм функціонування Резервного фонду, що забезпечуватиме їх акумулювання. При цьому допускається підтримка окремих стратегічних галузей і підприємств, що виробляють високотехнологічну продукцію експортної направленості (наприклад, через механізм спрощеного оподаткування), що вже мало місце в економічній історії України у 90-х рр. ХХ ст. Також необхідно відмітити, що на даному етапі позитивний ефект матиме навіть експорт продукції з низькою доданою вартістю за умови акумулювання виручки від нього в економіці, проте питома вага сировини у загальному обсязі експорту має зменшуватися,

Імплементация переходу від експортоорієнтованої економіки до економіки, орієнтованої на внутрішній ринок, на державному рівні має передбачати розробку Державної стратегії розвитку експортоорієнтованої економіки, що включатиме укладання та реалізацію низки державних програм, а саме:

- інвестиційної програми, спрямованої на рівномірний соціально-економічний розвиток регіонів України, створення нових робочих місць, впровадження новітніх технологій, залучення внутрішніх інвестиційних ресурсів та прямих іноземних інвестицій у реальний сектор економіки;
- програми розвитку галузей, що здійснюють виробництво експортної продукції (насамперед, виробництво промислової та високотехнологічної продукції), та зменшення їх енергозатратності;
- програми прискорення імпортозаміщення (насамперед, це має стосуватися товарів інвестиційного імпорту);
- програми забезпечення просування вітчизняної продукції (як з низькою, так і високою доданою вартістю) на зовнішні ринки та закріплення власних позицій на них тощо.

Успішна реалізація Державної стратегії розвитку експортоорієнтованої економіки сприятиме переходу від експортоорієнтованої економіки до економіки, що орієнтована на внутрішній ринок, та характеризуватиметься значною часткою високотехнологічної продукції у структурі експорту, акумулюванням значного обсягу прямих іноземних інвестицій у реальному секторі економіки, залученням робочої сили у галузі, спрямовані на експорт, та, як наслідок, зростанням внутрішнього попиту.

Запровадження моделі економіки, спрямованої на внутрішній ринок, повинно мати на меті забезпечення стійкості економічного зростання. На цьому етапі на перший план мають виходити питання переорієнтації на розвиток внутрішнього ринку, розширення внутрішнього попиту через стимулювання зростання споживчих витрат домашніх господарств та державних видатків, що в перспективі призведе до зменшення залежності від експорту товарів і послуг. Основними тригерами розвитку економіки, орієнтованої на внутрішній ринок, мають бути інтенсивні чинники зростання. При цьому їх домінування має кореспондуватися із проведенням реформ щодо подальшої трансформації структури національної економіки. Водночас, враховуючи досвід таких країн, наприклад, як Китай, необхідно відмітити, що за рахунок переорієнтації економіки на внутрішній ринок можливе деяке зниження темпів економічного зростання.

Реалізація цієї стратегії можлива тільки завдяки координації економічної та соціальної політики, спрямованих на підвищення

добробуту населення в Україні, його рівня та якості життя, що проявлятиметься, насамперед, у проведенні пенсійної та медичної реформ, реалізації різних соціальних програм та проектів тощо. Результатом реалізації стратегії щодо підвищення рівня та якості життя населення має виступати зростання валового внутрішнього продукту в розрахунку на одну особу.

Залучення прямих іноземних інвестицій має відбуватися у виробництво високотехнологічної продукції, сферу послуг, тобто галузі, що забезпечують стійкість темпів економічного зростання. В той же час галузі, які забезпечували пришвидшення зростання в умовах експортної спрямованості економіки, мають бути певною мірою переорієнтовані на задоволення потреб внутрішнього ринку.

В свою чергу, розвиток економіки, орієнтованої на внутрішній ринок, на державному рівні має передбачати розробку та реалізацію Державної стратегії розвитку внутрішнього ринку, що передбачатиме імплементацію таких основних програм:

- програми стимулювання внутрішнього попиту, що має за мету забезпечення зростання видатків домогосподарств та бізнесу;
- інвестиційної програми, спрямованої на залучення внутрішніх інвестиційних ресурсів та прямих іноземних інвестицій у соціальну інфраструктуру, сферу послуг, інноваційні галузі та галузі, орієнтовані на виробництво продукції для кінцевого споживача;
- програми розвитку сфери послуг, галузей, що здійснюють виробництво високотехнологічної промислової продукції та продукції, орієнтованої на кінцевого споживача;
- програми забезпечення просування вітчизняної продукції з високою доданою вартістю на зовнішні ринки та закріплення власних позицій на них;
- програми розвитку регіонів та покращення їх інфраструктури;
- «зелені» програми тощо.

Реалізація цих цілей призводитиме до переходу до зовнішньостійкої економіки, що характеризуватиметься стійкими темпами економічного зростання, розвиненим внутрішнім ринком, високим рівнем інвестиційної активності, виробництвом високотехнологічної, конкурентоспроможної на зовнішніх ринках промислової продукції, високим рівнем та якістю життя населення тощо.

Отже, основними чинниками переходу від економіки, орієнтованої на експорт, до зовнішньостійкої економіки мають виступати розширення внутрішнього попиту, посилення конкурентних позицій українських експортерів (насамперед, за рахунок зростання частки високотехнологічної продукції у структурі товарного експорту), диверсифікація ринків збуту вітчизняної продукції, прискорення імпортозаміщення (насамперед, товарів інвестиційного імпорту), залучення прямих іноземних інвестицій до реального сектора економіки, використання залучених на міжнародних фінансових ринках боргових коштів для забезпечення інвестиційних потреб, а не поточного споживання чи обслуговування накопиченої зовнішньої заборгованості, зростання рівня й якості життя населення тощо.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Таким чином, у роботі запропоновано шляхи забезпечення зовнішньої стійкості економіки України на засадах трансформації економічної моделі України від експортоорієнтованої до зовнішньостійкої економіки, що є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень для забезпечення стійкості економічного зростання, розвитку внутрішнього ринку, підвищення рівня інвестиційної активності, нарощення виробництва високотехнологічної продукції, здатної конкурувати на зовнішніх ринках, та зростання добробуту населення. Основними чинниками переходу від економіки, орієнтованої на експорт, до зовнішньостійкої економіки мають виступати розширення внутрішнього попиту, посилення конкурентних позицій українських експортерів (насамперед, за рахунок зростання частки високотехнологічної продукції у структурі товарного експорту), диверсифікація ринків збуту вітчизняної продукції, прискорення імпортозаміщення (насамперед, товарів інвестиційного імпорту), залучення прямих іноземних інвестицій до реального сектора економіки, використання залучених на міжнародних фінансових ринках боргових коштів для забезпечення інвестиційних потреб, а не поточного споживання чи обслуговування накопиченої зовнішньої заборгованості, зростання рівня й якості життя населення тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Баженова, О.В. (2018). *Зовнішня стійкість економіки України: теорія і практика моделювання* (автореф. дис. ... доктора екон. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, Україна.
- [2] Покришка, Д.С. & Павлюк, А.П. (2011). Відтворювальна динаміка ВВП і стійкість економічного зростання в Україні. *Стратегічні пріоритети*, 3(20), 45-52.
- [3] World Bank Open Data. Вилучено із <https://data.worldbank.org/01.11.2020>
- [4] Геєць, В. М. (ред). (2000). *Економіка України: підсумки перетворень та перспективи зростання*. Київ: Форт.
- [5] Баженова, О.В. (2014). Концептуальні основи дослідження зовнішньої стійкості національної економіки. *Теоретичні та прикладні питання економіки*, 2(29), 258-275.

УДК 338

Опубліковано 27 грудня 2020 року

АНАЛІЗ АСОРТИМЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ДОПОМОГОЮ ABC і XYZ - АНАЛІЗІВ

СТЕБЛЮК Наталія Федорівна

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровський державний технічний університет

СІЛАНТЬЄВА Вікторія Юріївна

здобувач вищої освіти 5 курсу спеціальності «Менеджмент»
Дніпровський державний технічний університет

УКРАЇНА

Анотація: Розглянуто впровадження інтегрованого ABC і XYZ-аналізів в практику дослідження асортименту підприємства кисломолочної галузі, що дає змогу підвищити ефективність управління логістичними процесами за рахунок пошуку резервів удосконалення управління складським господарством. Для виконання комбінованого аналізу проведено окремо два аналізи, результати яких зведено для отримання матриці з дев'ятьох категорій товарів. На підставі одержаних результатів ABC-XYZ-аналізів обґрунтовано рекомендації щодо управління запасами для кожної групи товарів. Варто сконцентрувати увагу на матеріалах, що мають економічне значення, з метою зниження витрат за рахунок вживання цільових заходів, які суттєво підвищують ефективність закупівельної і складської діяльності.

ВСТУП.

Важливе місце в аналізі товарної політики займає аналіз товарного асортименту. Для проведення аналізу асортименту можна поєднати кілька відомих й універсальних методів, які можливо адаптувати до ситуації в конкретній компанії. Результати аналізу продуктового портфеля, одержані різними методами, порівнюються між собою і на підставі одержаної інформації формуються пропозиції щодо зміни асортименту [1].

З метою удосконалення системи управління запасами на підприємстві, вчені Ваховська М.Ю. [2], Тюленева Ю.В. [3], і

Перебийніс В.І. [4], пропонують групування матеріальних ресурсів, які поставляються, з використанням ABC- і XYZ- аналізів для ефективного управління господарської діяльністю різних суб'єктів економіки, що дозволить вибрати придатні для відповідних груп системи управління запасами.

Вчені вважають, що урахуваючи можливість отримання результатів унаслідок застосування двох методик, варто комбінувати ABC- аналіз та XYZ-аналіз. Методика ABC-XYZ- аналізів є універсальною і зручною для практичного використання в сучасному управлінні [4].

Базуючись на результатах аналізу наукових розробок, нерозкритими залишаються питання застосування даної методики в рамках саме управління логістичними процесами, а також урахування специфіки кисломолочної галузі під час проведення ABC-XYZ-класифікації.

Мета роботи полягає у визначенні особливостей застосування методики ABC-XYZ-аналізів в умовах конкретного підприємства кисломолочної галузі та розробка практичних рекомендацій щодо управління товарними запасами.

ОСНОВНА ЧАСТИНА.

Одним із найвідоміших універсальних методів аналізу асортиментного портфеля організації є ABC- аналіз, який дає змогу класифікувати товари за ступенем їхньої важливості. Цей метод аналізу набув великої популярності завдяки своїй універсальності й ефективності. За його допомогою групи продукції розподіляються за ступенем впливу на загальний результат, причому критерієм групування може бути розмір виручки, одержаний від конкретної групи продуктів, обсяги продажів або інші параметри.

Для проведення ABC/XYZ – аналізів використовуються статистичні дані підприємства, яке здійснює виробництво і продаж кисломолочних напоїв.

Відповідно до методики ABC- аналізу виконуємо ранжирування товарів за прийнятим критерієм (у даному випадку - за обсягом продажу за другий квартал 2018 року у вартісному вираженні) за убубанням [5]. Розраховуємо частку параметра від загальної суми параметрів з накопичувальним підсумком. Вона обчислюється шляхом додавання параметра до суми попередніх параметрів. Відсортовані дані наведено в табл.1.

Таблиця 1

АВС- класифікація товарних позицій

№	Найменування товару	Обсяг продажів за квартал у вартісному вираженні, грн.	Частка в реалізації, %	Частка з наростаючим підсумком, %	Ранг АВС
10	Напій кисломолочний Тан ТМ «Ekofood» негазований	42674	17,28	17,28	А
1	Напій кисломолочний слабогазований ТМ «Ekofood» Тан 1% п/бут	41440	16,78	34,06	
2	Напій кисломолочний слабогазований Тан з базиліком ТМ «Ekofood» 1% п/бут	34767	14,08	48,14	
4	Напій кисломолочний слабогазований Тан з кропом ТМ «Ekofood» 1% п/бут	31109	12,6	60,73	В
5	Напій кисломолочний слабогазований Айран ТМ «Ekofood» 0,8% стакан	19987	8,093	68,83	
11	Напій кисломолочний Тан ТМ «Ekofood» негазований на основі пряженого молока	18868	7,64	76,47	
9	Напій кисломолочний слабогазований на основі пряженого молока Тан ТМ «Ekofood» 1% п/бут	17628	7,138	83,60	С
6	Напій кисломолочний термостатний Мацун ТМ «Ekofood» 0,1% стакан	15839	6,413	90,02	
8	Бринза з козячого молока, кг	10293	4,168	94,18	
3	Фермерське молоко козине 3-6% ТМ «Ekofood», бут	7762	3,143	97,33	
7	Молоко коров'яче, л.	6602	2,673	100,00	
	Разом	246969,0	100	-	-

Результатом АВС- аналізу є присвоєння товарам класів відносної важливості, що відображено в табл. 2 та на рис. 1.

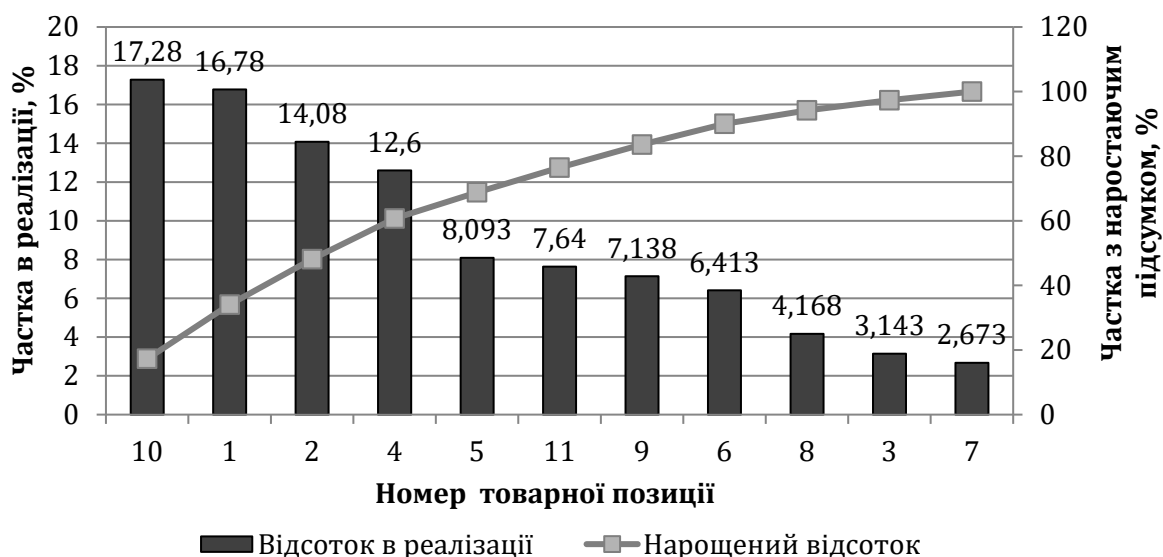

Рис. 1. Діаграма Парето

Таблиця 2

Результати ABC- аналізу

Класифікація	Номер товару	Частка в асортименті, %	Частка в реалізації, %
A	1,2,10	27,27	48,14
B	4,5,11	27,27	28,33
C	3,6,7,8,9	45,45	23,54

Очевидно, що необхідно жорстко контролювати та підтримувати наявність в асортименті товарних позицій класу «А», а саме: напій кисломолочний Тан ТМ «Ekofood» негазований, напій кисломолочний слабогазований ТМ «Ekofood» Тан 1% та напій кисломолочний слабогазований Тан з базиліком ТМ «Ekofood». Тому, що ці три товарні позиції приносять 48,14% прибутку. Стосовно товарних позицій класу «В», а саме: напій кисломолочний слабогазований Тан з кропом, напій кисломолочний слабогазований Айран ТМ «Ekofood» та напій кисломолочний Тан ТМ «Ekofood» негазований на основі пряженого молока, вони приносять менший відсоток прибутку, а саме 28,33%, ці товари потребують поточного контролю та подальшого аналізу. А щодо позицій класу «С», а саме: напій кисломолочний слабогазований на основі пряженого молока Тан ТМ «Ekofood», напій кисломолочний термостатний Мацун ТМ «Ekofood», бринза з козячого молока, фермерське молоко козине 3-6% ТМ «Ekofood» та молоко коров'яче їх контроль має бути періодичним, так як наявність в асортиментному портфелі приносить 23,54% прибутку. Необхідно детально

проаналізувати дану категорію товарів, тому що їх виробництво можливо взагалі треба вилучити. Таким чином, у ході ABC-аналізу формується ABC- рейтинг товарів. Основна перевага ABC- аналізу асортиментної політики полягає в простоті використання. Зазначений прийом дає змогу швидко зробити висновки, які сприятимуть зменшенню перевантаження маркетолога деталями і забезпечать кращий огляд проблемної сфери. Слабке місце ABC- аналізу в тому, що він не дає змоги оцінювати сезонні коливання попиту на продукцію. Сезонна продукція з групи «А» може мігрувати і до групи «В», і до групи «С», негативно позначаючись на товарних запасах, а непродумане передчасне скорочення групи «С» може призвести до серйозних наслідків у майбутніх періодах.

Паралельно з ABC- аналізом необхідно проводити XYZ- аналіз, який дає змогу аналізувати і прогнозувати стабільність тих чи інших бізнес-процесів або бізнес-об'єктів (наприклад, стабільність продажів окремих видів товарів, передбачуваність ринкової поведінки різних груп покупців, коливання рівня споживання тих чи інших ресурсів).

Основна ідея XYZ- аналізу полягає в групуванні об'єктів аналізу за ступенем однорідності аналізованих параметрів (за коефіцієнтом варіації). Алгоритм виконання XYZ- аналізу і проміжні результати наведені нижче.

XYZ- аналіз виконувався за наступними етапами:

1. Розрахунок коефіцієнта варіації, який здійснюється для кожного об'єкта аналізу за формулою (1):

$$v = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}}{\bar{x}} \cdot 100, \quad (1)$$

де, x_i – значення параметра за оцінюваним об'єктом за i -тий період;

$\bar{x}$ – середнє значення параметра за оцінюваним об'єктом аналізу;

n – кількість періодів.

2. Сортування об'єктів аналізу за величиною зростання коефіцієнта варіації.

3. Визначення груп X, Y і Z.

Рекомендований розподіл: група X - об'єкти, коефіцієнт варіації за якими не перевищує 10%; група Y - об'єкти, коефіцієнт варіації за якими становить 10-25%; група Z - об'єкти, коефіцієнт варіації за якими перевищує 25%. Аналіз проведення XYZ- аналізу товарів за критерієм

обсягу продажу у вартісному вираженні наведено у табл.3.

Таблиця 3

XYZ- класифікація товарних позицій

Номер товару	Обсяг продаж у тис. грн.			Разом за 2 квартал, грн.	Середнє значення, грн.	$\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}$	Коефіцієнт варіації, v, %	XYZ-група
	квітень	травень	червень					
10	13776	14220	14678	42674	14225	368,302	2,59	X
1	13024	14060	14356	41440	13813	571,075	4,13	X
3	2504	2504	2754	7762	2587	118,04	4,56	X
2	12400	11517	10850	34767	11589	634,849	5,48	X
8	3566	3161	3566	10293	3431	190,749	5,56	X
4	9455	11470	10184	31109	10370	833,068	8,03	X
5	5830	6558	7599	19987	6662	726,217	10,9	Y
9	4700	6332	6596	17628	5876	838,706	14,27	Y
7	1725	2353	2524	6602	2201	343,295	15,6	Y
11	4984	6230	7654	18868	6289	1090,83	17,34	Y
6	6738	4394	4707	15839	5280	1038,99	19,68	Y

Результати проведеного аналізу можуть бути систематизовані в таблицю 4.

Таблиця 4

Результати XYZ- аналізу

Група XYZ	Обсяги продажів, тис. грн.	Частка в реалізації, %	Кількість товарів	Частка в асортименті, %
Група X	168,045	68,04	6	54,55
Група Y	78,924	31,96	5	45,45
Група Z	-	-	-	-
Разом	246,968	100	11	100

Результатом XYZ- аналізу є групування об'єктів за двома категоріями:

— категорія X - групи товарів, які характеризуються стабільною величиною споживання і високою точністю їхнього прогнозування, а

саме: напій кисломолочний Тан негазований, напій кисломолочний слабогазований Тан 1%, напій кисломолочний слабогазований Тан з базиліком, напій кисломолочний слабогазований Тан з кропом 1%, бринза з козячого молока, фермерське молоко козине 3-6% ТМ «Ekofood»;

— категорія Y - групи товарів, які характеризуються сезонними коливаннями і середньою точністю їхнього прогнозування, а саме: напій кисломолочний слабогазований Айран 0,8%, напій кисломолочний термостатний Мацун 0,1%, молоко коров'яче, напій кисломолочний слабогазований на основі пряженого молока Тан 1% та напій кисломолочний негазований на основі пряженого молока Тан ТМ «Ekofood».

ABC- аналіз і XYZ- аналіз дуже добре доповнюють один одного. Якщо ABC- аналіз дає змогу оцінити внесок кожного товару в структуру збуту, то XYZ- аналіз - коливання збуту (його нестабільність).

Результатом поєднання ABC та XYZ- аналізів є можливість виявлення безумовних лідерів (групи AX) і аутсайдерів (CZ) в асортименті фірми. Всього при проведенні інтегрованого аналізу одержуємо дев'ять груп товарів: AX; AY; AZ; BX; BY; BZ; CX; CY; CZ, які наведені в табл. 5 та на рис.2.

Таблиця 5

Результат поєднання ABC та XYZ- аналізів

Номер товару	Разом за 2 квартал	Частка в обороті, %	Частка з наростаючим підсумком, %	ABC група	XYZ група	ABC/XYZ
10	42674	17,28	17,28	A	X	AX
1	41440	16,78	34,06	A	X	AX
2	34767	14,08	48,14	A	X	AX
4	31109	12,6	60,74	B	Y	BY
5	19987	8,093	68,833	B	Y	BY
11	18868	7,64	76,473	B	Y	BY
8	10293	4,168	80,641	C	X	CX
3	7762	3,143	83,784	C	X	CX
9	17628	7,138	90,922	C	Y	CY
6	15839	6,413	97,335	C	Y	CY
7	6602	2,673	100,008	C	Y	CY

<p>АХ</p> <p>Напій кисломолочний слабогазований ТМ «Ekofood» Тан 1%;</p> <p>Напій кисломолочний Тан ТМ «Ekofood» негазований;</p> <p>Напій кисломолочний слабогазований Тан з базиліком ТМ «Ekofood»</p>	<p>АУ</p>	<p>AZ</p>	<p>Зменшення контролю за потребою.</p>
<p>ВХ</p>	<p>ВУ</p> <p>Напій кисломолочний слабогазований Тан з кропом ТМ «Ekofood» 1%;</p> <p>Напій кисломолочний слабогазований Айран ТМ «Ekofood» 0,8%;</p> <p>Напій кисломолочний Тан ТМ «Ekofood» негазований на основі пряженого молока</p>	<p>BZ</p>	
<p>СХ</p> <p>Бринза з козячого молока; Фермерське молоко козине 3-6% ТМ «Ekofood»</p>	<p>СУ</p> <p>Напій кисломолочний слабогазований на основі пряженого молока Тан ТМ «Ekofood» 1%;</p> <p>Напій кисломолочний термостатний Мацун ТМ «Ekofood» 0,1% ;</p> <p>Молоко коров'яче</p>	<p>CZ</p>	

Зменшення точності прогнозування →

Рис. 2. Матриця інтегрованого ABC- і XYZ-аналізів асортименту

ВИСНОВКИ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Отже, згідно з ABC- і XYZ-аналізу безумовними лідерами в асортименті є напій кисломолочний Тан ТМ «Ekofood» негазований, напій кисломолочний слабогазований Тан з базиліком та напій кисломолочний слабогазований ТМ «Ekofood» Тан 1%. Саме ці товарні позиції приносять найбільший прибуток та мають стабільну динаміку продажів, отже вони потребують найбільшої уваги та контролю. Також товарами-лідерами є бринза з козячого молока та фермерське молоко козине 3-6% - ці товари забезпечують основний товарообіг. Позитивним є те, що в асортименті немає товарів-аутсайдерів, так як поле CZ порожнє. Але присутні товари з непевною позицією: напій кисломолочний слабогазований на основі пряженого молока Тан ТМ «Ekofood» 1%; напій кисломолочний термостатний Мацун ТМ «Ekofood» 0,1% та молоко коров'яче, які приносять найменше доходу, а обсяги продажів важко спрогнозувати. Керівництву необхідно звернути увагу до цих товарів і виявити причини на зміну попиту на цю продукцію.

Потребує подальшої розробки та системної аргументації відповідний методичний інструментарій, який дозволить з'ясувати перспективи зростання конкурентних позицій товарів в системі асортиментної політики підприємства.

Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні та вдосконаленні логістичного процесу (розрахунок основних показників для відкриття регіонального складу, оптимізація транспортних витрат та витрат на зберігання сировини та продукції); застосуванні методів теорії обмежень системи (ТОС) та методу вузьких місць для визначення оптимальної стратегії розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Окрепкий, Р. (2011) Методичні аспекти інтеграції ABC- і XYZ-аналізу в процесі формування асортиментного портфеля фірми. *Наука молода.*(15),362-366. Вилучено з <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/27412>
- [2] Ваховська, М.Ю. (2007) ABC-аналіз як сучасний логістичний інструмент: особливості та сфера застосування. *Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка"* (580), 23-27. Вилучено з <http://ena.lp.edu.ua>
- [3] Тюленєва ,Ю.В (2017) Застосування методу ABC-XYZ- аналізу під час управління логістичними процесами аграрного підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки.*(20), 598-603. Вилучено з <http://global-national.in.ua/archive/20-2017/122.pdf>
- [4] Перебийніс, В.І. & Дроботня, Я.А.(2012) Логістичне управління запасами на підприємствах. Полтава: ПУЕТ. Вилучено з <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/56789/>
- [5] Офіційний сайт ТМ Ekofood.(2018) Вилучено з <http://ekofood.ua/>

УДК 332.13:359.564 (477)

Опубліковано 12 січня 2021 року

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

ШЕПЕЛЬ Тетяна Володимирівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки управління та адміністрування
Херсонський політехнічний фаховий коледж
Одеського національного політехнічного університету
УКРАЇНА

Анотація: Розглянуто головні проблеми зовнішньоекономічної діяльності Херсонської області. Визначено експортний потенціал та проаналізовано динаміку зовнішньої торгівлі. Наведено основні переваги галузей народного господарства в експортно-імпортних відносинах регіону. Проаналізовано динаміку товарної та географічної структур експортного потенціалу Херсонщини. Обґрунтовано необхідність збільшення частки наукомісткої продукції у структурі експорту області. Визначено перспективи розвитку зовнішньоекономічних відносин Таврії із країнами світу, з урахуванням сучасних торговельно-економічних інтересів. Узагальнено головні, негативні чинники впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності Херсонської області.

ВСТУП.

Економічна рівновага та фінансова стабільність держави - є найякіснішим індикатором економічно-соціального розвитку, як регіону, так і країни в цілому. Зі здобуттям незалежності України, державні інституції регулюють економіку в цілому та зовнішньоекономічну діяльність зокрема. Значення регіонів набувають виняткової ваги при формуванні сучасних механізмів реалізації зовнішньоторговельної діяльності. Географічне розташування Херсонської області сприяло важливому збільшенню двостороннього торговельного обміну та надало новий спектр можливостей для виходу на міжнародний ринок, в першу чергу з такими країнами, як: Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина та ін. На підставі Угоди про асоціацію [1], країнами визначено зобов'язання та терміни, стосовно ввізних мит у двосторонній торгівлі. По закінченні перехідного періоду, ЄС скасує українським товаровиробникам мита для

95,8% товарних груп. Однак критична залежність України від кон'юнктури зовнішніх ринків є одним із головних стримуючих факторів, що впливає на темпи економічного розвитку держави. Тому кризові явища у міжнародному економічному просторі обмежують можливості для нарощування потужностей вітчизняного експорту [2].

Розвиток зовнішньоекономічних відносин - є важливим напрямом діяльності органів державної влади при нарощуванні обсягів зовнішньої торгівлі. Значення регіонів набувають виняткової ваги при формуванні сучасних механізмів реалізації зовнішньоторговельної діяльності. Створення необхідних умов для сталого зростання показників зовнішньої торгівлі - є важливим упровадженням органами влади обласного рівня.

ОСНОВНА ЧАСТИНА.

Зовнішньоекономічна діяльність є однією з важливих умов економічного зростання будь-якої країни. На сьогодні вона характеризується швидкими змінами на світовому економічному, політичному та соціальному просторі [3].

Херсонська область активізує свою зовнішньоекономічну діяльність, яка включає зовнішню торгівлю товарами і послугами, прямі інвестиції як в державу, так і економіку інших країн. Інтеграція світового ринку, зростаюче значення експортно-імпортних відносин зумовлюють і надалі, взаємозалежність зовнішньої торгівлі та внутрішньої економіки. Нажаль, головним стримуючим фактором, що впливає на темпи економічного розвитку держави, залишається залежність України від кон'юнктури зовнішніх ринків.

Зовнішньоторговельна діяльність Херсонщини має яскраво виражену експортоорієнтовану специфіку. Формування зовнішньоекономічної діяльності та міжнародного іміджу області є важливим стратегічним курсом держави на європейську інтеграцію, а також успішність формування конкурентоспроможної продукції на міжнародних ринках збуту та інвестицій. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку регіону, формування позитивного міжнародного іміджу області набуває все більш актуального значення.

Невід'ємним елементом системи стратегічного планування на регіональному рівні є чітке розуміння про міжнародний торговельний простір. Херсонська область, за структурою економіки, є аграрно-

індустріальним економічним районом України. Землі сільськогосподарського призначення займають близько 2 млн. га, що в загальній структурі земельних угідь країни становлять найбільшу частку серед інших регіонів.

Географічне розташування Таврії є однією з найбільших об'єктивних її переваг. Вона знаходиться на Півдні України по обох берегах нижньої течії Дніпра і має вихід до Чорного й Азовського морів. Її площа становить 28,5 тис. кв. км. або 4,7% від загальної території України. Чисельність наявного населення станом на грудень 2019 р. становила – 1021774 осіб або 2,54% населення країни. Людські та природні ресурси безпосередньо пов'язані з розвитком регіону та формуванням підприємницького середовища [4]. (табл.1).

Таблиця 1

Кількість суб'єктів господарювання Херсонської області за 2017- 2019 р.р.

Кількість суб'єктів господарювання				
Рік	великого підприємництва	середнього підприємництва	малого підприємництва	мікропідприємництва
2017	2	281	7824	6918
2019	3	306	8202	7271

Джерело: розроблено автором на основі [5].

За підсумками 2019 року, у Херсонській області налічувалося 15782 підприємства, із яких: 306 відносилися до категорії середніх і 15473 - до малих. За аналізований період кількість МСП збільшилось на 9,52%. Водночас, в розвитку великих - похибка змінилась незначно. Даний рейтинг вказує на збільшення ролі та потенціалу малого та середнього бізнесу в економіці регіону (табл.2).

Таблиця 2

Обсяги зовнішньої торгівлі товарами за 2017-2019 р.р.

	Експорт		Імпорт	
	2017 рік тис. дол. США	2019 рік тис. дол. США	2017 рік тис. дол. США	2019 рік тис. дол. США
Україна	43264736,0	50054605,8	49607173,9	60800173,1
Херсонська область	289153,3	268128,7	201428,0	407103,8

Джерело: розроблено автором на основі [5;6].

За підсумками 2017-2019 років, зовнішня торгівля Херсонської області демонструє негативну динаміку (-2391975,4 тис. дол. США), що не характерно для більшості областей та України в цілому (+205675,8 тис. дол. США). В 2019 р. обсяги імпорту зросли по країні на 11192999,2 тис. дол. США та 205675,8 тис. дол. США - Херсонській області.

Основними експортерами регіону є міста: Херсон, Каховка, Нова Каховка, а також Скадовський та Олешківський райони. Переважна більшість наданих послуг та експортованої продукції виготовляється на підприємствах: ПАТ «Чумак», ТОВ «Смарт Мерітайм-Груп», ТОВ «Алеф», ЛТД», ТОВ «Механічний завод», ТОВ «Адоніс Мега Торг», ФГ «Інтегровані Агросистеми», ПП «Барбет» та ін. [7].

Динаміку експорту Херсонської області можна визначити в декілька етапів зростання та спаду. До 2013 р. обсяги експортованої продукції та послуг зростали, хоч і були незначні спади в аналізований період. В 2014 р. відбувся переломний період в політичному та економічному житті України. Об'єми експортованої продукції області значно знизилися майже в шестеро і обсяги імпорту почали переважати. Негативні тенденції в зовнішньоекономічній діяльності області спостерігалися один рік, але темпи процесів імпортозаміщення суттєво почали зростати і відбулося скорочення поставок продукції на 21024,6 тис. дол. США.

З 2017р. спостерігається стабілізація експорту товарів та послуг з регіону, що стверджує про поступове відновлення обсягів експорту продукції херсонських підприємств [6]. (рис.1)

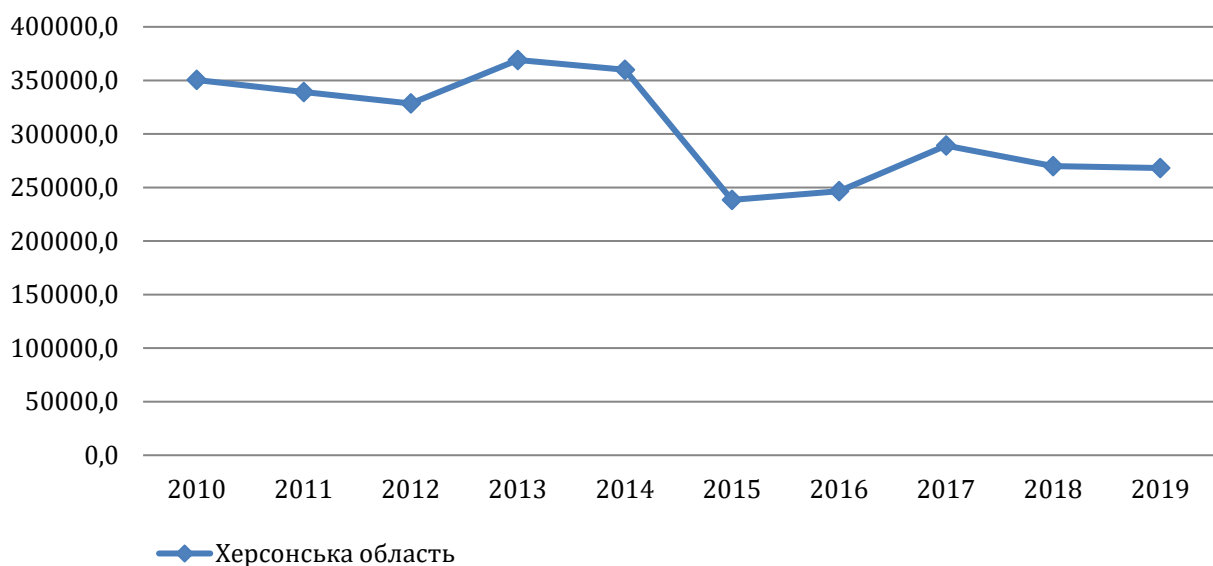

Рис. 1. Динаміка експорту Херсонської області

Переважну частку товарів експортовано до: Китаю - 7,12%; Польщі - 6,58%; Росії - 6,47%; Марокко - 5,84%; Туреччини - 5,23% від загального обсягу продукції. Разом з тим, обсяг експорту до країн-членів ЄС становив - 20122654 тис. дол. США, або 40,24% від загального обсягу. Варто зазначити, що порівняно з відповідним періодом минулого року збільшився обсяг експорту суден - на 45,8%, механічного обладнання - 26,5%, насіння і плодів олійних рослин - 25,2%.

В 2019 р. обсяг експорту товарів здійсненого підприємствами області становив 268,1 млн дол. США та зменшився на 0,7% (на 1,8 млн дол. США), імпорт - 406,2 млн дол. США та збільшився на 23,6% (на 77,7%). Від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу становить 138,0 млн дол. США, (у 2018 році - 58,5 млн дол. США) [6;7].

Негативна тенденція прискореного зростання імпорту та його випередження над динамікою власного виробництва обумовлена низькою конкурентоспроможністю українських товарів на світових ринках, яка спричинена, передусім, накопиченням суттєвих структурних диспропорцій в економіці країни на тлі низького рівня розвитку виробництва та його тривалої технологічної відсталості.

Тенденції соціально-економічного розвитку та наслідки науково-технічного прогресу породжують нові суспільні потреби, свідченням чого є зростання попиту на високотехнологічні й інноваційні товари. Однак відстала галузева й технологічна структура вітчизняної промисловості не в змозі задовольнити потреби внутрішнього ринку, що зумовлює високий рівень імпортової залежності [8]. На протязі останніх років провідними імпортерами та торговельними партнерами області стали: Китай - 15,13%; Росія - 11,48%; Німеччина - 9,84% та ін. Значна частка припадає на поставки наступних товарів:

- механічного та електричного обладнання - 63,2%;
- полімерних матеріалів, пластмас та виробів з них - 6,1%;
- хімічної продукції - 5,7% [6;9]. (табл.3)

Африка, Америка, Австралія та Океанія на сучасному етапі розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України не є стратегічними у забезпеченні товарним імпортом. Їх сумарна частка у вартісному обсязі імпорту товарів в Херсонську область в 2019 р. становила - 15,1 %.

Таблиця 3

**Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами
Херсонської області 2019 року**

Країни	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис. дол. США	питома вага, %	тис. дол. США	питома вага, %	
Австрія	598319,5	1,19	657000,3	1,08	-58680,8
Алжир	584263,8	1,16	13426,0	0,02	570837,8
Бангладеш	442728,3	0,88	96374,0	0,15	346354,3
Білорусь	1549840,8	3,09	3751922,9	6,17	-2202082,1
Бурунді	53,6	0,0001	608,8	0,001	-555,2
Вірменія	131148,0	0,26	20098,4	0,03	111049,6
Гондурас	51,5	0,0001	6492,4	0,01	-6440,9
Гренландія	5,1	0,0001	9510,7	0,01	-9505,6
Греція	274211,5	0,54	311635,1	0,51	-37423,6
Єгипет	2254076,7	4,50	113149,5	0,18	2140927,2
Індія	2024052,4	4,04	741400,5	1,21	1282651,9
Іран	214727,4	0,42	48956,2	0,08	165771,2
Іспанія	1500801,3	2,99	844213,8	1,38	656587,5
Італія	2418875,4	4,83	2074753,7	3,41	344121,7
Китай	3593093,9	7,12	9204805,0	15,13	-5611711,1
Литва	410796,4	0,82	1144499,2	0,18	-733702,8
Ліван	372125,0	0,74	3144,8	0,005	368980,3
Ліхтенштейн	52,2	0,0001	632,2	0,001	-580,0
Малайзія	181606,2	0,36	230331,3	0,37	-48725,1
Марокко	2924070,2	5,84	100549,7	0,16	193520,4
Мексика	128973,3	0,25	179675,7	0,29	-50702,4
Нідерланди	1848424,7	3,69	765085,6	1,25	1083339,1
Німеччина	2383003,1	4,76	5986873,6	9,84	-3603870,5
ОАЕ	525937,3	1,05	80544,8	0,13	445392,5
Польща	3295846,6	6,58	4109083,2	6,75	-813236,7
Росія	3242815,8	6,47	6985013,5	11,48	-3742197,7
Румунія	1005591,3	2,01	645529,3	1,06	360062,0
Словаччина	709620,1	1,41	651805,4	1,07	57814,7
США	978635,3	1,95	3284435,8	5,40	-2305800,5
Туреччина	2619024,9	5,23	2355446,7	3,87	263578,2
Угорщина	1562809,4	3,12	1251100,5	2,05	311708,9
Франція	596505,8	1,19	1652665,3	2,71	-1056159,5
Чехія	920901,6	1,83	1165526,6	1,91	-244625,0
Швейцарія	127646,4	0,25	1592098,2	2,62	-1464451,8
Японія	249944,0	0,49	962896,3	1,58	-712952,3
Інші	4734027,0	9,45	9765380,4	16,06	-5031353,4
Усього	50054605,8	100	60800173,1	100	-10745567,3

Джерело: розроблено автором на основі [5;6].

Розвиток зовнішньоекономічних операцій, в Херсонській області, останнім часом характеризується негативними тенденціями, від'ємним сальдо товарообігу та незадовільною структурою експортно-імпортних відносин. Станом на 2019 р. імпорт перевищує експорт на 10745567,3 тис. дол. США. Від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу в порівнянні зі звітним роком зросло та становить 138,0 млн дол. США, (у 2018 році – 58,5 млн дол. США). Нажаль, область все більше набуває ознак сировинного прирідку великих держав, зі слабо розвинуеною в науковому та технічному плані економікою. (рис.2)

Рис. 2. Сальдо зовнішньоторговельних операцій за 2009–2019 р.р., тис. дол. США

В Стратегії розвитку Херсонщини [10] плануються зміни, стосовно географічної структури зовнішньої торгівлі. Більшу частину товарних потоків переорієнтувати з російського ринку на європейський, азіатський, американський та африканський.

З метою стимулювання експортної діяльності області протягом 2019 р. відділом зовнішньоекономічної діяльності, міжнародного

співробітництва та протоколу Департаменту економічного та регіонального розвитку обласної державної адміністрації забезпечено оформлення та видачу 22 разових ліцензій на зовнішньоекономічні операції, загальною контрактною вартістю 912,68 тис. дол. США.[11]

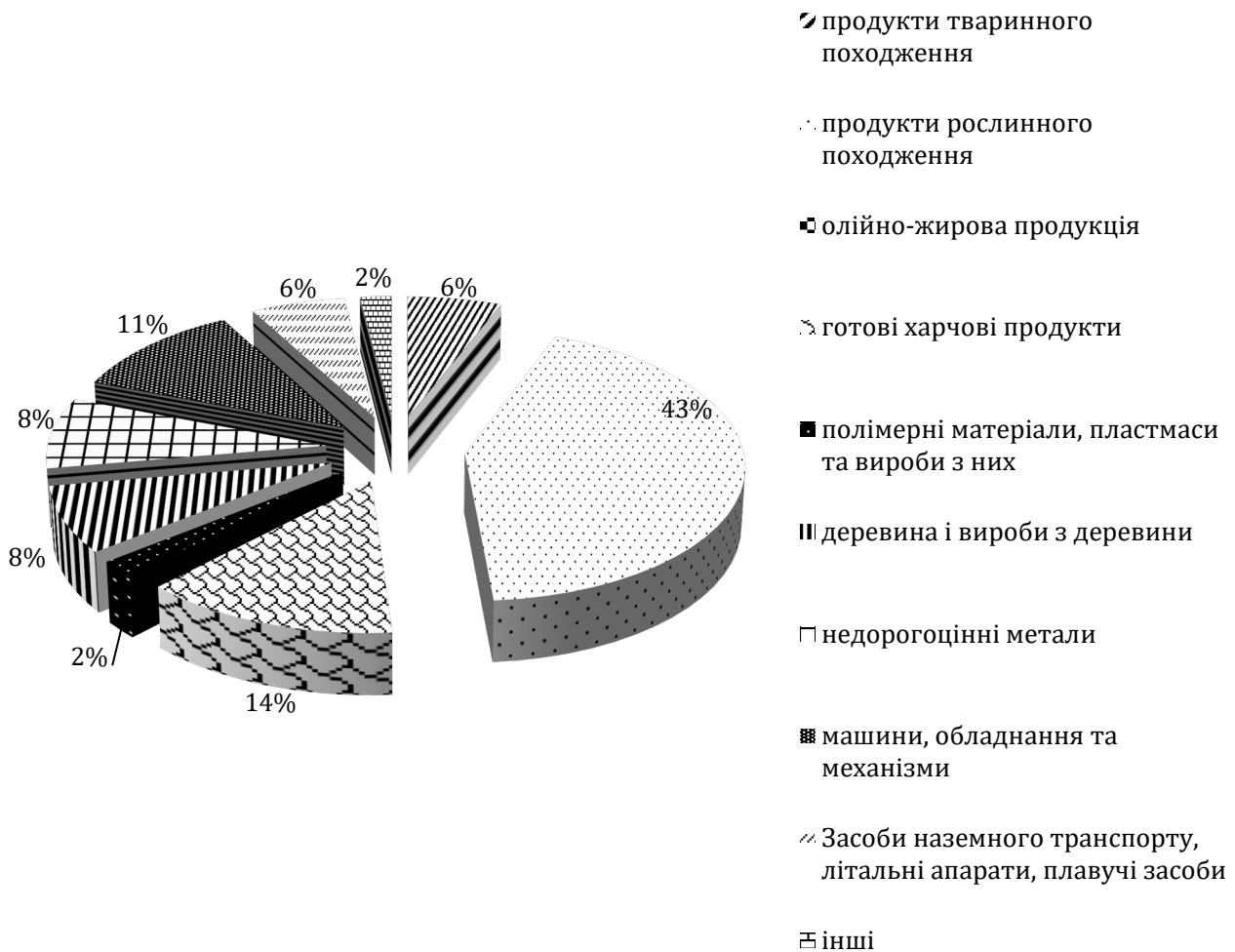
Протягом 2019 р. керівництвом області, представниками бізнес-кіл та державних установ зарубіжних держав, зокрема: Туреччини, Литовської Республіки, Швеції, Бельгії, Німеччини, Польщі, Греції, Вірменії, Ірану проведено ділові зустрічі та підписано ряд договірних умов про співпрацю.

Важливою складовою частиною стабілізації господарської діяльності підприємств є зовнішньоекономічна діяльність, ефективність якої сприяє відтворенню експортного потенціалу, підвищенню конкурентоспроможності херсонських товарів на світових ринках, формуванню раціональної структури експорту й імпорту, залученню іноземних інвестицій на взаємовигідних умовах, забезпеченню економічної безпеки області [9;10]. Основу товарної структури експорту області традиційно складають: продукти рослинного походження – 43%, готові харчові продукти – 14%, деревина і вироби з неї – 11%, недорогоцінні метали та вироби з них - 8%, машини та обладнання – 8%.[6;7]. (рис. 3).

Водночас, в трійку лідерів експортних товарів області не потрапили: засоби наземного транспорту, полімерні матеріали, продукція тваринного походження та олійно – жирова. У цілому експорт товарів є достатньо диверсифікованим, але необхідно створити умови для збільшення виробництва товарів із більшою доданою вартістю та сприяти експортній діяльності малих та середніх підприємств області.

Структура зовнішньої торгівлі Херсонщини включає як експорт товарів, так і експорт послуг. Безпосередньо в області переважають: транспортні, інформаційні, роялті та ті, що пов'язані з використанням інтелектуальної власності та ін.

У сучасних умовах активна участь країни у світовій торгівлі пов'язана зі значними перевагами: вона дає змогу ефективніше використовувати наявні в країні ресурси, долучатися до світових стандартів науки і техніки, у стисліші строки здійснити структурну перебудову своєї економіки, а також повніше і різноманітніше задовольняти потреби населення.

Рис. 3. Основні групи товарів, що експортувалися Херсонською областю в 2019 року

Аналіз показників експорту послуг Херсонщини за 2019 рік вказує на значну перевагу в експорті транспортних послуг - 61% та послуг із ремонту та технічного обслуговування - 26%. Дані групи становлять 87% усього обсягу експорту послуг із регіону (рис.4). Найменше користають попитом інформаційні, ділові, туристичні послуги та ін. У свою чергу, зростання імпорту інвестиційних товарів закладає основу для економічного розвитку області в майбутньому.

З урахуванням об'єктивних особливостей області існує потенціал до зростання та збільшення питомої ваги експорту послуг, пов'язаних із подорожами, а також послуг у сфері ІТ-технологій. Місцевій владі варто сконцентрувати зусилля на сприянні діяльності підприємств саме в зазначених сферах, які мають значний потенціал до зростання [7].

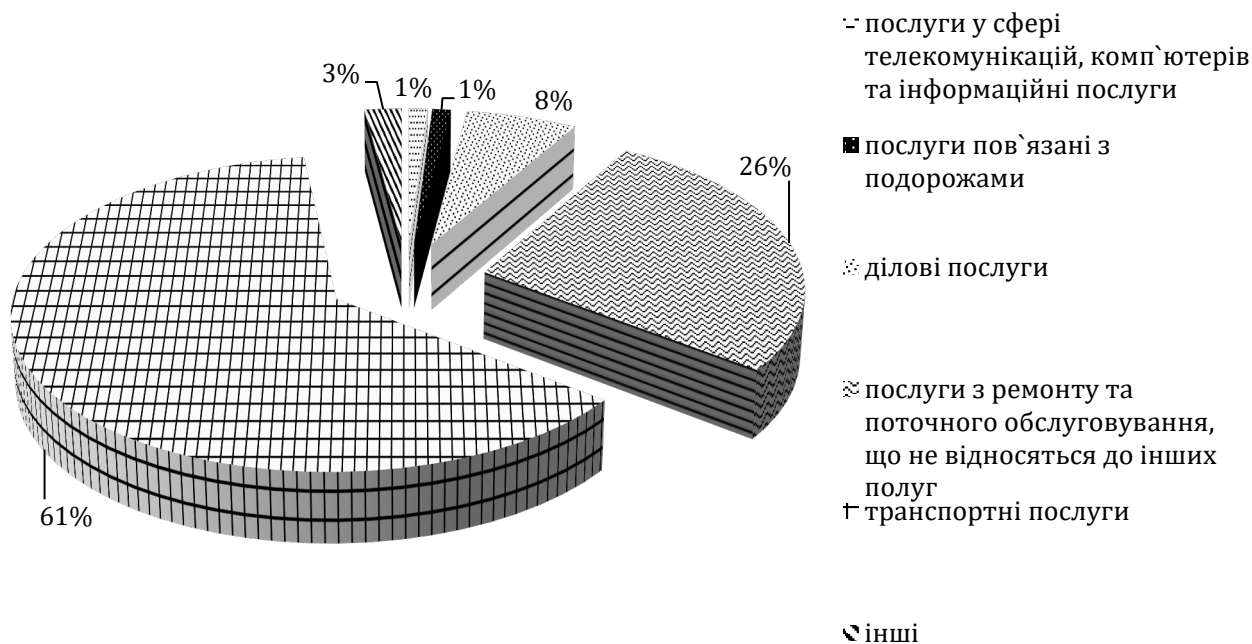

Рис. 4. Основні групи послуг, що експортувалися Херсонською областю в 2019 року

Важливою складовою частиною стабілізації господарської діяльності підприємств області є зовнішньоекономічна діяльність, ефективність якої сприяє відтворенню експортного потенціалу, підвищенню конкурентоспроможності херсонських товарів на світових ринках, формуванню раціональної структури експорту й імпорту, залученню іноземних інвестицій на взаємовигідних умовах, забезпеченню економічної безпеки України [7;9]. Головне місце займають питання визначення оптимальних рішень, спрямованих на вдосконалення зовнішньоекономічної політики Херсонщини, захист її економічних інтересів та прискорення економічного розвитку.

Таким чином, відповідні перешкоди в зовнішньоекономічній діяльності Херсонської області, можуть бути усунуті як державою, так і представниками бізнесу. До зони відповідальності підприємців відносяться - пошук партнерів, недостатність виробничих потужностей, невміння залучати фінансові кошти та інші причини. Конкуренція, недостатність попиту та інші причини відносяться до об'єктивних чинників, що формують середовище, у якому працюють підприємці малого та середнього бізнесу Херсонської області [7]. (рис.5)

Рис. 5. Причини через які МСП не планують виходити на зовнішні ринки

ВИСНОВКИ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Зовнішньоекономічна діяльність Херсонщини здійснюється у складних умовах. Зовнішня політика області характеризується, як здобутками української дипломатії, так і прорахунками.

Визначено головні завдання, які повинні бути вирішені в побудові сучасної моделі розвитку Херсонської області, а саме:

- налагодження міжнародного економічного і культурного співробітництва;
- залучення іноземних інвестицій в економіку південного регіону;
- створення умов збалансованого і стійкого соціально-економічного розвитку;
- підвищення рівня життя населення;
- розвиток підприємництва як провідного чинника соціально-економічного зростання;
- розвиток зовнішньоекономічної діяльності та активний вихід на міжнародні ринки;
- створення інформаційно-консультаційних центрів із підтримки експорту, у т. ч. сільгосппродукції;
- залучення підприємців області до налагодження партнерських відносин та виходу на світові ринки;
- активізації діалогу державних органів влади регіону та підприємців з питань реалізації зовнішньоекономічної політики держави на місцевому рівні [12].

Реалізація інноваційної моделі розвитку Херсонщини передбачає необхідність ефективного використання різних форм інтеграції у глобальний ринок підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Угода про асоціацію. № 1678-VII. (2014). Вилучено з URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
- [2] Чухраєва, Н. М. (2017). Сутність та структура експортного потенціалу промислових підприємств. Держава та регіони, (4-5), 73-77.
- [3] Про зовнішньоекономічну діяльність (Закон України). № 2139 – XII (1992). Вилучено з URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
- [4] Зовнішньоекономічна діяльність області (2019) Вилучено з URL: <https://khoda.gov.ua/ekonomichnij-rozvitok-xersonsko%25d1%2597-oblasti/zovnishnoekonomichna-diyalnist-oblasti/>
- [5] Державна служба статистики України. Вилучено з URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

- [6] Товарна структура зовнішньої торгівлі Херсонської області. (2019). Вилучено з URL: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/ekonomichna-statistika/2171-2-2-zovnishnoekonomichna-diyalnist-ta-platizhnij-balans/zovnishnya-torgovlya/1009-tovarna-struktura-zovnishnoi-torgivli-regionu.html>
- [7] Аналітична довідка по Херсонській області. (2019) Вилучено з URL: <http://khersonska.land.gov.ua/>
- [8] Лиськова, Л. М. (2014). Підвищення експортного потенціалу України як передумова досягнення цілей регіональної торговельно-економічної співпраці. Європейські перспективи, (9), 12-18.
- [9] Агенція регіонального розвитку Херсонської області. (2019). Вилучено з URL: <https://khoda.gov.ua/ekonomichnij-rozvitok-xersonsko%25d1%2597-oblasti/agenc%D1%96ja-reg%D1%96onalnogo-rozvitku-hersonsko%D1%97-oblast%D1%96/>
- [10] Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. (Постанова КМУ). № 695 (2020). Вилучено з URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
- [11] Експортна стратегія України: Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі на період 2017-2021 років. Вилучено з URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-ekspornoji-strategiji-ukrayinidorozhnoyi-karti-strategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki>
- [12] Якубовський, М. М. (2012). Внутрішній ринок як дзеркало проблем української промисловості. Економіка України, (8), 4–15.

УДК 336.143:332

Опубліковано 27 лютого 2021 року

ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

ЖУК Інна Іванівна

кан. екон. наук., доцент кафедри фінансів, банківської та страхової справи «ННІМЕФ»
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом»
УКРАЇНА

Анотація: Дослідження присвячено теоретико-методологічному аспекту щодо забезпечення фінансової спроможності та потенціалу держави, регіонів, об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації влади. Зазначено, що упровадження децентралізації як інструменту державної регіональної політики має на меті змінити систему управління громадами та систему адміністративно-територіального устрою країни, а також досягти покращення становища громадян незалежно від місця їх проживання. Проголошена спрямованість такого інструменту на вирішення питань регіонального та місцевого розвитку означає, що в суспільстві існують очікування відповідних ефектів уже в короткостроковій перспективі: децентралізація на користь громад змінює розподіл повноважень, запроваджує механізми акумулювання бюджетних ресурсів; громади мають більше можливостей реалізовувати власні стратегії розвитку, спираючись на організаційний та матеріально-фінансовий потенціал.

ВСТУП.

Децентралізаційні процеси та реформування щодо владних та фінансових повноважень держави на користь місцевих органів самоврядування є одними із найвагоміших та визначальних з часів незалежності України.

Головним стратегічним завданням модернізації системи державного управління та територіальної організації влади, яка сьогодні здійснюється, є формування ефективного місцевого самоврядування, створення комфортних умов для проживання громадян, надання їм високоякісних та доступних публічних послуг [1]. Досягнення зазначених цілей неможливе без належного рівня економічного розвитку відповідних територій, їх фінансового забезпечення і достатніх джерел для наповнення місцевих бюджетів.

Фінансовий аспект є одним із найсуттєвіших, від якого, у великій мірі, залежить успішність функціонування регіонів та територіальних громад зокрема. Наявність економічно активних суб'єктів підприємницької діяльності, достатня кількість кваліфікованих трудових ресурсів, розвинена промислова та соціальна інфраструктура – все це та багато іншого є основою для успішного розвитку кожної громади.

Саме показники виконання місцевих бюджетів відображають загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до сталого розвитку. Наявність достатніх ресурсів у місцевих бюджетах є запорукою того, що територіальна громада має можливість надавати більш якісні та більш різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва, залучення інвестиційного капіталу, розробляти програми місцевого розвитку та фінансувати інші заходи для всебічного покращення умов проживання жителів громади.

Як регіон, так і громада, які раніше були лише об'єктами державної регіональної політики та реципієнтами централізовано перерозподілених ресурсів розвитку, наразі набувають власної суб'єктності. І ця суб'єктність може бути важелем та генератором синергетичного ефекту для просторового, регіонального та загальнонаціонального розвитку [1].

Отже, фінансова децентралізація як чинник регіонального розвитку займає вагоме місце. Упровадження децентралізації як інструменту державної регіональної політики має на меті змінити систему управління громадами та систему адміністративно-територіального устрою країни, а також досягти покращення становища громадян незалежно від місця їх проживання. Проголошена спрямованість такого інструменту на вирішення питань регіонального та місцевого розвитку означає, що в суспільстві існують очікування відповідних ефектів уже в короткостроковій перспективі: децентралізація на користь громад змінює розподіл повноважень, запроваджує механізми акумулювання бюджетних ресурсів; громади мають більше можливостей реалізовувати власні стратегії розвитку, спираючись на організаційний та матеріально-фінансовий потенціал.

ОСНОВНА ЧАСТИНА.

У загальному плані основними складовими частинами реформування місцевого самоврядування вважаються передавання повноважень від центру до найнижчого місцевого рівня і, відповідно до цих переданих повноважень, передавання фінансових ресурсів та забезпечення відповідного контролю з боку держави за діяльністю органів місцевого самоврядування. Нині згідно зі змінами, внесеними до Податкового [4] та Бюджетного кодексів України [5], основними податками, які наповнюють місцеві бюджети міст, районів та ОТГ, визначено такі: близько 61 % ПДФО (податку на доходи фізичних осіб); 5 % акцизного податку з реалізації підакцизних товарів; 100 % єдиного податку; 100 % податку на майно (нерухомість, землю, транспорт); 100 % плати за землю; 100 % податку на прибуток підприємств комунальної власності; 100 % плати за надання адміністративних послуг; 25 % екологічного податку.

За підсумками 2020 року надходження до загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) склали 290,1 млрд грн, що становить 99,0% від затвердженого річного плану з урахуванням змін (293,2 млрд грн). У порівнянні з планом без урахування змін (який було визначено при затвердженні місцевих бюджетів – 291,1 млрд грн), рівень виконання становить 99,6%.

У порівнянні з 2019 роком, номінальне зростання надходжень становило 14,9 млрд грн або +5,4% [9]. Слід зазначити, що за підсумками 2019 року приріст доходів відносно 2018 року становив 17,5% (+41,1 млрд грн).

На надходження до місцевих бюджетів у 2020 році суттєво вплинули карантинні заходи, запроваджені у зв'язку з пандемією коронавірусу (табл. 1). У квітні-травні спостерігалось суттєве зменшення надходжень, після чого у червні-липні позитивна динаміка поступово відновилася і протягом жовтня-грудня середній показник приросту доходів склав 10,7%.

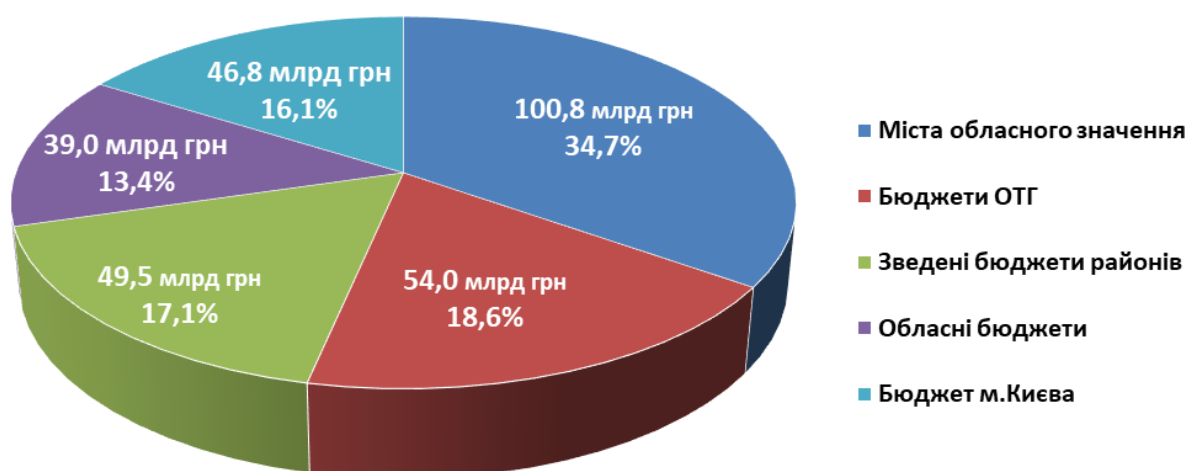
У 2020 році на прямих міжбюджетних відносинах з державним бюджетом перебували 872 об'єднані територіальні громади (з урахуванням 41 міста обласного значення, в яких відбулося приєднання). За 2020 рік доходи загального фонду бюджетів ОТГ (без урахування трансфертів з державного бюджету) склали 54,0 млрд грн, що становить 18,6% від загального обсягу доходів усіх місцевих бюджетів України (рис. 1).

Таблиця 1

**Дані про обсяги надходжень до місцевих бюджетів
у 2019-2020 роках**

Періоди	2019 рік	2020 рік	відхилення	
			сума, млн грн	у відсотках
січень	18 665,3	21 084,5	2 419,2	113,0%
лютий	21 898,0	25 079,1	3 181,1	114,5%
березень	19 909,0	21 494,2	1 585,2	108,0%
квітень	23 654,3	19 308,3	- 4 346,1	81,6%
травень	23 894,7	22 775,5	- 1 119,1	95,3%
червень	20 856,4	21 854,5	998,1	104,8%
липень	23 812,4	24 246,0	433,6	101,8%
серпень	25 328,0	27 679,4	2 351,4	109,3%
вересень	21 667,3	23 084,1	1 416,8	106,5%
жовтень	24 765,5	27 157,4	2 391,9	109,7%
листопад	26 075,8	28 454,0	2 378,2	109,1%
грудень	24 643,5	27 897,8	3 254,3	113,2%

Складено на основі [10, 11]

**Рис. 1. Структура доходів загального фонду (без трансфертів)
за рівнями місцевих бюджетів**

Складено на основі [11]

У загальній структурі доходів загального фонду ОТГ питома вага податку на доходи фізичних осіб становить 60,5% (рис. 2), у 2019 році аналогічний показник становив 58,1%. Надходження ПДФО склали 32,7 млрд грн. Плати за землю надійшло 6,8 млрд грн (12,6% від загальної суми), єдиного податку – 7,8 млрд грн (14,4%), акцизного податку – 3,6 млрд грн (6,6%), у тому числі акцизного податку з палива надійшло 2,3 млрд грн (4,2%), податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки – 1,2 млрд грн (2,1%).

Як і раніше, найбільшу питому вагу у доходах місцевих бюджетів займають надходження від сплати податку на доходи фізичних осіб – 177,8 млрд грн або 61,3% від суми доходів загального фонду місцевих бюджетів. У порівнянні з 2019 роком надходження податку зросли на 12,3 млрд грн, або на 7,4%. Іншим вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів є плата за землю, що відноситься до податку на майно і є складовою місцевих податків. У 2020 році місцевими бюджетами було отримано плати за землю (земельного податку та орендної плати) 31,5 млрд грн, що на 4,2% (на 1,4 млрд грн) менше від надходжень, отриманих за підсумками 2019 рік (у 2019 році відносно 2018 надходження зросли на 20,2%). У структурі доходів загального фонду місцевих бюджетів плата за землю займає 10,8% (рис. 2).

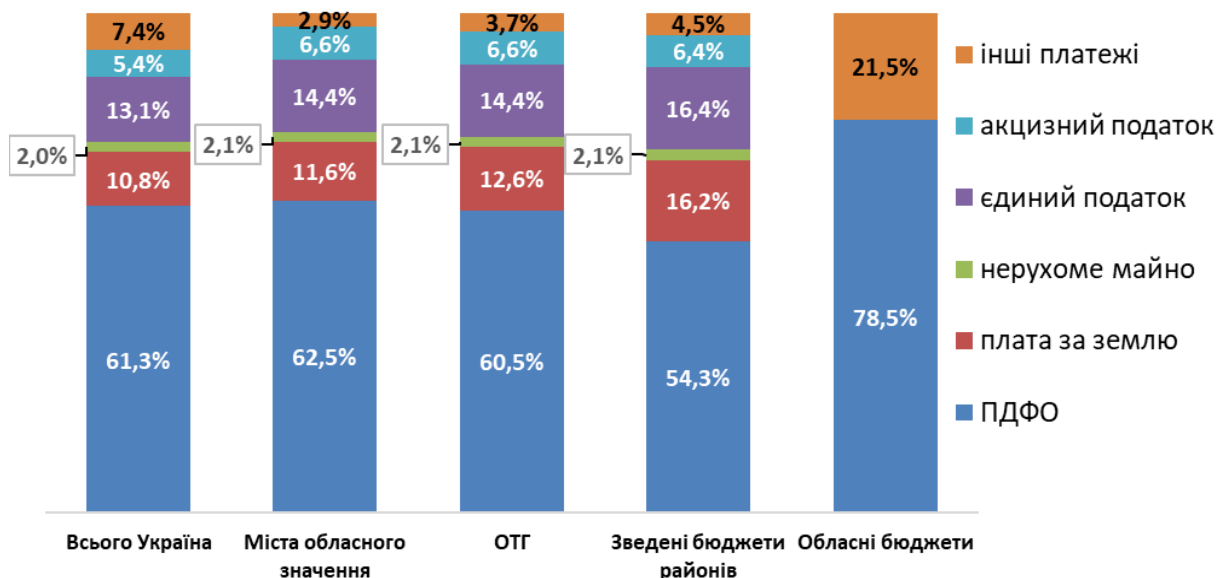
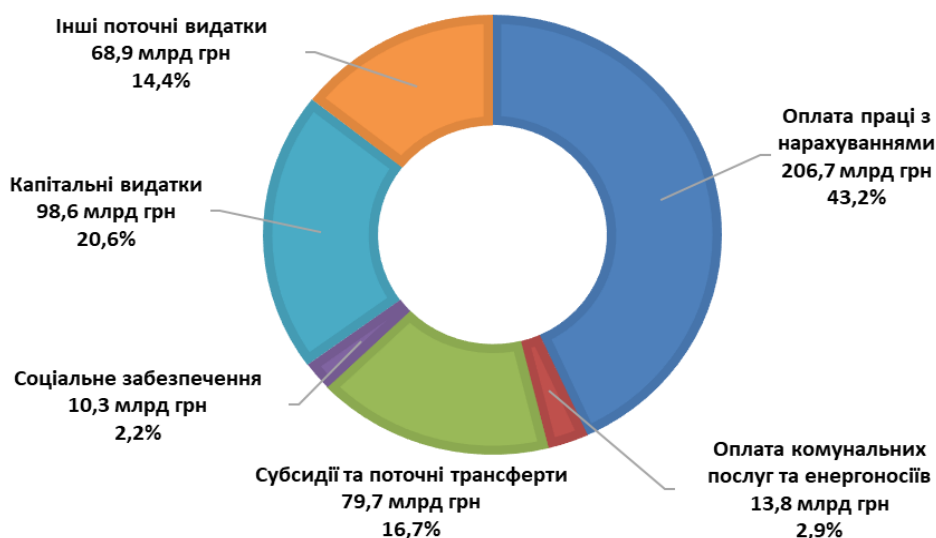

Рис. 2. Структура доходів місцевих бюджетів України за 2020 рік

Складено на основі [11]

Значна частка у структурі місцевих бюджетів належить надходженням єдиного податку. Його сума склала 38,0 млрд грн, що на 7,8% (на 2,8 млрд грн) перевищує надходження минулого року і становить 13,1% від усієї суми доходів загального фонду місцевих бюджетів. Слід зазначити, що фізичними особами-підприємцями перераховано до місцевих бюджетів 27,6 млрд грн єдиного податку (або 72,6% від його загального обсягу), юридичними особами перераховано 5,1 млрд грн (або 13,4%). Сума єдиного податку, сплаченого сільгосптоваровиробниками, склала 5,3 млрд грн (14,0% від його загального обсягу). Надходження акцизного податку до місцевих бюджетів за підсумками 2020 року склали 15,6 млрд грн акцизного податку (+1,8 млрд грн, або +13,4%), у тому числі: - 8,4 млрд грн – у вигляді відрахувань з державного бюджету частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального (+1,0 млрд грн, або +13,4%); - 7,2 млрд грн – з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі алкогольних напоїв та тютюнових виробів (+0,8 млрд грн, або +13,4%) [11]. Зазначимо, що у 2017 р. частка власних доходів місцевих бюджетів (загальний фонд) у ВВП становила 6,7 %. У 2018р. 7,1% [6], а в 2019 р. відбулося її збільшення до 7,3% та у 2020р. д.о 7,5%. При цьому значна частина ОТГ, були дотаційними, вони отримували додаткові кошти (дотації) для приведення власних бюджетів до фінансово спроможних. Зважаючи на прийняті у 2020 році законодавчі акти, у 2021 році уже відсутня така категорія місцевих бюджетів, як об'єднані територіальні громади. Відповідно до Бюджетного Кодексу [6], бюджети базового рівня репрезентують бюджети місцевого самоврядування, які включають у себе бюджети сільських, селищних, міських територіальних громад. У свою чергу загальний обсяг видатків місцевих бюджетів у 2020 році склав 478,1 млрд грн, що на 88,2 млрд грн (-15,5%) менше від обсягу видатків, проведених у 2019 році. Із зазначеної суми видатки загального фонду у 2020 році склали 357,7 млрд грн, що на 84,9 млрд грн (-19,2%) менше 2019 року. У структурі місцевих бюджетів найбільша частка припадає на оплату праці – 206,7 млрд грн, або 43,2%. Капітальних видатків проведено на суму 98,6 млрд грн, що становить 20,6% від усіх видатків (рис. 3).

**Рис. 3. Структура видатків місцевих бюджетів
(загальний та спеціальний фонди)**

Складено на основі [10, 11]

У порівнянні з 2019 роком видатки на оплату праці зросли на 15,3%, водночас на енергоносії витрачено майже на 20% менше, незначне зниження зафіксовано по капітальних видатках – 98,8% від обсягів 2019 року (табл. 2).

Таблиця 2

**Видатки місцевих бюджетів за 2019-2020 роки за
економічною класифікацією**

Видатки за економічною класифікацією	Загальний фонд, млрд грн		Спеціальний фонд, млрд грн		Разом, млрд грн		Відхилення
	2019 рік	2020 рік	2019 рік	2020 рік	2019 рік	2020 рік	
Оплата праці з нарахуваннями	177,9	205,5	1,4	1,2	179,3	206,7	115,3%
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	16,9	13,6	0,3	0,2	17,2	13,8	80,2%
Субсидії та поточні трансферти	71,6	74,1	4,0	5,6	75,6	79,7	105,4%

Продовження табл. 2

Видатки за економічною класифікацією	Загальний фонд, млрд грн		Спеціальний фонд, млрд грн		Разом, млрд грн		Відхилення
	2019 рік	2020 рік	2019 рік	2020 рік	2019 рік	2020 рік	
Соціальне забезпечення	88,8	10,2	0,1	0,1	88,9	10,3	11,6%
Інші поточні видатки	87,4	54,3	18,1	14,7	105,5	69,0	65,4%
Капітальні видатки	0,03	0,0	99,8	98,6	99,8	98,6	98,8%
Разом	442,6	357,7	123,7	120,4	566,3	478,1	84,4%

Складено на основі [10,11]

Зазначимо, що в розрізі функціональної класифікації видатків, найбільший обсяг коштів протягом 2020 року було спрямовано на фінансування освіти – 199,4 млрд грн (табл. 3), що становить 41,7% від загальної суми видатків, проведених з місцевих бюджетів. У порівнянні з 2019 роком, видатки на освіту збільшилися на 12,3 млрд грн або на 6,6%.

На охорону здоров'я було витрачено 50,9 млрд грн, що становить 10,6% від обсягу видатків місцевих бюджетів. Порівняно з 2019 роком видатки на охорону здоров'я зменшилися на 38,9 млрд грн або на 43,3%. Зменшення видатків на охорону здоров'я пов'язане із продовженням реформи медицини і запровадженням фінансування вторинного рівня за рахунок коштів державного бюджету через Національну службу здоров'я. У 2020 році Нацслужбою за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення проведено видатків на загальну суму 89,5 млрд грн.

За даними Рахункової палати України, протягом 2020 року з місцевих бюджетів було витрачено 10,3 млрд грн на заходи, пов'язані з боротьбою з COVID-19, що становить 2,2% від загального обсягу видатків місцевих бюджетів [11].

Видатки на духовний та фізичний розвиток склали 21,9 млрд грн, що у структурі видатків становить 4,6% і є на 0,3 млрд грн або на 1,4% більше видатків, проведених у 2019 році.

На видатки, пов'язані з економічною діяльністю, спрямовано 93,9 млрд грн, що на 14,7% більше видатків, проведених за 2019 рік.

Видатки на житлово-комунальне господарство зменшилися на 6,7% і склали 32,1 млрд грн.

Видатки на загальнодержавні функції, які включають видатки на утримання органів місцевого самоврядування, склали 41,0 млрд грн, що на 6,1 млрд грн або на 17,5% більше видатків за 2019 рік [10].

Таблиця 3

Видатки місцевих бюджетів за 2019-2020 роки за функціональною класифікацією

Видатки за функціональною класифікацією	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
	2019 рік	2020 рік	2019 рік	2020 рік	2019 рік	2020 рік
Загальнодержавні функції	33,0	39,5	1,9	1,5	34,9	41,0
Громадський порядок, безпека та судова влада	1,1	1,5	0,2	0,3	1,3	1,8
Економічна діяльність	15,2	19,5	66,7	74,4	81,9	93,9
Охорона навколишнього природного середовища	0,1	0,1	3,3	2,3	3,4	2,4
Житлово-комунальне господарство	21,1	22,2	13,3	9,9	34,4	32,1
Охорона здоров'я	77,7	40,2	12,1	10,7	89,8	50,9
Духовний та фізичний розвиток	18,5	19,8	3,1	2,1	21,6	21,9
Освіта	167,3	183,1	19,8	16,3	187,1	199,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	100,5	21,5	2,7	2,5	103,2	24,0
Разом	434,5	347,4	123,1	120,0	557,6	467,4
Міжбюджетні трансферти	8,1	10,3	0,6	0,4	8,7	10,7
Усього	442,6	357,7	123,7	120,4	566,3	478,1

Розраховано за даними [10, 11]

Із загального фонду бюджетів ОТГ проведено видатків на суму 72,6 млрд грн, у тому числі: на зарплату з нарахуваннями спрямовано 50,9 млрд грн (70,1% від всієї суми видатків), на оплату комунальних послуг та енергоносіїв – 3,1 млрд грн (4,2%). Обсяг капітальних видатків, проведених з бюджетів ОТГ, склав 12,9 млрд грн.

Зазначимо також, що протягом 2020 року місцевими бюджетами отримано з державного бюджету трансфертів на загальну суму 160,2 млрд грн, зокрема: - разова дотація – 13,3 млрд грн (що становить 8,3% від обсягу усіх отриманих місцевими бюджетами трансфертів); - додаткова дотація на утримання закладів освіти та медицини – 7,9 млрд грн (4,9%); - освітня субвенція – 81,2 млрд грн (50,7%); - медична субвенція – 14,6 млрд грн (9,1%); - субвенція на підтримку окремих закладів охорони здоров'я – 3,5 млрд грн (2,2%); - субвенція на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій – 1,7 млрд грн (1,1%); - субвенція на утримання доріг – 22,2 млрд грн (13,8%). А до державного бюджету з місцевих перераховано 8,8 млрд грн реверсної дотації.

Наголосимо, що 17 вересня 2020 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо приведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв'язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи» [7]. Тож вже відбулися зміни у структурі бюджетної системи та уповноваженнях органів місцевого самоврядування. Законодавчим актом, зокрема, розмежовуються дохідні і видаткові джерела надходження між районними та місцевими бюджетами, скасовується спрямування надходжень від ПДФО до районних бюджетів та виключається районний рівень із системи горизонтального вирівнювання податкоспроможності. Тобто районні бюджети не отримуватимуть базову дотацію і не будуть на прямих міжбюджетних відносинах з державним бюджетом. У той же час фінансова децентралізація ставить перед громадами низку проблем, для подолання яких необхідно здійснити певні додаткові кроки, зокрема: - досягнути підвищення ефективності місцевих податків та зборів (важливим є факт не тільки отримання фінансових коштів, а також їх використання); - внести певні зміни в адміністрування цих податків (перерозподіл отриманих коштів між органами їх отримання та використання – державою та органами місцевого самоврядування); - уточнити умови створення та використання коштів спеціальних фондів; - вирішити проблеми контролю повноти, своєчасності та достовірності отриманих фінансових податкових надходжень [2. С.113].

У підсумку децентралізація має виявитися ключовою в реалізації важливих системних цілей суспільних трансформацій в Україні, що

стосуються: - зміни засадничих принципів суспільного розвитку; - мотивації членів громад до поліпшення власного життя та впливу на його якість через механізми самоврядування; - прискорення економічного зростання завдяки повнішому та ефективнішому розпорядженню місцевими ресурсами розвитку; - посилення ендогенних чинників розвитку на основі залучення в економічний обіг місцевих ресурсів; - розвитку мережевої економіки внаслідок сприяння місцевому бізнесу, поширення публічно-приватного партнерства в рамках громад та міжмуніципальної та міжрегіональної взаємодії; - становлення сучасних засад ідентичності як підґрунтя для відновлення довіри до інститутів влади; - досягнення інклюзивності місцевого розвитку через забезпечення участі членів громади в управлінні (подолання відчуженості влади); - розширення меж ідентичності до рамок громади (становлення колективної ідентичності громади); - долучення громад до ухвалення управлінських рішень у контексті регіонального та загальнонаціонального розвитку (розширення меж колективної ідентичності); - усталення адекватної глобальним трендам ролі людського капіталу – не лише у створенні вартості, а й в організації простору життєдіяльності; - формування соціального капіталу в рамках громади, який підвищує капіталізацію людського капіталу та сприяє його локалізації (на противагу поширенню міграції); - відбудови ефективної системи управління; - формування локальних мережевих взаємодій на противагу олігархічним вертикалям; - інтеграції демократичних принципів урядування в практики громад; - зміцнення стратегічних засад на рівнях місцевого та регіонального розвитку; - «розвантаження» центральних органів виконавчої влади завдяки делегуванню повноважень; - поліпшення управління земельними ресурсами у зв'язку з розширенням повноважень громад; - раціоналізації використання нерухомого майна, зокрема приватизації комунального майна, що не використовується [2.с.100].

ВИСНОВКИ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Проведене дослідження показало, що результатом децентралізаційної реформи має стати підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до власних місцевих бюджетів, пошук резервів їх наповнення, покращення

ефективності адміністрування податків і зборів. Спроможні громади мають показати високі і динамічні темпи приросту власних доходів, свій потенціал розвитку. У частині використання коштів увагу необхідно зосередити на потребі формування найбільш реальної та оптимальної структури бюджетних видатків, а також створенні ефективного, згрупованого не надто чисельного у плані підпорядкування управлінського апарату. У підсумку необхідно здійснення постійного аналізу та контролю за витрачанням бюджетних коштів і упередження випадків їх нераціонального використання.

Для визначення та означення доцільності децентралізаційних процесів та реформ, їх ефективності, необхідно вжити таких заходів: оцінити тенденції розвитку регіонів шляхом аналізу їх соціально-економічних показників (починаючи від першого року результативної децентралізації) за період 2015 – перше півріччя 2021 рр. та визначити проблеми соціально-економічного розвитку регіонів та громад і загрози, спричинені децентралізацією; - проводити оцінювання впливу децентралізації на соціально-економічне становище регіонів за системою критеріїв, які характеризують структурні зміни в соціально-економічному становищі регіонів, результати функціонування регіональної економіки за низкою показників: співвідношення доходів/видатків бюджетів областей, структура доходів бюджетів областей, структура трансфертів із державного бюджету; структура капітальних інвестицій; власні доходи та загальні видатки бюджетів областей; структура видатків на економічну діяльність; - більш детально дослідити Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2027 року [3], стратегічні напрями політики регіонального розвитку. Це, зокрема: формування та реалізація «точок зростання» у громадах; розкриття потенціалів розвитку та стимулювання їх примноження для розкриття внутрішнього потенціалу розвитку регіонів та зменшення обсягів державної підтримки; - під час формування да вдосконалення Державної стратегії регіонального розвитку на переіод до 2027 року та Плану дій з її реалізації [2. с.145]. В реалізації програм ДСРР-2027 необхідно враховувати принципи стійкості, вміння адаптовуватися до нових умов, спрямовувати регіональну та місцеву економіки в правильне русло, виводити на новий потенційний рівень розвитку, щоб мінімізувати негативні наслідки екзогенного шоку попередніх періодів. Необхідно спиратися на досвід ЄС щодо планування й упровадження політики регіонального розвитку. Вважаємо за необхідне більш детально вивчити, обговорити, розробити та затвердити офіційні методичні

рекомендації, щодо належного виконання функцій, агенціями регіонального розвитку, щодо питань, які покладено на них відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» [12]. Підсумовуючи дослідження можемо сказати, що у подальших наукових опрацюваннях необхідно, для підвищення фінансового потенціалу держави, регіонів, об'єднаних територіальних громад зокрема, в умовах децентралізації, більш детально дослідити та здійснити аналіз щодо застосування системного підходу до використання результатів децентралізаційної реформи. Питання стосуватимуться підвищення ефективності регіонального та місцевого розвитку й створення інституційно-правових та фінансово-економічних передумов для формування дієвої політики регіонального розвитку. А також втілення методів та комплексів щодо підвищення спроможності функціонування ОТГ і надавання ними якісних та доступних публічних послуг; оновлення підходів та принципів формування політики регіонального розвитку; посилення фінансової спроможності громад; забезпечення й реалізації трудових ресурсного потенціалу громад та регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] <https://decentralization.gov.ua/finance>
- [2] Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліло. – Київ : НІСД, 2020. – 153 с.
- [3] Постанова Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки від 5 серпня 2020 р. № 695. Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
- [4] Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI із змінами і доповненнями - (Редакція станом на 01.01.2021р.) /Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
- [5] Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI із змінами і доповненнями - (Редакція станом на 01.01.2021р.) / Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
- [6] <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/>
- [7] Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо приведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв'язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи»
- [8] <https://decentralization.gov.ua/news/13249>
- [9] Державна служба статистики України. Повідомлення від 13.01.2021 р. Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001832-21#Text>
- [10] <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2019/>
- [11] <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2020/>
- [12] Закон України «Про засади державної регіональної політики» № 156-VIII, від 05.02.2015р. Режим доступу - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

**«ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ, СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ,
ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ЯК
РУШІЙНІ СИЛИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
ДЕРЖАВ ХХІ СТОЛІТТЯ»**

ВИДАННЯ 1

Українською мовою

Опубліковано (PDF) 25.04.2020. Підписано до друку 05.04.2021.

Формат 60×84/16. Папір офсетний.

Гарнітура Cambria. Цифровий друк.

Умовно-друк. арк. 7,21. Замовлення № 21560.

Тираж: 100 екземплярів.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Видавець:

21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81

ГО «Європейська наукова платформа»

Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1956755

E-mail: info@ukrlogos.in.ua | URL: www.ukrlogos.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.

Видавець друкованих матеріалів:

Друкарня ФОП Гуляєва В.М.

08700, Україна, м. Обухів, вул. Малишка, 5. E-mail: 5894939@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 6205 від 30.05.2018 р.